

Međimurski književnici u zavičajnoj nastavi

Šantl, Patricija

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:271957>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-31**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

Odsjek za kroatistiku

PATRICIJA ŠANTL

MEĐIMURSKI KNJIŽEVNICI U ZAVIČAJNOJ NASTAVI

diplomski rad

Pula, 2017. godine

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

Odsjek za kroatistiku

PATRICIJA ŠANTL

MEĐIMURSKI KNJIŽEVNICI U ZAVIČAJNOJ NASTAVI

diplomski rad

JMBAG: 0303034936, redoviti student

Studijski smjer: hrvatski jezik i književnost

Predmet: Nastava zavičajne književnosti

Znanstveno područje: humanističke znanosti

Znanstveno polje: filologija

Znanstvena grana: kroatistika

Mentor: Doc. dr. sc. Marko Ljubešić

Pula, rujan, 2017. godine

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani _____, kandidat za magistra _____ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, _____ dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile
u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod
nazivom _____

_____ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

Sadržaj

1. UVOD	1
2. KAJKAVSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST	3
2. 1. Međimurski dijalekt i književnost unutar kajkavskoga narječja	6
3. VINKO KOS	8
4. ANALIZA KNJIŽEVNOGA OPUSA I PJESAMA VINKA KOSA	11
4. 1. Vodopad: <i>Na suhome listu</i>	12
4. 2. Kipar: <i>Propala žena govori</i>	14
4. 3. Lada: <i>Ljubav</i>	15
4. 4. Leto: <i>Tri golobi</i>	16
4. 5. Jesen: <i>Dugi su vaši mustači</i>	17
5. JOŽA HORVAT	18
6. ROMAN WAITAPU	20
6. 1. Sažetak romana	21
6. 2. Analiza romana Waitapu	23
6. 3. Analiza likova: Iteo, Parana, Orohiva, Tefoto	25
6. 4. Fizički opis likova	28
6. 5. Seoski običaji i vjerovanja	28
6. 6. Devet bajki	29
7. KNJIŽEVNI KRITIČARI O JOŽI HORVATU I ROMANU WAITAPU	31
8. KRISTIAN NOVAK	33
9. SAŽETAK ROMANA ČRNA MATI ZEMLA	35
10. KRISTIAN NOVAK O ČRNOJ MATI ZEMLI	38
11. ANALIZA ROMANA ČRNA MATI ZEMLA	40
11. 1. Pripovjedači	41
11. 2. Prožimanje stilova hrvatskoga standardnog jezika u romanu Črna mati zemla	43
11. 3. Protagonist Matija Dolenčec	45

11. 4. Politika i vjera.....	49
11. 5. Međimurska kultura i život seljana u romanu	50
12. KRITIKE ROMANA ČRNA MATI ZEMLA	51
13. PREDSTAVA ČRNA MATI ZEMLA.....	52
14. ZAVIČAJNOST U DJELIMA WAITAPU, ČRNA MATI ZEMLA, ZBIRKAMA PJESAMA VINKA KOSA.....	53
15. PROJEKTNNA NASTAVA.....	54
16. ZAVIČAJNOST U NASTAVI HRVATSKOGA JEZIKA.....	55
16. 1. Projektna nastava zbirke pjesama Vinka Kosa.....	58
16. 2. Projektna nastava romana Waitapu	61
16. 3. Projektna nastava Črna mati zemla.....	65
17. ZAKLJUČAK	70
18. SAŽETAK	72
19. SUMMARY	73
20. BIBLIOGRAFIJA.....	74
21. LITERATURA.....	75

1. UVOD

Ovaj diplomski rad bavi se metodičkim pristupom međimurskim književnicima Joži Horvatu, Vinku Kosu i Kristianu Novaku. Osnovno polazište jest priprema metodičkih modela za projektnu nastavu u kojem ćemo pristupiti pojedinom književniku. Tako ćemo pristupiti dječjemu romanu *Waitapu* Jože Horvata, pjesmama iz nekoliko zbirki pjesama Vinka Kosa i romanu *Črna mati zemla* Kristiana Novaka.

Na početku rada pisat ćemo o povijesti kajkavskoga narječja i književnosti. Prvi tekstovi na kajkavskome narječju pisali su se u 16. stoljeću, a u 17. stoljeću kajkavština je doživjela svoj procvat. Procvatu kajkavskoga narječja uvelike su doprinijeli Juraj Habelić, Ivan Belostenec i Tituš Brezovački. Nakon toga kajkavsko narječje gubilo je svoj značaj pod utjecajem štokavskoga narječja. U 21. stoljeću javio se ponovni interes za očuvanje kajkavštine. Mario Jembrih osnovao je Kajkavsku renesansu čiji je cilj oživljavanje i očuvanje kajkavskih govora, tradicije i kulture. Zatim ćemo istražiti tko su suvremeni međimurski jezikoslovci i lingvisti koji se bave međimurskim dijalektom.

Nakon toga ćemo pisati o književniku Vinku Kosu. Ukratko ćemo pisati o njegovoj biografiji, književnom stvaralaštvu i nagradama koje je primio. Osim toga analizirat ćemo nekoliko njegovih pjesama iz različitih zbirki pjesama. Pjesme ćemo analizirati tako da ćemo im odrediti temu, motive, vrstu stiha, strofe i lirske pjesme. Pronaći ćemo sva stilska sredstva i figure u pjesmi te ćemo prepoznati pjesničke slike koje je javljaju u pjesmama.

Zatim ćemo pisati o Joži Horvatu. Najprije ćemo pisati o njegovoj biografiji, a nadalje ćemo nabrojiti književne nagrade koje je primio, ukazat ćemo na njegovo značajno djelo *Waitapu*. *Waitapu* je dječji pustolovni romana, a prema romanu izvedena je predstava i snimljena je televizijska serija te je napravljeno pivo. Osim toga Horvatom roman bio je nadahnuće i glazbenicima iz Čakovca koji su odlučili nadjenuti ime *Waitapu* svojoj glazbenoj grupi. Analizirat ćemo Horvatom roman tako što ćemo se najprije baviti problematikom određivanje žanra romana. Zatim ćemo analizirati fizički i psihički opis likova Itea, Parane, Orohive i Tefota. Opisivat ćemo seoske običaje i vjerovanja koji su opisani u romanu, a spomenut ćemo i devet bajki koje roman čine uzbudljivijim i zanimljivijim. Pisat ćemo i o književnim kritičarima koji su čitali i komentirali književnu kvalitetu Horvatom romana *Waitapu*.

Nakon toga ćemo pisati i o trećemu književniku kojega smo odabrali. Najprije ćemo spomenuti u biografiji Kristiana Novaka da je on hrvatski književnik, sportaš, znanstvenik i

sveučilišni profesor. Spomenut ćemo koja je književna i znanstvena djela napisao i koje je književne nagrade primio. Analizirat ćemo njegov roman *Črna mati zemla* koji se sastoji od prolova, tri poglavlja i epiloga. Pisat ćemo o tri motiva koja su potaknula Novaka da napiše roman. Zatim ćemo analizirati trojicu pripovjedača koji čitatelje upoznaju sa svim događajima iz romana iz različitih perspektiva. Osvrnut ćemo se i na stilove hrvatskoga standardnog jezika koji se pojavljuju u romanu. Osim književnoumjetničkoga stila javljaju se i znanstveni te novinarsko-publicistički stil. Detaljno ćemo analizirati, protagonista *Črne mati zemle*, Matiju Dolenčeca. Analizirat ćemo njegov odnos s ostalim likovima, njegove potisnute traume iz djetinjstva i izmišljene prijatelje Hešta i Pujta. Spomenut ćemo i politiku te vjeru koje se pojavljuju kao jedne od sporednih tema u romanu, a pisat ćemo i o međimurskoj kulturi i životu seljaka iz romana. Izdvojit ćemo nekoliko zanimljivih književnih kritika o romanu Kristiana Novaka, a pisat ćemo i o predstavi *Črne mati zemle*.

Učit ćemo zavičajne elemente u svim djelima trojice književnika, a objasniti ćemo zbog čega se oni smatraju međimurskim zavičajnim književnicima. Nakon toga ćemo ukratko objasniti što je to projektna nastava i po čemu je ona bolja od klasičnoga oblika nastave gdje nastavnici poučavaju, a učenici slušaju i zapisuju građivo. Objasniti ćemo i zbog čega je učenicima korisnije i zanimljivije da nastavnici upotrebljavaju njihov zavičajni govor prilikom učenja nastave jezika. Zatim ćemo na temelju odabranih djela trojice autora napisati primjere projektne nastave. Projektna nastava *Črne mati zemle* izvodila bi se u čakovečkoj Gimnaziji Josipa Slavenskoga u četvrtome razredu, a projektna nastava zbirki pjesma Vinka Kosa izvodila bi se u osmome razredu u I. osnovnoj školi Čakovec. U šestome razredu održala bi se projektna nastava na temu Horvatova dječjega romana *Waitapu*.

Cilj ovoga rada je da dokažemo kako je učenicima zanimljivije i jednostavnije usvajati građivo iz hrvatskoga jezika i književnosti kada se polazi od zavičajnih govora i književnika. Učenici bi brže i lakše usvajali i najteže književne i jezične problematike kada bi nastavnici polazili od učenja zavičajnoga govora i zavičajnih književnika.

2. KAJKAVSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

Najstariji zapisi kajkavskog narječja sežu u latinske spomenike 12. , 13. i 14. stoljeća.¹ Ti spomenici sadrže hibridna čakavsko-kajkavska dijalektalna svojstva. Međutim prvi tekstovi pisani na kajkavskome narječju javljaju se u 16. i 17. stoljeću.² Tada su se na kajkavskome narječju pisali prvi ugovori, molbe, opomene, itd. Povijesnu prozu pisali su Antun Vramec, Juraj Habelić, Pavao Ritter Vitezović. Molitvenu odnosno nabožnu prozu pisali su Nikola Krajačević Sartorius, Ana Katarina Zrinska i Franjo Sušnik.³ Prvo tiskano i sačuvano djelo na kajkavskome narječju je *Decretum* Ivana Pergošića.⁴ *Decretum* je tiskan 1574. godine i to je zbirka pravnih propisa.⁵ Tiskan je u Nedelišću, selu pokraj Čakovca.

U 17. i 18. stoljeću dolazi do razvoja i procvata kajkavskoga narječja. Juraj Habelić piše *Dictionar* 1670. godine, a Ivan Belostenec *Gazofilacij* 1740. godine. Tituš Brezovački živio je i stvarao u 18. stoljeću. On je uvelike pridonio dramskom stvaralaštvu na kajkavskome narječju. Osmišljavao je terminologiju za scenu i dramsku aparaturu na kajkavskome narječju. Najpoznatije djelo mu je *Matijaš Grabancijaš Dijak*. Kajkavski književni jezik svoju je standardizaciju započelo u 18. stoljeću.⁶ Osim kajkavskoga i štokavski književni jezik bio je u procesu standardizacije pa je zbog toga hrvatski jezik imao sva tri pismena jezika. Ipak je prevladao većinski štokavski književni jezik. On je bio većinski po broju govornika i teritoriju koji je zauzimao.⁷ Kada je štokavsko narječje postalo većinsko, Tituš Brezovački počeo je pisati djela na tome narječju.

U 19. stoljeću novoštokavski pismeni izraz postao je općehrvatski standardni jezik.⁸ Ipak na kajkavskome narječju pisana su mnoga književna djela, novine, pohvale, kalendari, kuharice, pravna djela, poljoprivredni priručnici, udžbenici. Tada se kajkavsko narječje upotrebljavalo u svim oblicima javne i privatne komunikacije na sjeveru Hrvatske.⁹

Značaj kajkavskoga narječja ostalo je sve do prve polovice 20. stoljeća, a tome svjedoči i *Danica horvatska, slavonska i dalmatinska* koja je najprije tiskana na kajkavskome jeziku i staroj

¹ Turza-Bogdan, Tamara: *Kajkavsko narječje u nastavi hrvatskoga jezika*, str. 15.

² O. c.

³ Pažur, Božica: *Ruožnik rieči – antologija hrvatske kajkavske proze*, str. 352.

⁴ O. c.

⁵ O. c.

⁶ Frančić, Anđela: *Hrvatski jezik u 17. i 18. stoljeću*, str. 40.

⁷ O. c.

⁸ O. c., str. 40.

⁹ O. c.

grafiji.¹⁰ Nakon deset brojeva počela se tiskati na štokavskome jeziku i novoj grafiji.

Antun Gustav Matoš prvi je nakon razdoblja ilirizma napisao pjesmu na kajkavskome narječju. Pjesma se zove *Hrastovački nokturno* i nalazi se unutar pripovijetke *Nekad bilo – sad se spominjalo*.¹¹ Cvjetko Milanja u knjizi *Hrvatsko pjesništvo 1900. – 1950.* piše da je Antun Gustav Matoš pjesmom *Hrastovački nokturno* postao ocem novokajkavske lirike, a Miroslav Šicel ga naziva osnivačem novije hrvatske kajkavske poezije.¹² Milanja smatra da Matoš nije nastavio tradiciju starije kajkavske književnosti jer je ona odumrla u vrijeme ilirizma. U razdoblju ilirizma se je smatralo da kajkavski dijalekt nije književni, ali i da je previše regionalan i rascjepkan. Zbog toga Matoš nije nastavio kajkavsku književnost koja mu je prethodila već je osmislio noviju književnu pojavu koja se naziva hrvatska dijalektalna književnost.¹³ Osim Matoša, za razvoj kajkavske dijalektalne književnosti, značajan je i Dragutin Domjanić. Dragutin Domjanić prvi je kajkavski lirski pjesnik i začetnik poezije u dijalektu.¹⁴ Osim njega na kajkavskome narječju pisali su i: Ksaver Šandor Gjalski, Miroslav Krleža, Slavko Kolar, Pero Budak, Stjepan Draganić, Fran Galović, Mladen Kerstner, Slavko Voros, Tomislav Prpić, Stjepan Orešković, Nikola Pavić, Zvonimir Bartolić, Zvonimir Majdak i mnogi drugi.¹⁵ Nakon razdoblja ilirizma kajkavski pjesnici pisali su pjesme na regionalnome idiomu. Jedan od glavnih motiva njihovih pjesama bio je rodni kraj. Zbog toga je Fran Galović pisao o podravskome kraju na podravskome idiomu, Nikola Pavić na međimurskome, Ivan Goran Kovačić na lukovdolskome.¹⁶

U drugoj polovini 20. stoljeća mnogi pisci pišu na svome zavičajnome idiomu i okreću se temi zavičajnosti odnosno motivima kao što su pejzaž, životinje, djetinjstvo. Joža Skok primjećuje da novija kajkavska poezija ima dva osnovna smjera. Jedan je intimno-pejzažni, a drugi je socijalno-kritični i oba se javljaju već i kod Matoša, a nastavljaju ih upotrebljavati i ostali kajkavski pjesnici.¹⁷ U osvješćivanju važnosti kajkavske književnosti i kulture veliku ulogu odigrao je časopis *Kaj*. Časopis *Kaj* izlazi od 1968. godine, a pokrenuo ga je Stjepan

¹⁰ O. c., str. 17.

¹¹ O. c., str. 18.

¹² Milanja, Cvjetko: *Hrvatsko pjesništvo 1900. – 1950.*, str. 278.

¹³ O. c., str. 279.

¹⁴ O. c.

¹⁵ O. c., str. 356..

¹⁶ O. c.

¹⁷ O. c., str. 283.

Draganić.¹⁸ On je bio filmski scenarist i književnik. *Kaj* je časopis za književnost, umjetnost i kulturu, a bavi se jezičnim, povijesnim, kulturnim i književnim temama koja su vezana uz kajkavsko govorno područje. Izlazi šest puta godišnje odnosno svaki drugi mjesec. Godišnja pretplata iznosi 100 kuna. Joža Skok jedan je od urednika časopisa i on je uvelike pridonio kajkavskoj književnosti jer je napisao nekoliko antologija kajkavske proze i poezije, ali i dječje književnosti. Njegova djela vezana uz kajkavsku književnost su: *Kajkavski kontekst hrvatske književnosti XIX. i XX. stoljeća* (1985.), *Moderno hrvatsko kajkavsko pjesništvo* (1985.), *Horvacka zemljica* (1971.), *Ogenj reči* (1986.), *Ogerličići reči* (1990.), *Krležina fuga kajkavica haeretica* (1993.), *Rieči sa zviranjka* (1999.), *Ružionik rieči* (1999.).¹⁹ Osim Jože Skoka značajan je i Vinko Žganec za razvoj kajkavske književnosti. Vinko Žganec rođen je u Vratišincu u Međimurskoj županiji. On je hrvatski etnomuzikolog i skladatelj. Bio je aktivan u politici, književnosti, odvjetništvu, glazbi i crkvi. Zapisao je prvu hrvatsku pučku popijevku *Megla se kadi, hajdina cvete* 1908. godine.²⁰ Sakupljao je pjesme, priče, anegdote iz svakodnevnog života hrvatske usmene književnosti. Bio je najugledniji jugoslavenski folklorist i etnomuzikolog. Od 1952. godine bio je predsjednik Jugoslavenskog komiteta međunarodnog savjeta za glazbeni folklor, a od 1955. bio je član Izvršnog odbora Internacional Folk Music Concila u Londonu.²¹ Sakupio je najviše djela kajkavske dijalektalne književnosti.²² Izdao je *Hrvatske pučke popijevke iz Međimurja* (1916. i 1920.), *Starješinstvo i kapitanjstvo* (1921.), *Hrvatske narodne pjesme i plesovi* (1951.), *Narodne popijevke Hrvatskog zagorja* (1952.) i drugo.²³

Kajkavsko narječje u 21. stoljeću doživljava svoj procvat. Mario Jembrih osnovao je portal odnosno zadrugu *Kajkavska renesansa* koja djeluje od 2011. godine. Cilj zadruge je da očuva kajkavsko narječje, kulturu i identitet te sve kajkavske dijalekte i njegove mjesne i lokalne govore. Članovi zadruge sakupljaju sve podatke o kajkavskome narječju od povijesnih do jezičnih i književnih podataka te ih objavljuju napisano na kajkavskome književnom jeziku na internetskoj stranici *Kajkavska renesansa*. Zahvaljujući Mariu Jembrihu i njegovoj zadruzi *Kajkavska renesansa* Međunarodna organizacija za standardizaciju uvrstila je kajkavski

¹⁸ Hrčak: *Časopis Kaj*, <http://hrcak.srce.hr/kaj>

¹⁹ O. c., str. 359.

²⁰ Bartolić, Zvonimir: *Sjevernohrvatske teme IV.*, str. 121.

²¹ O. c., str. 118.

²² O. c., str. 12.

²³ O. c., str. 128.

književni jezik među svjetske jezike 12. siječnja 2015. godine.²⁴ Kod za kajkavski književnik jezik je kvj.

2. 1. Međimurski dijalekt i književnost unutar kajkavskoga narječja

Međimurski dijalekt pripada kajkavskome narječju. Suvremeni lingvisti proučavaju ga na svim njegovim razinama. Jedan od njih je Đuro Blažeka koji je rođen u Prelogu. Studirao je kroatistiku i južnoslavensku književnost na Filozofskome fakultetu u Zagrebu. Proučava znanstvenu dijalektologiju, a intenzivno se bavi međimurskom dijalektologijom odnosno sakuplja i opisuje međimurske govore. Radi na Učiteljskome fakultetu u Čakovcu gdje je osmislio Modul hrvatskoga jezika – inačica s kajkavskim narječjem. Napisao je *Rječnik Murskog Središća*, *Rječnik govora Svetog Đurđa*, *Međimurski dijalekt*, *Vrela kajkavskih govora*, *Gornji međimurski poddijalekt* i mnoga druga djela koje obrađuju jezične teme međimurskoga dijalekta.²⁵ Godine 2008. Dobio je srebrnu plaketu Matice hrvatske za knjigu Međimurski dijalekt.²⁶

Zvonimir Bartolić rođen je u Donjoj Dubravi 1930. godine, a umro je u Čakovcu 2009. godine. Bavio se, među ostalim, i dijalektologijom. On je uvelike pridonio u osvješćivanju važnosti kajkavskoga narječja. Najpoznatija mu je biblioteka *Sjevernohrvatske teme* u kojima je pisao o svim značajnim povijesnim i književnim kajkavcima. Napisao je devet nastavaka koji sadrže rasprave i eseje. Bio je jedan od suosnivača Matice hrvatske u Čakovcu, a pokrenuo je i časopise *Hrvatski sjever* te *Hrvatski kajkavski kolendar*.²⁷

Ines Virč rođena je u Čakovcu. Studirala je kroatistiku i slavistiku na Filozofskome fakultetu u Zagrebu. Radi u Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje na tri projekta. Projekti na kojima je radila su: *Hrvatski jezični atlas*, *Digitalna obradba hrvatske narječne građe*, *Onomastička i etimologijska istraživanja hrvatskoga jezika*.²⁸ Bavi se proučavanjem međimurske kajkavske onomastike i istražuje mjesne govore i dijalekte na području Međimurja.²⁹

Stjepan Hranjec rođen je u Goričanu i on je književni povjesničar te folklorist.

²⁴ Jutarnji list: *Kajkavski je književni jezik, a ne dijalekt*; <http://www.jutarnji.hr/kultura/knjizevnost/kajkavski-je-knjizevni-jezik-a-ne-dijalekt/482884/>

²⁵ Hrvatska znanstvena bibliografija, <https://bib.irb.hr/lista-radova?autor=244126>

²⁶ Sveučilište u Zagrebu: *Učiteljski fakultet*, http://www.ufzg.unizg.hr/?page_id=10401&lang=hr

²⁷ Hrčak: *Zvonimir Bartolić*, <file:///C:/Users/KORISNIK/Downloads/38bartolic.pdf>

²⁸ Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje: *Ines Virč*, <http://ihjj.hr/istrazivac/ines-virc/39/>

²⁹ O. c., str. 13.

Predsjednik je Ogranka Matice hrvatske u Čakovcu i direktor Centra za kulturu u Čakovcu.³⁰ Radi na Filozofskome fakultetu u Osijeku i Učiteljskome fakultetu u Zagrebu, Odsjek Čakovec. Područje njegova znanstvenoga rada su dječja književnost, folkloristika, usmena književnost u Međimurju i kajkavština. Napisao je mnoge kritike, studije i znanstvene članke koji su uvelike pridonijeli obogaćenju međimurske književnosti i kulture. Među najznačajnijima su: *Zrno do zrna*, *Hrvatska kajkavska dječja književnost*, *Smijeh dječje hrvatske književnosti*, *Dječji hrvatski klasici*, *Pregled hrvatske dječje književnosti*, *Književno djelo Jože Horvata*.³¹

Tamara Turza-Bogdan rođena je u Čakovcu gdje je pohađala osnovnu školu. Srednju školu završila je u Varaždinu, a na Filozofskome fakultetu u Zagrebu obranila je doktorsku disertaciju *Kajkavsko narječje i kajkavska književnost u osnovnoj školi*. Radi na Učiteljskome fakultetu u Zagrebu, Odsjek Čakovec. Područje njezina znanstvenoga rada su: kajkavska književnost i narječje u nastavi, utjecaj idioma u razvijanju komunikacijske kompetencije djeteta, metodologija učenja standardnoga jezika pomoću idioma te hrvatskoga kao nematerinskoga jezika.³² Članica je Matice hrvatske, Hrvatskog filološkog društva, Hrvatskog društva za primijenjenu lingvistiku, Hrvatskog čitateljskog društva, Hrvatskog društva istraživača dječje književnosti, ACEES-a.³³

³⁰ Društvo hrvatskih književnika: *Stjepan Hranjec*, <http://dhk.hr/clanovi-drustva/detaljnije/stjepan-hranjec>

³¹ Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=68119>

³² Sveučilište u Zagrebu: *Učiteljski fakultet*, http://www.ufzg.unizg.hr/?page_id=10374&lang=hr

³³ O. c.

3. VINKO KOS

Vinko Kos hrvatski je pjesnik, dramaturg i urednik. Pisao je pjesme za djecu i odrasle te drame i dječje igrokaze. Rođen je 10. srpnja 1914. godine u Vučetincu pokraj Svetog Jurja na Bregu u Međimurskoj županiji. Bio je najstarije dijete u obitelji Kos, a imao je desetero braće i sestara. Njegovi roditelji umrli su od sušice. Majka Ana umrla je 1942. , a otac Petar iste godine kada i Vinko 1945.³⁴ Nepoznati su točan datum i mjesto smrti Vinka Kosa. Nagada se da je umro u svibnju 1945. godine od tifusa.

Osnovnu školu pohađao je u rodnome kraju, a kasnije je upisao Franjevačku klasičnu gimnaziju u Varaždinu.³⁵ Upisao je studij bogoslovije u Škofja Loki, ali ga je napustio 1937. godine.³⁶ Tri godine kasnije upisao je Filozofski fakultet u Zagrebu, smjer hrvatski i njemački jezik i književnosti. Ni ovaj studij nije završio jer je bio zaokupljen književnim i prevodilačkim radom. Preveo je na hrvatski jezik Rikleu, Tagorea, Verlainea.³⁷

S književnim stvaralaštvom započeo je još u srednjoj školi. Pisao je poeziju koja je bila objavljena u školskome časopisu *Zora*.³⁸ U kasnijim godinama pisao je pjesme za djecu, igrokaze i priče pod pseudonimom Čika Nika, Čiča Nika i Vincek. Vincek je pseudonim koji je koristio u spomen svome dobročinitelju Stjepanu Horvatu.³⁹ Stjepan Horvat financirao je školovanje Vinka Kosa jer njegovi roditelji nisu imali dovoljno novaca. Kosov dobročinitelj bio je pučki pjesnik iz Svetoga Jurja na Bregu. Njemu je Vinko Kos posvetio jednu pjesmu koja nije tiskana već je ostala u obiteljskom arhivu. Kos je djelovao u mnogim časopisima i novinama, a neki od njih su: *Hrvatska revija*, *Zora*, *Hrvatska prosvjeta*, *Hrvatsko jedinstvo*, *Obitelji*, *Hrvatska smotra*, *Seljačka omladina*, *Omladina*, *Hrvatski ženski list*, *Hrvatska mladost*, *Hrvatske misli*, *Jutarnji list*, *Hrvatski sjever*, *Plava revija*.⁴⁰ Osim toga bio je i tajnik Društva hrvatskih književnika. Godine 1943. osnovao je *Dječji grad*.⁴¹ *Dječji grad* bila je ustanova u kojoj su boravila predškolska djeca i podsjeća na današnje vrtiće. Cilj ustanove bio je da se svakom djetetu pristupa kao prema individui koja može razvijati svoju kreativnost. Zbirke pjesama koje

³⁴ Međimurje press: *Vinko Kos – hrvatski književnik, pjesnik i pisac za djecu*, <http://medjimurjepress.net/kultura-i-obrazovanje/vinko-kos-hrvatski-knjizevnik-pjesnik-pisac-djecu/>

³⁵ Bartolić, Zvonimir: *Sjevernohrvatske teme V.*, str. 167.

³⁶ Leksikografski zavod Miroslav Krleža: *Kos, Vinko*, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=33293>

³⁷ O. c., str. 168.

³⁸ O. c.

³⁹ O. c.

⁴⁰ O. c.

⁴¹ Mikulaco, Daniel: *O pjesništvu Vinka Kosa*, str. 324.

je napisao su: *Vodopad* (1939), *Kipar* (1941), kajkavska zbirka *Lada* (1944).⁴² Napisao je još i poemu *Šišmiš* (1943) te djela za djecu: *Božićne zvjezdice* (1941), *Zlatna jabuka* (1942), *Dušenka* (1943.), *Planinski dječak* (1944), *Zlatni orasi* (1947).⁴³ Dobio je Nagradu grada Zagreba za kajkavsku zbirku pjesama *Lada* 1945. godine.⁴⁴ Vinko Kos skupljao je kritike i recenzije koje su se odnosile na njegov književni opus. Sačuvao ih je u jednoj bilježnici koju je nazvao *Knjiga taštine*.⁴⁵ Matica hrvatska čakovečkog ogranaka objavila je *Sabrana djela Vinka Kosa* 1997. godine.⁴⁶ Godine 1994. u rodnome selu Vučetinec položena je spomen-ploča Vinku Kosu.

Oženio se s Marijom Petree 1941. godine. Marija i Vinko upoznali su se kada su radili kao dječji animatori u zagrebačkoj biskupiji.⁴⁷ Zajednička im je bila ljubav prema animaciji, ali i književnosti jer je Marija pisala poeziju u slobodno vrijeme. Nekoliko godina nakon što su se vjenčali, dobili su dvije kćeri. Jedna od njih poznata je šansonjera i kantautorica Lada Kos koja je studirala violinu na Glazbenoj akademiji u Zagrebu.⁴⁸ Druga kći je Vera Kos-Paliska. Ona je završila studij slikarstva na Likovnoj akademiji Sveučilišta u Zagrebu i akademska je slikarica.

Napravljen je dokumentarni film o nesretnoj sudbini Vinka Kosa. Dokumentarac se zove *Neprijatelj naroda*, a scenaristica i redateljica je Višnja Starešina.⁴⁹ Starešina je u dokumentarcu prikazala nekoliko nesretnih sudbini ljudi koji su se smatrali neprijateljima naroda. Osim Vinka Kosa *neprijatelji naroda* bili su: Zlatko Ognjanovac (učitelj, zborovođa i prosvjetni inspektor), Jeronim Mlinarić (općinski bilježnik), Vladimir Mrzljak (državni službenik), Andrija Hebrang (visoki dužnosnik komunističke partije), Boris Novak (maturant gimnazije).⁵⁰ Oni su nestali, a njihove obitelji ne znaju sa sigurnošću kada su i kako umrli. O nestalima u dokumentarcu govore članovi njihove obitelji, ali i povjesničari, svećenici i mnogi drugi.

Miroslav Šicel u *Povijesti hrvatske književnosti 19. i 20. stoljeća* spominje Vinka Kosa kao jednog od hrvatskih pjesnika koji su nestali u Bleiburgu.⁵¹ Zvonimir Bartolić istraživao je

⁴² O. c.

⁴³ O. c.

⁴⁴ O. c., str. 171.

⁴⁵ O. c., str. 319.

⁴⁶ O. c., str. 153

⁴⁷ O. c., str. 323.

⁴⁸ Župa Sveti Juraj na Bregu: *U povodu 100. obljetnice rođenja hrvatskoga pjesnika Vinka Kosa*, http://www.zupa-svetijurajna-bregu.com/index.php?option=com_content&view=article&id=445:u-povodu-100-obljetnice-roenja-hrvatskoga-pjesnika-vinka-kosa&catid=26:vinko-kos&Itemid=56

⁴⁹ Narod.hr.: *Film Višnje Starešine Neprijatelj naroda*, <http://narod.hr/kultura/film-visnje-staresine-neprijatelj-naroda-na-htv-u-sad-ce-se-gledatelji-moci-uvjeriti-o-kakvom-je-opasnom-filmu-rijec>

⁵⁰ O. c.

⁵¹ Šicel, Miroslav: *Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća*, str. 182.

književni opus Vinka Kosa i pronašao je mnoštvo neobjavljenih djela. Ostavština njegovog književnog stvaralaštva čuva se u obiteljskom arhivu koji posjeduju supruga Marija i kći Lada. Bartolić je prikupio svu ostavštinu i pronašao je jednu novelu, dječje igrokaze, zbirku pjesama *Zaokrećem za svijet* i rukopisnu zbirku *Viže z Mure*.⁵² *Zaokrećem za svijet* objavljena je 1943. , a u ostavštini su pronađene još dvadeset pojedinačnih pjesama. Od dvadeset pjesama samo su dvije objavljene. Prva objavljena pjesma je *Plava revija*, a druga *Mati*.⁵³ Drame koje je Bartolić pronašao u ostavštini su: *Srce i kralj*, *Svemoćna zemlja*, *Ivek junak*, *Vječnost samoće*, *Skid*. *Srce i kralj* drama je iz davne hrvatske prošlosti i napisana je u stihu. Ima dva čina, a obrađuje povijesnu temu u vrijeme kralja Tomislava. Izvedena je 1943. godine na Hrvatskome krugovalu.⁵⁴ *Svemoćna zemlja* ima pet činova, a protagonist je Miška. Miška je slučajno ubio svog najboljeg prijatelja pa je zbog toga napustio rodni kraj i djevojku. Otišao je u Zagreb no ubrzo je postao nostalgican i želio se vratiti kući. Na putu ga je zaustavila vojska koja je zaposjela njegovo selo i ranila ga. Kada je Miška došao kući, umro je od zadobivene rane. *Vesela igra* je dramski tekst koji je napisan na kajkavskome narječju. Protagonist je Ivek Žmegač koji je zaljubljen u Katicu, a na putu mu stoji Joža koji također gaji osjećaje prema Katici. *Vječnost samoće* ima tri čina, a radnja se odvija oko 800. godine. Ivan je protagonist drame i on odlazi iz Hrvatske u sjeverne šume gdje pripovijeda Kristovu vjeru. *Skid* je nedovršena tragedija i smatra se najboljim dramskim djelom Vinka Kosa. U tome djelu vide se utjecaji Bayronova *Kajna*, Goetheova *Fausta* i Madachove *Tragedije čovjeka*.⁵⁵ Kos je *Skid* započeo pisati u prozi, ali ga je preoblikovao u dramski tekst. Dramska napetost odvija se između ljudi. Ljudi traže pomoć od Boga kada su u nevolji, a nisu svjesni da mogu pomoći jedni drugima i na taj način učiniti svijet boljim mjestom. Dječji igrokazi iz ostavštine su: *Božićne zvjezdice*, *Zlata priča*, *Mala Nivivi*.⁵⁶

O književnome stvaralaštvu Vinka Kosa pisao je Daniel Mikulaco. Napisao je dva članka kako bi ispravio nepravdu koja je učinjena Kosu. Prvi članak je *Zagubljeno u tranzicijama*, a drugi je *O pjesništvu Vinka Kosa*. Mikulaco smatra da Vinko Kos nije smješten u preglede povijesti hrvatske književnosti zbog političkih razloga. Tek je devedesetih godina prošloga stoljeća Kos spominjan u povijesti hrvatske književnosti. Prvi ga je spomenuo Dubravko Jelčić

⁵² O. c., str. 149.

⁵³ O. c.

⁵⁴ O. c., str. 150.

⁵⁵ O. c.

⁵⁶ O. c., str. 151.

koji je u svojoj povijesti hrvatske književnosti posvetio jedno poglavlje svim zaboravljenim i nepravedno izostavljenim književnicima.⁵⁷

4. ANALIZA KNJIŽEVNOGA OPUSA I PJESAMA VINKA KOSA

Vinko Kos pisao je pjesme na kajkavskome narječju i standardnome hrvatskome jeziku. Na kajkavskome narječju napisao je zbirke pjesama *Lada (Protuletje)*, *Leto* i *Jesen*. Standardnim hrvatskim jezikom napisao je zbirke *Vodopad*, *Kipar* i *Šišmiš*. Njegov stil pisanja prepoznatljiv je i poseban po tome što prebacuje misli iz jednog stiha u drugi na način da prebačene stihove piše udesno. Motivi u njegovim pjesmama su: *sestra, majka, Bog, zemlja, proljeće, žena, tuga, bol, smrt, jesen, lišće, put, samoća, kip, cvijeće, vječnost, vjetar, ruke, voda, zvijezde, ljubav, ptica*. Daniel Mikulaco u članku *O pjesništvu Vinka Kosa* piše da su tri osnovna motiva prisutna u Kosovim pjesmama, a to su: mir, dobrota i ljepota.⁵⁸ Većina pjesma su mu pejzažne lirske pjesme, ali ima i mnoštvo pjesama socijalne i ljubavne tematike. Kos pokazuje ljubav prema ženskim subjektima i zbog toga su osobe ženskoga spola jedne od najčešćih motiva njegovih pjesama. Osim toga iz njegovih pjesama možemo uočiti prijezir prema ratu, divljenje prema pticama, cvijeću i promjenama koje sa sobom donose godišnja doba. Najčešće spominje proljeće koje prikazuje kao novo buđenje nade, a jesen ga asocira na težak ljudski život. Pisao je pjesme u prozi i stihu s vezanim ili slobodnim stihom.

Daniel Mikulaco smatra da Kosovo književno stvaralaštvo pripada modernističkome modelu, ali ima i elemente prosvjetiteljskoga i mimetičkoga modela.⁵⁹ Za njegovo pjesništvo specifično je što su stihovi mistični, a u mnogim pjesmama javlja se opozicija dobra i zla. Zbog toga Kosovo pjesništvo podsjeća na prosvjetiteljsko jer opominje, podučava i ukazuje na pravi put. On je vezan uz svoj zavičaj i prati nacionalnu tradiciju pa su mu uzori mnogi pjesnici iz hrvatske književnosti. Neki od uzora su mu: Silvije Strahimir Kranjčević, Đuro Sudeta, Nikola Šop, Tin Ujević, Dobriša Cesarić, Vladimir Nazor.⁶⁰ Iz pjesama Vinka Kosa vidljivo je da je duboko religiozan te da je vjera vrlo važan segment njegova života i književnoga stvaralaštva. Mikulaco tvrdi da Kosove pjesme nemaju romantičarski karakter koji karakterizira svjetsku bol i pesimizam. On svojim pjesmama potiče čitatelja da razmisli što je stvarno bitno u životu (obitelj,

⁵⁷ O. c., 318.

⁵⁸ O. c., str. 345.

⁵⁹ O. c., str. 330.

⁶⁰ O. c., str. 346.

novac, ljubav) te ga tjera da se zapita je li on dio mase koja čini dobro ili je dio mase koja čini zlo. U pjesmi *Propala žena koja govori* potiče čitatelje da razmisle je li moralnija žena koja je u prošlosti grijeshila, a sada traži oprost ili su moralniji ljudi koji ju osuđuju i odbacuju ju iz svoga kolektiva. Mnoge pjesme Vinka Kosa opominju čitatelje da ne sude drugima već da *prvo počiste pred svojim vratima*. U kršćanskome duhu i vjeri njegove pjesme prenose poruku ne čini drugima što ne želiš da drugi čine tebi. Upozorava na prolaznost života, važnost obitelji, ali i ljubavi prema rodnome kraju koji je za njega najljepši i najbolji.

4. 1. Vodopad: *Na suhome listu*

Na suhome listu lirska je pejzažna pjesma i ima pet strofa, a stih je dvanaesterac. Rima je unakrsna: a) idu, b) biva, a) vidu, b) siva. Tema je odlazak ljeta i dolazak jeseni. Motivi su: *pejzaži, vjetar, jablani, ljeto, staze, polja, brdo, breze, ruke, sunce, vinograd, jesen, korak, dol, noći, kosa, paučina*. Opkoračenjem pjesnik misli iz jednoga stiha prebacuje u drugi stih: *Zrikanjem se zvonkim vinograd sad puni/na sunčanom brdu. Draga jesen tu je*.⁶¹ Personificiranjem lirski subjekt pjeva o prirodi koja se mijenja dolaskom jeseni: *Draga jesen tu je. Njezin korak glasni svaki kut ispuni*.⁶² Osim jeseni personificiraju se i vjetar, staze, pokrajina, breze, grana. U prvoj strofi pjesnik je koristio aliteraciju: *Sad su svi pejzaži*.⁶³ Lirski subjekt promatra prirodu oko sebe i svjestan je prolaznosti života na što ga upozorava izmjena godišnjih doba: *jedna sijeda vlas je više nam u kosi*.⁶⁴

U pjesmi prevladavaju vizualne pjesničke slike, a pojavljuje se i jedna akustična. Prva vizualna pjesnička slika su jablani koji stoje kraj puta. Druga slika su staze koje idu u polja, treća slika su breze koje pasu sjene. Četvrta slika je vinograd na sunčanome brdu, peta slika je paučina koja zemljom kruži. Epitetima se upotpunjuju vizualne pjesničke slike: *nježnom rukom, dobrog ljeta, tihe staze, pokrajina sve je mirnija i siva, duge sjene, bijele ruke, topla zraka, sunčanom brdu, tihi dol, sijeda vlas, paučina siva*.⁶⁵ Akustična pjesnička dočarana je onomatopojom: *Zrikanjem se zvonkim vinograd sad puni*.⁶⁶ Prošlo je nemirno ljeto i dolazi jesen u krajolik lirsčkoga subjekta. Jesen sa sobom donosi tišinu, mir i spokoj iako ona glasno korača: *potpuno su*

⁶¹ Kos, Vinko: *Sabrana djela*, str. 48.

⁶² O. c.

⁶³ O. c.

⁶⁴ O. c.

⁶⁵ O. c.

⁶⁶ O. c.

*tihe staze; pokrajina sva je mirnija.*⁶⁷ Ljeto sa sobom odnosi sunce, a priroda vapi za suncem: *moli grana svaka/sunce, da ne ode, kad odlasci rastu.*⁶⁸ Čitatelj ima dojam kao da lirski subjekt prolazi stazom i opisuje sve što vidi jer na dva mjesta u pjesmi kaže da je nešto pokraj puta: *Jablani kraj puta nekako su viši; Breze pokraj puta duge sjene pasu.*⁶⁹

Lirski subjekt dobro poznaje kraj koji opisuje i možemo pretpostaviti da je to njegov rodni kraj. Na početku pjesme uspoređuje pejzaže ljeta i jeseni te govori kako su oni dolaskom jeseni drugačiji i tiši. Pjesnik pomoću sinegdohe piše o brezama koje vapi za suncem: *nek još koji dan ih krijepi topla zraka.*⁷⁰ Usporedbu upotrebljava kada piše o granama breze: *poput bijele ruke moli grana svaka.*⁷¹ Opisuje sve prirodne pojave i obilježja koja sa sobom donosi jesen. Tijekom jeseni puše vjetar, jablani su najljepši u to godišnje doba, breze vapi za suncem kojega ima puno manje nego ljeti, vinogradi su puni zreloga grožđa, noći su duže, a paučine lebde zrakom u sunčanim jesenskim danima. Pjesma progovara o prolaznosti i ljepoti prirode u jesen. Čovjek iz godine u godinu stari, ali često to ne primjećuje. Zbog toga pjesnik upotrebljava litotu pomoću koje opisuje promjene na čovjeku koje donosi vrijeme: *jedna sijeda vlas je više nam u kosi.*⁷²

⁶⁷ O. c.

⁶⁸ O. c.

⁶⁹ O. c.

⁷⁰ O. c.

⁷¹ O. c.

⁷² O. c.

4. 2. Kipar: *Propala žena govori*

Propala žena koja govori lirska je socijalna i misaona pjesma. Socijalna je jer progovara o nepravdi među ljudima, a misaona je jer lirski subjekt iznosi svoje misaono iskustvo. Pjesma ima jednu strofu i slobodan stih. Tema je propala žena koja govori svoju tužnu životnu priču. Motivi su: *stidi, svijet, razbita stvar, braća, pogledi, osuda, večje, skrušenje, riječi, ne mijenja, propala žena, želja, srce, pobjeda, dobro*. Pjesnik prebacuje riječ iz jednoga stiha u drugi: *Ne znate vi za želju, što srce ju sakritu/nosi*.⁷³ Lirski subjekt je propala žena i ona progovara o svojoj tužnoj sudbini. Nju se stide svi pa i njena braća. Ljudi ju pogledom osuđuju i ona se više plaši njihovih osuda nego li Božjih. Ona žudi za promjenom koja će njen život učiniti boljim. Svjesna je činjenice da je čovjek društveno biće kojemu za zdrav i normalan život treba društvo drugih ljudi. Međutim nju su braća i društvo osudili i odbacili. Pjesnik upotrebljava figuru usporedbe pomoću koje dočarava društvenu i moralnu poziciju lirskoga subjekta: *Mene se stidi cijeli svijet i ja sam poruga svima,/ko razbitu stvar me sažalno gledaju braća*.⁷⁴ Sebe uspoređuje s razbijenom stvari jer smatra da braća misle kako se njene pogreške ne mogu ispraviti i kako se njena čast više ne može sastaviti. Ona ima vrlo nisko samopouzdanje pa se zbog toga uspoređuje sa stvarima, a ne s ostalim ljudima. Misli da zbog svojih grijehova i ljudskih osuda vrijedi manje od toga da se može smatrati čovjekom. Osim s razbijenom stvari uspoređuje se i s pogaženim listom. Pjesnik upotrebljava dvije metafore pomoću kojih čitateljima dočarava lirski subjekt prije i poslije moralnog pada: *a nekad sam ruža bila; ostajem za vas propala žena, i pogaženi list*.⁷⁵ Pogrešne odluke i grijesi iz prošlosti učini su da se iz lijepe ruže pretvori u pregaženi list. Lirski subjekt želi promijeniti svoj život, ali ne može to učiniti dokle god ju ljudi osuđuju. Ona govori da njena duša nosi skrušenije, ali se ljudske riječi i stavovi prema njoj ne mijenjaju. Ljudima se obraća sa vi i pjesma je zapravo njena molba svim ljudima da je prihvate i ne osuđuju. Ona traži drugu priliku i želi promjenu. Promijeniti se ne može dokle god je ljudi smatraju grešnom i osuđuju ju. Govori ljudima da želi ući u krugove njihove i zaboraviti pobjedu tijela. Propala žena želi biti prihvaćena i ona žudi za prijateljstvom, obitelji i bilo kojem ljudskom biću koje će sjesti pokraj nje bez osude i prijezira. Smatra da će u nju ući dobro taj dan kada nađe prijatelja odnosno osobu koja će ju prihvatiti sa svim njenim grijesima. Ona je očajna i stidi se svojim

⁷³ O. c., str. 92.

⁷⁴ O. c.

⁷⁵ O. c.

postupaka iz prošlosti. Želi da ljudi shvate kako se je promijenila i želi da nju počinju gledati kao osobu to jest ljudsko biće, a ne kao na razbijenu stvar koja je nekoć prodavala svoje tijelo.

4. 3. Lada: *Ljubav*

Ljubav je lirska ljubavna pjesma. Ima tri strofe i napisana je kajkavskim narječjem. Tema je definiranje ljubavi. Motivi su: *ljubav, srce, zlatna nit, ne da skrit, pamet, svet, duša, let, reč, puno, več*. Lirski subjekt pokušava objasniti što je to ljubav.

U prvoj strofi pjesnik upotrebljava anaforu da bi dodatno naglasio definiranje ljubavi: *nekaj kak zlatna nit,/nekaj kaj saki opazi,/nekaj kaj ne da se skrit.*⁷⁶ Govori da je ljubav u srcu i uspoređuje ju sa zlatnom niti. U zlatnu nit se čovjeku zaplete pamet i čitav svijet kada se zaljubi. Na kraju zaključuje da je ljubav u srcu i da se ne može riječima opisati, ona je nešto što kada imamo puno želimo još i više. Način na koji o ljubavi progovara lirski subjekt podsjeća na Petrarcano viđenje ljubavi. Baš kao i za Petrarca, tako je i za lirskog subjekta ljubav nešto uzvišeno i to je najljepši osjećaj: *Vse nam tak lepo postane,/duša se zdigne vu let*. Ipak postoji razlika između Petrarce i lirskoga subjekta jer je Petrarčina ljubav bila nesretna i bolna. On je pisao o boli koju mu zadaje žena koju može voljeti samo platonski. Opisivao je njenu božanstvenu ljepotu i osjećaje koje u njemu budi njena blizina. Kos u pjesmi *Ljubav* piše o sretnoj ljubavi, o ljubavi kao osjećaju koji čovjeku pruža sreću i ljubavi koja ne poznaje granice. Za njega je ljubav uzvišena i ona čovjeka mijenja jer on postaje bolja osoba.

⁷⁶ O. c., str. 142.

4. 4. Leto: *Tri golobi*

Tri golobi su socijalna lirski pjesma. Ima četiri strofe, a stih je šesterac i osmerac. Rima je unakrsna: a) doleteli, b) morja, a) odleteli, b) Međimurja. Tema je ljubav prema rodnome kraju. Motivi su: *golobi, Međimurje, morje, kraji, gnezda, srcu, golobice, pajdašice, lepo*.

Pjesnik upotrebljava stilsko sredstvo opkoračenja. Prebacuje dio rečenice u idući stih: *Tri golobi odleteli/z lepoga Međimurja*.⁷⁷ Pjesma govori o tri goluba koji su odletjeli preko širokoga mora kako bi pronašli ljepše krajeve. Međutim oni nisu pronašli nigdje ljepše krajeve od svojega rodnoga kraja Međimurja. Na kraju su doletjeli nazad u svoje lijepo Međimurje. Tri golubi zapravo su metafora trojice mladića. Pjesma progovara o temama selidbe iz rodnoga kraja i ljubavi prema rodnome kraju.

Pjesnik upotrebljava epitete kako bi dočarao ljepotu rodnoga kraja: *tri golobi, lepog Međimurja, širokog morja, lepše kraje, gnezda vekša, gnezda mekša, drage golubice*.⁷⁸ Golubi su odletjeli preko širokoga mora u potragu za većim gnijezdima i ljepšim krajevima. Nisu uspjeli naći ni veća gnijezda ni ljepše krajeve. Veća gnijezda su metafora materijalnih stvari kao što su kuća, automobil, ali i posao, školovanje, itd. Veća gnijezda zapravo predstavljaju sve one razloge zbog kojih se ljudi sele iz rodnoga kraja. Osim većih gnijezda i ljepših krajeva golubi su tražili i golubice. Nisu pronašli ni gnijezda ni ljepše krajeve, ali ni golubice pa su doletjeli nazad u Međimurje. Shvatili su koliko je lijep njihov kraj i ostali su u njemu zauvijek. Lirski subjekt pjeva nam o trima golubima, a pjesma ima i poruku. Poruka pjesme je da je najljepše u rodnome kraju i da ćemo u njemu pronaći sve što trebamo. Međimurje je kraj na sjeveru Hrvatske koje graniči sa Slovenijom i Mađarskom. Oduvijek su Međimurci bolje poslove tražili u susjednim zemljama, ali su se uvijek rado vraćali u Međimurje. Neki od Međimuraca bili su prisiljeni otići u drugu zemlju ili grad kako bi pronašli posao, a neki su otišli jer su smatrali da će imati bolji i lagodniji život u drugoj zemlji ili gradu. Vinko Kos ovom se pjesmom dotiče problema selidbe i odlaska ljudi u druge ljepše krajeve. Smatra da ljepših krajeva i mekših gnijezda nema nigdje toliko koliko ima u rodnome kraju odnosno Međimurju. Ova pjesma ima sretan završetak jer se golubi vraćaju u Međimurje i ostaju u njemu zauvijek jer su uvidjeli ljepotu svoga kraja.

⁷⁷ O. c., str. 163

⁷⁸ O. c.

4. 5. Jesen: *Dugi su vaši mustači*

Dugi su vaši mustači lirska je ljubavna pjesma i napisana je kajkavskim narječjem. Ima šest strofa, a stih je sedmerac. Rima je isprekidana: a) ostali, b) dve, c) povleklo, b) ne. Tema je ljubav prema ocu. Motivi su: *mustači, lasi, sinu, radost, vi, mama, zemlici, nas, japa, nemam, dneve, dečec, šibom, zločesti, radi, oprostite, prekesno, kaple, sunce*.

Pjesnik upotrebljava stilsko sredstvo opkoračenje: *Večpot se zmislím na dneve,/da mali dečarec sem bil/čudej sam toga napravil,/pred šibom za vogel se skríl.*⁷⁹ Lirski subjekt obraća se ocu s zamjenicom *Vi* i iskazuje mu ljubav te poštovanje. Prisjeća se svoga djetinjstva i vremena kada je mislio da je njegov otac loš jer ga je želio kazniti šibom. Danas shvaća da je otac bio brižan i da mu je uvijek želio dobro. Spominje majku koja je umrla i govori kako su sada ostali samo njih dvojica.

Pjesma pjeva o odnosu oca i sina te o prolaznosti ljudskoga života. Sin je zahvalan ocu na svemu što je činio za njega. Kada je bio dijete nije shvaćao da ga otac voli i da sve što čini radi iz ljubavi. Sada kada je odrastao čovjek uviđa da ima dobrog oca te mu je on jedina radost. Kos ovom pjesmom upozorava čitatelje na česte svađe i sukobe koje ljudi imaju sa svojim roditeljima, a tek u zrelijim godinama shvaćaju da su im roditelji željeli samo najbolje. Mogli bismo poruku pjesme usporediti s jednom od Božjih zapovijedi koja glasi *Poštuj oca i majku da dugo živiš i dobro ti bude na zemlji*. Obitelj je jedna od ključnih stavki koje su potrebne čovjeku da bude sretna i ispunjena osoba. Lirski subjekt uviđa važnost obitelji i ljubavi prema najbližima.

U pjesmi je prisutna aliteracija: *ali ste svojemu sinu.*⁸⁰ Pomoću epiteta pjesnik čitateljima dočarava sinovljevu ljubav prema ocu: *lasi seri, zemljici črnoj, mali dečarec, zločesti otec, rosnate kaple.*⁸¹ Na početku pjesme opisuje očev izgled i čitatelji mogu shvatiti da je njegov otac star čovjek: *Dugi su vaši mustači/i lasi seri vam vsi.*⁸² Lirski subjekt svjestan je da će on i njegov otac jednoga dana umrijeti. Smrt ne percipira kao nešto loše već odnos života i smrti uspoređuje kao odnos kapljice rose i sunca: *kak rosnate kaple dve,/sunce i nas bo povleklo/gde ocov ni sinov več ne.*⁸³

⁷⁹ O. c., str. 193

⁸⁰ O. c.

⁸¹ O. c.

⁸² O. c.

⁸³ O. c.

5. JOŽA HORVAT

Joža Horvat hrvatski je književnik, putopisac, pomorac i scenarist. Pisao je djela za djecu i odrasle. Rođen je 10. ožujka 1915. godine u Kotoribi u Međimurskoj županiji, a umro je 26. listopada 2012. godine.⁸⁴ Obitelj Horvat preselila se iz Kotoribe u Zagreb zbog teške financijske situacije. U Zagrebu je Joža Horvat upisao je I. mušku realnu gimnaziju.

Prvi roman koji je napisao zove se *Sedmi be*.⁸⁵ *Sedmi be* autobiografski je roman u kojem Horvat problematizira pitanje školstva, pravde, jednakosti među ljudima. Taj roman odnio je na procjenu Miroslavu Krleži koji je roman ocijenio kao dobro napisan, a Horvatu je predvidio da ga *gorka čaša književnika neće zaobići*.⁸⁶ Horvat je upisao Agronomski fakultet u Zagrebu no ubrzo je odlučio promijeniti fakultet. Odlučio je studirati na Filozofskome fakultetu pedagošku grupu predmeta. Ona se je sastojala od pedagogije, psihologije, logike, estetike te hrvatskoga jezika i književnosti.⁸⁷ Osim što se bavio književnim radom, bio je i urednik nekoliko časopisa. Uređivao je list *Naprijed*, bio je urednik *Hrvatskog kola*, *Republike*, *Kolo* i *Lovačke knjige*, a pokrenuo je časopis *Bodljikavi jež*.⁸⁸ Bio je tajnik Matice hrvatske.

Djela koja je napisao su: *Sedmi be* (1939), *Ciguli Miguli* (1952) *Ni san ni java* ili *Crvena lisica* (1958), *Besa* (1973), *Molitva prije plovidbe* (1995), *Mačak pod šljemom* (1962), *Waitapu* (1984), *Operacija Stonoga* (1982), *Dupin Dirk i Lijena kobila* (1997), *Zvezdane dubine* (1999), *Svjetionik* (2000). Djela koja je napisao za djecu su: *Prst pred nosom* (1947), *Abeceda ludih želja* (1960), *Za pobjedu* (1945), *Rasprodaja savjesti* (1957), *Zapisi* (1951).⁸⁹

Suprugu Renatu upoznao je u dvadesetim godinama i bila je to ljubav na prvi pogled. Imali su sinove Marka i Miću, a obojica su tragično preminuli prije svojih roditelja. Joža Horvat pronašao je utjehu od obiteljskih tragedija u moru. Plovio je sa suprugom Renatom, a zadnje godine života proživio je u umirovljeničkom domu kraj Velike Gorice.⁹⁰ Spomen-ploču izradili su mu u Zagrebu u ulici Medveščak 54 gdje je proveo najveći dio života.⁹¹

Osim po književnome radu, Joža Horvat ostao je zapamćen kao prvi Hrvat koji je oplodio

⁸⁴ Horvat, Joža: *Waitapu*, str. 145.

⁸⁵ O. c., str. 152.

⁸⁶ O. c., str. 154.

⁸⁷ O. c.

⁸⁸ O. c., str. 159.

⁸⁹ Videk, Nevenka: *Hrvatski biografski leksikon – Joža Horvat*, <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=79>

⁹⁰ O. c.

⁹¹ O. c.

svijet na jedrenjaku.⁹² Dobio je brojna priznanja i nagrade za svoja djela. Nagradu *Grigor Vitez* primio je za književna djela *Operacija Stonoga* 1982. i *Waitapu* 1984. godine. Primio je i Nagradu *Ivana Brlić – Mažuranić* 1984. godine za *Waitapu*.⁹³ Osim toga bio je predložen za dodjelu Andersenove nagrade koja je najcjenjenija i najprestižnija nagrada dječje književnosti u svijetu. Fadil Hadžić smjestio ga je u *Antologiju hrvatskog humora* s djelom *Mačak pod šljemom*. Joža Horvat u toj antologiji stoji uz bok najvećim hrvatskim humorističnim piscima od 15. stoljeća pa sve do današnjih dana. Antologija hrvatskog humora obuhvaća 124 autora među kojima su i Marin Držić, Ivan Česmički, Nikola Šop, Dobriša Cesarić, Mirko Božić, Ivan Raos, i tako dalje.

Miroslav Šicel ga u *Hrvatskoj književnosti 19. i 20. stoljeća* spominje u kontekstu humorističnoga i ironičnog pisca. Navodi da je Horvat bio moreplovac pa je svoje dojmove i avanture s putovanja zapisivao u broskom dnevniku *Besa*.⁹⁴ Prema tome Horvat je u hrvatskoj književnosti ostao zapamćen kao putopisac i humorističan pisac. Stjepan Hranjec proučavao je biografiju i djela međimurskoga književnika, a objavio je knjigu *Književno djelo Jože Horvata*. U toj knjizi dijeli biografiju Jože Horvata na četiri faze. Prva faza je djetinjstvo u rodnoj Kotoribi do odlaska u Zagreb, druga faza je zagrebačka i ona traje do odlaska u partizane. Treća faza traje od 1941. do odlaska na more 1954., a četvrtu fazu obilježava Horvatov odlazak u šumu i na more te traženje i nalaženje smisla.⁹⁵ U četvrtoj fazi Joža Horvat je napisao roman *Waitapu*.

⁹² O. c.

⁹³ O. c.

⁹⁴ O. c., str. 119.

⁹⁵ O. c.

6. ROMAN WAITAPU

Joža Horvat napisao je roman *Waitapu* 1982. godine i posvetio ga je sinu Marku. Sin Marko inspirirao ga je da napiše roman koji obrađuje teme kao što su more, vrijednost ljudskoga života, pitanje pravde, vjere i poštovanja. Marko je doživio nesreću na jednome putovanju. Obitelj Horvat plovila je prema otoku Barbadosu i Marko je zaronio kako bi podigao mrežu koja je bila prepuna riba. U tome trenutku doplivaio je morski pas i napao je Marka koji je jedva izvukao živu glavu. Uspio je doplivati do palube i rekao je ocu kako je dodirivao vječnost kada je bio u životnoj opasnosti.⁹⁶

Horvat je planirao napisati roman u kojemu će protagonist Iteo poginuti na putovanju morem. Promijenio je završetak na nagovor sina koji je izbjegao smrt i time vratio Joži nadu u sretan završetak.⁹⁷ Međutim nekoliko godina kada je Horvat objavio *Waitapu*, njegov sin je već bio mrtav pa mu je napisao posvetu: *Nije premalo živio onaj koji je za postojanja dodirivao vječnost.*⁹⁸

Od 1982. pa do 2015. godine *Waitapu* je doživio petnaest izdanja. Preveden je na slovenski i kineski jezik. *Waitapu* se prema Nastavnome planu i programu za osnovne škole čita u šestom razredu kao izborni dio lektire.⁹⁹ Roman je 2014. godine dobio prvu kazališnu izvedbu u režiji Saše Broz.¹⁰⁰ Predstava je bila održana u Gradskome kazalištu *Žar ptica* u Zagrebu. Osim kazališne predstave, postoji i serija prema istoimenome romanu. Seriju je snimila slovenska televizija 1987. godine u pet nastavaka. Snimana je na otoku Susaku na plaži Nasuzanski.¹⁰¹ Postoji i glazbena grupa koja nosi naziv *Waitapu*. Grupu su osnovali petorica mladića iz Čakovca. Odlučili su grupi nadjenuti baš taj naziv jer ih je inspirirala poruka romana o otkrivanju novoga i nepoznatoga te odbacivanju strahova i prelaženju granica.¹⁰² Oni kombiniraju elemente duba, metala, post rocka, psihodelije i dubstepa. Članovi grupe *Waitapu* su 2017. godine u suradnji s međimurskom pivovarom *Lepi Dečki Brewery* proizveli pivo *Waitapu*. *Waitapu* je pivo s okusom limuna i grejpa, srednje gorkoga okusa i zlatno-žute boje. Limenku je dizajnirao

⁹⁶ O. c., str. 142.

⁹⁷ O. c.

⁹⁸ O. c., str. 4.

⁹⁹ Nastavni plan i program za osnovnu školu

¹⁰⁰ Gradsko kazalište *Žar ptica*, <http://zar-ptica.hr/repertoar/waitapu/>

¹⁰¹ Otok Susak, <http://www.otok-susak.org/hr/prica-o-susku/plaze/>

¹⁰² Croatian reggae portal, <http://reggae.hr/reggae/domaci-bendovi/item/957-waitapu>

Krešo Novak s likovima Parane i Itea.¹⁰³

Roman *Waitapu* nagrađen je uglednim književnim nagradama. Horvat je za *Waitapu* primio dvije hrvatske nagrade *Grigor Vitez* i *Ivana Brlić Mažuranić* te slovensku nagradu *Kurirček* i srpsku nagradu *Mlado pokolenje*.¹⁰⁴

6. 1. Sažetak romana

Radnja započinje pričom o mudrom Oceanu. On je imao nestašnu kćer Hinu koja je otišla u svijet kako bi pronašla muža. Stari Ocean osjećao se usamljeno kada je Hina otišla pa se prerušio u starca Paranu i krenuo je na put. Parana je došao u selo gdje je živio dječak Iteo. U selu su glavnu riječ vodili Ataite koji je bio seoski poglavica i Tefoto koji je bio seoski vječ: *Od ulova, jedna, i to uvijek najbolja, završit će u želucu Ataite, seoskog poglavice, a jedna u želucu Tefota, seoskog vječa. Otkad je sjećanja, poglavica ima pravo na besplatan dio lova i ribolova. Vrač također.*¹⁰⁵ Njima su vjerovali svi seljani pa tako i Iteova baka Orohiva koja se je obratila Tefoto za pomoć. Njen unuk Iteo raspitivao se je o *Waitapu*, a to je bila crta i zabrana. Tefoto je uspio uvjeriti Itea da je *Waitapu* tabu i da ne smije o njemu razmišljati niti ga spominjati. Međutim, starac Parana Itea je učio drugačije.

Iteu su stvarali dvije predodžbe o *Waitapu*. Jednu predodžbu su mu stvarali vječ i baka: *Waitapu je crta, da, Waitapu je crta! A što je to crta... znaš li što je crta? Ne znaš! Još si dječak. Crta je zakon... crta je međa, crta je zabran, crta je prokletstvo!*¹⁰⁶ Drugu predodžbu stvorio mu je starac Parana: *Waitapu! Sjeti se Waitapu! Veličanstveni planinski vijenac koji se izdiže nad morem i proteže preko cijelog horizonta! Waitapu, ona nedostižna Waitapu koja te toliko mamila i ljepotom k sebi dozivala.*¹⁰⁷ Parana je podržavao Itea i dijelio mu je savjete o putovanju do *Waitapa*. Objasnio mu je kada treba krenuti na putovanje i na koje životinje treba pripaziti te kako se treba nositi s nevremenom. Iteo je odlučio ostvariti svoju želju unatoč zabranama i savjetima koje mu je udijelio Tefoto. Tefoto je pomoću mrava i crte koju je nacrtao ugljenom želio dokazati Iteu da čak i životinje znaju da crtu ne smiju prijeći. Kada je nacrtao krug, stavio je mrava u njega, a mrav je trčao i nije se usudio prijeći crtu. Kako bi što više uvjerio Itea u istinitost svoje priče, poveo je sa sobom i starca Teurea. Teuro je Iteu ispričao priču kako je

¹⁰³ Facebook: *Waitapu*, <https://www.facebook.com/waitapu.bassonic/photos/pb.161214587258659.-2207520000.1500472534./1457573167622788/?type=3&theater>

¹⁰⁴ O. c., str. 142.

¹⁰⁵ O. c., str. 12.

¹⁰⁶ Horvat, Joža: *Waitapu*, str. 27.

¹⁰⁷ O. c., str. 47.

prilikom ribolova vidio da se lijane klone crte. Osim Teure i Parane Sahi je Iteu ispričao da se i najkrvoločnija zvijer Hapahapa boji crte. Ipak Iteova želja za putovanjem bila je jača i on je vjerovao Parani. Bojao se vrača jer je znao će ga kazniti ako sazna da razmišlja o putovanju na Waitapu. Zbog toga nije želio ići s njim kada je Tefoto došao po njega da se oprostí od Orohive koja je bila na samrti. Iteo je razmišljao o smrti nakon što je Orohiva preminula: *Da li ribe i zvijeri poslije smrti također sele u neki svoj Hawaiki? Gdje se nalazi taj Hawaiki? Iznad oblaka? Na dnu mora? S onu stranu Waitapu? Da li u Hawaiki odlaze duše mrtvih ili i živ čovjek može upasti u Hawaiki? (...) Da li mrtvi u Hawaiki također imaju svog vrača i poglavicu?*¹⁰⁸

Nakon svetkovine dana plodnosti, koji su bili posvećeni bogu Tikururu, Iteo je odlučio otići na putovanje. Maštanje o putu prekinuli su mu Tefoto, Pologuz i Šiba koji su tražili Paranu. Željeli su ga kazniti jer nije došao na svetkovinu u čast Tikururu. Tefoto je pitao Iteo tko mu je rekao da su *crte tu da se mijenjaju da ih ljudi prelaze, ako treba da brišu i crte i zakone.*¹⁰⁹ Iteo je priznao da mu je to govorio Parana jer se bojao vrača. Tefoto, Pologuz, Šiba i Iteo tražili su Paranu, ali ga nisu mogli pronaći. Sve njegove stvari nestale su i na mjestu gdje je živio nije ostalo ništa. Iteo je bio tužan jer je izdao Paranu i odlučio je otići na put jer u selu više nije imao obitelj ni prijatelje. Cijelim putem razmišljao je o Parani i savjetima koje mu je on udijelio. Kada je preplovio više od pola puta, Iteo je slušao glasove u glavi. Jedan glas govorio mu je da se vrati i nastavi živjeti prijašnjim načinom života, a drugi glas mu je govorio neka plovi naprijed i dođe do Waitapa. Odlučio je nastaviti putovanje: *Zakon strasti jači je od razbora. Živi samo onaj koji za nešto živi! Svatko vitla svoju sudbinu, smrt nas ionako prati na svakom koraku, jednom se živi, pa neka je kako to srce želi!*¹¹⁰ Uskoro je vidio zmije, a nakon što je otplovio malo dalje ugledao je Waitapu. Puhao je snažan vjetar, valovi su udarali o njegovu pirogu, fijukao je vjetar, a oko piroge plivale su uljušare i kitovi. Iteo je pomislio da mu nema spasa i da je možda cilj njegova putovanja bio da se preseli u Hawaiki.¹¹¹ Na tren je pomislio da je vrač bio u pravu, ali je nastavio putovanje. Uskoro je doplovio do podnožja planine gdje se prostirala bijela crta. Slušao je Paranin savjet i krenuo je u potragu za planinskim vijencem Wa i Tapu. Kada je pronašao planinske vijence, naišao je na novi problem. Nije bilo prolaza između Wa i Tapu pa je pomislio da ga je Parana prevario. Međutim sjetio se da treba pričekati struju koja će napraviti prolaz

¹⁰⁸ O. c., str. 83.

¹⁰⁹ O. c., str. 65.

¹¹⁰ O. c., str. 116.

¹¹¹ U Hawaiki se premještaju duše mrtvaca.

između Wa i Tapu. Pitao se kako je Parana znao kada treba poći na putovanje, koje će sve životinje biti na putu, što sve treba uzeti sa sobom. Iteo nije bio siguran tko je zapravo Parana. Trebao je krenuti kada se pojavi mjesec jer će tada struja biti najpovoljnija. Prošao je tjesnac, ali su ga dočekali veliki slapovi. Nije znao što će dalje napraviti pa je čekao i razmišljao hoće li preživjeti. Mjesec mu je rekao da su slapovi suze Wa i Tapu koji plaču nad gorskom sudbinom. Trebao je pričekati trenutak kada će se razina mora spustiti. Nakon što se to dogodilo Iteo je uplovio u Waitapu i prošao je crtu. Plovio je pored plavog i crvenog otoka te je ugledao ptice. Osim ptice, vidio je i mnoge druge životinje – fregatu, albatrosa, morskog psa, tuljane, pingvine, plave kitove, morske krave, morževe, meduze. Vidio je i otoke različitih boja i otoke kojima su gospodarile životinje. Gledao je nemilosrdnu borbu između featon i orla koji ga je ganjao. Featon je uspio pobjeći orlu, ali se ozlijedio. Spustio se na Iteov brodić pa ga je Iteo želio pustiti u slobodu. Međutim featon nije poletio već se iz njega pojavila djevojka. Djevojka se predstavila Iteu kao Hina i rekla mu je da ga dugo čeka. Pozvala ga je na pirogu i rekla mu da idu do Parane. Iteo je bio zbunjen jer mu nije bilo jasno kako Hina poznaje Paranu. Hina mu je objasnila kako je Parana njen otac. Na kraju su Iteo i Hina zajedno plovili pirogom do Parane.

6. 2. Analiza romana *Waitapu*

Waitapu je dječji avanturistički roman s elementima bajke. Dječji je roman jer je protagonist dječak Iteo i opisuje se njegov život i djetinjstvo. Osim toga *Waitapu* je i avanturistički (pustolovni) roman jer opisuje Iteovo putovanje morem koje od dječjeg sna i želje postaje stvarnost. Avanturistički romani prepoznatljivi su po tome što se čitatelje drži u neizvjesnosti hoće li junak uspjjeti izvršiti zadatak, izbjeći prepreku ili ostati živ. Zbog toga i čitatelji *Waitapu* tek na kraju romana saznaju da je Iteo uspio izbjeći sve prepreke i uspješno izvršiti zadatak. Književni kritičari žanrovski različito određuju djelo Jože Horvata. Strahimir Primorac piše da je *Waitapu* bajkoviti roman, Branimir Donat piše da je to poetska bajka koja ima elemente legende, Mirjana Jurišić žanrovski određuje *Waitapu* kao roman i esej te putopis, Miroslav Šicel tvrdi kako je djelo Jože Horvata mit, legenda i bajka, Denis Derk piše da je to roman, a Irma Kovačić piše da je *Waitapu* roman s elementima bajke.¹¹²

U romanu se izdvajaju devet bajki koje su napisane kurzivom. One su vrlo važan dio jer upotpunjuju događaje u romanu i dodatno ih tumače. Mjesto i vrijeme radnje je neodređeno. Čitatelji saznaju da se radnja odvija u jednome selu gdje žive ljudi koji poštuju zakone, tradiciju i

¹¹² O. c., str. 177.

bogove. Strahimir Primorac piše da je vrijeme radnje neodređeno, a radnja se odvija na neimenovanome kopnu dok Branimir Donat piše da je u romanu mitsko vrijeme i prostor.¹¹³

Iteo je protagonist romana, a njegovo ime znači *zvijezda u moru* što je simbolično jer se rodio u noći kada su *nebo i more bili puni krupnih zlatnih zvijezda*.¹¹⁴ Ostali likovi su: Parana, Hina, Tefoto, Ataite, Tikururu, Orohiva, Ruru, Sata, Teure, Boloto, Poluguz, Akahau, Wa, Tapu, Tikururu, Sahi. Tema romana je Iteovo prevladavanje straha i odlazak na putovanje. Motivi su: *kopno, ocean, školjka, mudrost, ljubav, ženidba, putovanje, ribolov, vrač, selo, baka, poglavica, more, sunce, ljudi, obitelj, bogovi, crta, čudovišta, životinje, piroga, lov, kletva, šuma, kazna, zabrana, moć, znak, otoci, običaj, smrt, magla, valovi, vodopad*. Roman ima dvanaest poglavlja koja su različite duljine. Kompozicija se sastoji od uvoda, zapleta, vrhunca, raspleta i završetka.

U uvodu Hina odlazi u potragu za mužem, zaplet je kada Parana upoznaje Itea. Vrhunac je kada Iteo odlazi na putovanje do Waitapa, a rasplet je kada Iteo prelazi Waitapu. Završetak je kada Iteo upoznaje Hinu. Događaji su ispričani kronološkim redoslijedom, ali se prekidaju bajkama ili pričama o prošlosti.

Pripovjedač je sveznajući: *Parana i dječak s jedne, Tefoto i bubnjar s druge strane, zastanu na stazi, jedni nasuprot drugima, u neposrednoj blizini kolibe. Poluguz još jednom udara u bubanj pa korakne u stranu i pusti vrača naprijed. Tefoto je i dalje držao sklopljene ruke i gundao neke nerazumljive riječi sebi u bradu. Moglo je biti podne. Tišina. Neprekidno jednolično zavijanje. To se negdje u blizini roje pčele. Omara. Ni daška vjetra. U šumi poneki pjev ptice, na moru poneki krik galeba*.¹¹⁵ Nekoliko puta komentira događaje kako bi kulminacija bila što napetija. Čitatelj ima dojam kao da ni pripovjedač ne vjeruje da će Iteo uspjeti stići do cilja živ i zdrav: *E, moj Parana, uz ovaj vjetar i ovo more, Iteo ne zna gdje će dočekati sumrak, a kamoli zoru!*¹¹⁶

Autor romana, Joža Horvat, bio je književnik i moreplovac. Pokazao je zavidno znanje i iskustvo plovidbe u lošim vremenskim uvjetima. Detaljno je opisao Iteovo putovanje od kopna do Waitapa. Opisivao je načine na koje je Iteo plovio s obzirom na to kakve su ga vremenske neprilike zahvatile, kako je uspio spasiti jedrenjak, a samim time i svoj život: *Iteo neprestano*

¹¹³ O. c., str. 179.

¹¹⁴ O. c., str. 25.

¹¹⁵ O. c., str. 58.

¹¹⁶ O. c., str. 118.

*motri vezove, užad, jedro, te ispod oka mjeri udaljenost koja ga dijeli od hridi. Kako se vjetar pojačava, valovi postaju sve viši, sve je teže držati kormilo, sve je teže upravljati jedrenjakom.*¹¹⁷

6. 3. Analiza likova: Iteo, Parana, Orohiva, Tefoto

Čitatelji saznaju sve o Iteovu životu, odnosu s ostalim likovima, njegovim željama i stavovima. Iteo je bio ribar te je sa seljanima mijenjao ribu za ostale prehrambene namirnice kao što su med, papaja, proso. On je bio pošten: *Nikad se nije cjenkao s kupcima, niti je ikada imao osjećaj da je prevaren.*¹¹⁸ Zanimalo ga je što se nalazi s druge strane Waitapu i imao je neodoljivu želju da krene na put. Poštivao je starije, a najviše baku Orohivu i starca Paranu. Osjećao je strahopoštovanje prema vraču Tefotu kao i svi ostali seljani: *Mora se čuvati vrača! O, da, njega se mora čuvati kao zmijske! Ni pod koju cijenu Tefoto ne smije doznati... nikako! Vrač je opasan, moćan, strašan! Kad bi vrač znao koliko je već puta s Paranom razgovarao o Waitapu, on bi ih obojicu kaznio.*¹¹⁹ Nakon što mu je umrla baka bio je privržen Parani. On je Paranu poštivao i volio. Parana mu je bio podrška te se brinuo o njemu, pomagao mu je, savjetovao ga, ohrabrivao. Pomogao mu je da ne odustane od želje da vidi Waitapu. Osim toga izliječio ga je kada mu je vrač iz glave izbio pojam Waitapu.

Iteo nije imao roditelje i zbog toga se o njemu brinula najprije baka, a zatim Parana. Baka mu je rekla da je otac poginuo kada je otplovio na put da vidi Waitapu, a majka je umrla od žalosti. Parana mu rekao da njegov otac nije umro kod Waitapa već je umro kada je lovio ribe. Vrač je izmislio priču da je umro kod Waitapu kako bi prestrašio ljude. Ruru je bio Iteov otac i on ga je učio kako treba loviti ribe. Govorio mu je da su mnoge generacije njihove obitelji bili ribari. Sata je bila Iteova majka i ona je umrla od žalosti kada je shvatila da je njen suprug Ruru poginuo putujući morem.

Parana je savjetovao Itea da ne vjeruje slijepo vraču i poglavici kada je riječ o Waitapu. Objasnio mu je da su ljudi izmislili bogove: *Ljudi su izmislili bogove da im pomognu u nevoljama i nesrećama kad su im ljudske snage nedostatne. Vračevi su izmislili crte, ne da pomognu ljudima već da ljude drže u zabludama, kako bi poglavice i vračevi mogli ljepše živjeti, zahvaljujući naivnosti, neznanju i praznovjerju seljaka. (...) Crta određuje, naređuje, propisuje, zabranjuje... Ona proglašava što je dopustivo, što je grijeh, što nije, što smiješ, što ne smiješ.*¹²⁰

¹¹⁷ O. c., str. 119.

¹¹⁸ O. c., str. 15.

¹¹⁹ O. c., str. 17.

¹²⁰ O. c., str. 55.

Parana je doživio brodolom i smjestio se u selu u kojemu je živio Iteo. Nitko ga u selu nije prihvatio osim Itea. On je Iteu zauzvrat dijelio savjete i životnu mudrost koju je naučio i stekao tijekom svih godina svog života. Iteo je slušao Paranine savjete, upijao je njegova znanja i krenuo je na put da ostvari svoj san. Iteo je tijekom cijelog romana razapet između Parana i vrača Tefota odnosno između glasa razuma i vjerovanju onome što drugi pripovijedaju. Parana je na mitski način opisivao stvari, pojave, životinje. Pripovijedao je Iteu kako su pingvini postali ptice koje ne lete, kako je nastala plima i oseka, zašto Mjesec zalazi, itd. Hina je mijenjala svoj oblik. Ona se pretvorila u lastavicu, kornjaču i pticu faeton. Osim nje, moć preobrazbe imao je i Parana koji se je preobrazio u starca. Svi bogovi mogli su se preobraziti u životinje ili ljude. Roman pripovijeda o prevladavanju straha, prelasku granica, prijateljstvu između dječaka i Parane, ali i o okovima vjere u bogove i ljude.

Itea su kočili seoski poglavice samo zbog toga jer je on vjerovao u nešto što oni zabranjuju. Ostali seljani pokorno su vjerovali svakoj njihovoj riječi i nisu dovodili u pitanje njihove stavove i vjerovanja jer su ih se bojali. Parana je uveo nemir u selo zbog toga jer je dječaka Itea učio da Waitapu nije ništa drugo nego li crta koju treba prijeći. On se nije pokorio pred seoskom poglavicom i vračem pa je zbog toga bio nepoželjan gost u njihovu selu. Parana je znao da su vrač i poglavica prevaranti jer je on bio rođak boga Tikurura i jedan od stvoritelja svijeta. Mogli bismo ga usporediti s Isusom jer je on baš kao i Isus došao prerušen među ljude. Nadjenuo si je ime Parana i glumio je starca koji je doživio brodolom baš kao što je i Isus došao među ljude kao Sin Božiji. Nestao je dan nakon svečanosti koja se održavala u čast bogu Tikururu jer je znao da će Iteo taj dan krenuti na putovanje. Nagradio je Itea zbog njegove poslušnosti i vjernosti svojom kćeri Hinom iako ga je Iteo izdao. Parana je znao da je Iteo samo dječak koji se boji vrača i poglavice i pretpostavljao je da će im priznati da ga je on učio da Waitapu nije crta ili linija koju ne smije prijeći. On je za razliku od vrača i poglavice stekao Iteovo povjerenje ljubavlju i toplim savjetima te brigom dok su svi ostali Iteu nadmetali svoje mišljenje i vlastite stavove.

Baka Orohiva vjerovala je svemu što je čula i slijepo je vjerovala vraču. Brinula se o Iteu otkada su mu umrli roditelji. Bila je zabrinuta za njega pa je pozvala vrača da ga uvjeri kako je Waitapu linija koju čovjek ne smije prijeći. Pričala je Iteu o njegovu ocu i majci te o njihovim nesretnim sudbinama i smrti. Osim toga ispričala mu je i sve o njegovu rođenju, kako je dobio ime i kako je njegov otac otišao na putovanje s kojeg s kojeg se nikada nije vratio. Iteo nije bio s

Orohivom kada je umrla te zbog toga nije smio dirati njene stvari niti nije imao pravo na nasljedstvo Orohivine imovine. Običaji u selu su bili takvi da osobe koje su bliske pokojniku nisu s njime na dan njegove smrti nemaju pravo na nasljedstvo.

Seoski vrač Tefoto pripovijedao je ljudima i oni su mu vjerovali sve ono što on rekao. Iteo je znao da ne može javno reći da se ne slaže s Tefotovim mišljenjem o Waitapu: *Vrač! Mora li se njemu baš sve vjerovati? Mora! Tefoto je vrač, on zna sve, sve može, njemu se mora vjerovati. (...) – u dječaku za trenutak zapaluca izazovna, drska misao, ali samo na trenutak.*¹²¹ Tefoto je čarolijom i čarobnim napitkom pokušavao Iteu izbiti iz glave Waitapu i njegov san da otputuje s druge strane crte. Sukobljavao se s Paranom jer nisu dijelili isto mišljenje o crti i zabranama. Tefoto je vjerovao da ljudi trebaju poštivati granice i crte te ih ne smiju prelaziti dok je Parana bio uvjeren da ljudi trebaju prelaziti granice i crte kako bi otkrili novi svijet, put ili cilj.

¹²¹ O. c., str. 11.

6. 4. Fizički opis likova

Likovi se opisuju fizički. Fizički opis glavnoga lika ne postoji već autor ostavlja čitateljima da zamisle Itea. Saznajemo samo da Iteo ima velike oči: *Zna da ima krupne crne oči, no da li su te oči lijepe, da li je to lice lijepo... ne zna.*¹²² Međutim, svi ostali likovi opisuju se puno detaljnije.

Opis Hinine ljepote: (...) *djevojka rumenija od zore, ljepša od sjajna mjeseca što blista na večernjem nebu. Bila je još djevojčica i na prsima jedva da su joj se zametnule dojke. Koža joj je bila bijela kao rastvorena galebova krila, kosa tamna kao olujna, mračna noć, oči plave, a usta rumena kao crveni koralj što u laguni opasava atol.*¹²³

Fizički opis vrača Tefota: *Nitko u selu nije mogao znati koliko godina ima Tefoto. Bio je mršav, suh kao isušeno drvo. Kost i koža. Nosio je šešir ispleten od mlada palmina lišća. Oko široka oboda, kao zvončići, bile su nanizane školjke koje su čudno odzvanjale čim bi vrač pomaknuo glavu. Čitavo njegovo tijelo bilo je ukrašeno tajanstvenim crtama i krivuljama bijele i crvene boje, šarama koje su svima ulijevale strah i poštovanje. Čak su mu dlanovi na rukama i tabani na nogama bili obojeni! Jedino su njegove oči zelenkaste, kao u mačke, lukave, prepredene.*¹²⁴

6. 5. Seoski običaji i vjerovanja

Ljudi u selu vjerovali su u bogove i bojali su se prijeći crtu te su poštivali starije osobe. Zbog toga je vrač došao obavijestiti Itea da mu je baka bolesna, a on se trebao brinuti o njoj. Međutim, Iteo nije otišao s vračem u selu već je ostao s Paranom. U selu su imali svetkovinu plodnosti koju su posvećivali bogu Tikururu. Na tu svetkovinu su trebali doći svi, ali se Parana nije pojavio. Zbog toga su Tefoto, Pologuz, Šiba i stražari došli po Itea koji ih je odveo do Paranine kolibe. Iteo se bojavao Tefota i zbog toga je izdao Paranu. Waitapu je u selu bila tabu riječ. Kada je vrač Itea izliječio, nitko pred njim nije smio spominjati tu riječ. Ljudi su rijeko pogledavali prema Waitapu, nisu o tome pričali. Kada je netko preminuo, njegovo tijelo ležalo je u kući tri dana i tri noći, a nakon toga su ga spalili na lomači. Vjetar je raznio pepeo, a duša mrtvaca se preselila u Hawaiki. Ljudi su njegovali tradiciju i zbog toga je Iteo bio ribar. Generacije njegovih predaka s očeve strane bavili su se ribolovom pa je tako i Iteo nastavio tim putom. Svi su u selu, osim Itea i Parane, poštivali pravila.

¹²² O. c., str. 101.

¹²³ O. c., str. 5.

¹²⁴ O. c., str. 26.

Ljudi su živjeli mirnim načinom života, lovili su životinje da bi se imali čime hraniti, jednom godišnje su priređivali svetkovinu u čast bogu Tikururu. Seljani su živjeli život po pravilima koja su im nametnuli seoski poglavice. Nitko u selu osim Itea, kojeg je savjetovao Parana, nije sumnjao u Tefotova vjerovanja i pravila ponašanja. Ljudi u selu nisu propitkivali istinitost tvrdnji i činjenica koji su im iznosili Tefoto i Pologuz. Nitko se nije usudio prekršiti jedno od pravila koja su im bila nametnuta jer su ljudi vjerovali da poglavice znaju što treba činiti. Parana je uveo nemir u selo i on je jedini lik koji se nije bojao Tefota. Svoje stavove i perspektive dijelio je s dječakom Iteom kojemu je pomogao da se oslobodi straha i da vjeruje u svoje snove. Potaknuo je Itea da razmišlja svojom glavom i da ne vjeruje slijepo Tefotovim riječima. Uvjerio je Itea da je sve moguće samo treba dovoljno željeti i vjerovati u sebe.

6. 6. Devet bajki

Osim priče o Iteu i njegovu putovanju, u romanu se nalazi devet bajki. Književni kritičari Strahimir Primorac i Irma Kovačević ističu važnost bajki za roman *Waitapu*. Primorac piše da *Waitapu* sadrži nekoliko kratkih i samostalnih bajki koje su utkane u fabulu romana.¹²⁵ U njima se pojavljuju likovi božanstva, vrijeme zbivanja je neodređeno, a događaji su preuveličani. Imaju početke koji su karakteristični i očekivani za bajke: *Nekoć u davna, davna vremena...; Davno, davno, prije mnogo, mnogo godina...*¹²⁶

Irma Kovačević piše da je bajka o Wa i Tapu osnovna ideja romana.¹²⁷ Bajke su napisane su u kurzivu i prepričavaju ih Iteu Orohiva, Parana ili Tefoto. Prva bajka je o starome Oceanu i njegovoj kćeri Hini. Drugu bajku Iteu prepričava Orohiva. Priča je o Bolotu koji je sagradio pirogu i otplovio u more te je prekršio zakon prema kojem bogovima pripada more, a ljudima kopno. Zbog toga su bogovi stvorili *Waitapu* koja je postala crtom koju ljudi ne smiju proći. Treća bajka je isto o Balotu, ali tu priču Iteou prepričava Parana. Baloto je išao na putovanje jer je želio donijeti sunce svojoj bolesnoj majci da ju razveseli. Četvrta bajka je o Akahau koja se željela osvetiti Hini jer je odbila prosee. Poslala je orla Ainu da je uhvati, ali se Hina pretvorila u kornjaču i na taj način se spasila od orla. Peta bajka je o Tikururu i hapahapu. Tikururu je imao stado kozlića koje mu je hapahapu ubijao. Zbog toga ga je Tikururu odlučio kazniti tako što je oko njega sagradio crtu. Šesta bajka je o Tikururu koji je načinio crtu za mrave jer su mu dosađivali kad je odmarao. Sedma bajka Parana prepričava Iteu i govori mu kako je nastao

¹²⁵ O. c., str. 181.

¹²⁶ O. c., str. 19. i 43.

¹²⁷ O. c., str. 196.

Waitapu. Zvijezda Tapu i mila Wa zaljubili su se iako su im obitelji bile u sukobu. Wa je bila kći Tikurura i Akahau. Akahau je pretvorila Wa i Tapu u otoke i tako ih je razdvojila. Pingvini su ih željeli spojiti pa im je Akahau oduzela moć leta. Akahain potez razljutio je Tikurura pa su se dogovorili da Wa i Tapu pola dana i noći budu zajedno, a pola odvojeni uz pomoć morskih mijena plime i oseke. Osmo bajka je o ulješurama i lignjunima. Utaheo je bio predvodnik ulješura i kada više nisu imali što jesti, odveo ih je u morske dubine. Isto je napravila i Aruba koja je predvodila lignjune. Sreli su se u morskim dubinama i počeli su jesti jedni druge. Utaheov sin Oroate natjerao je lignjune u bijeg. Aruba se uspjela spasiti i sklopila je dogovor sa starom kornjačom. Obećala je kornjači da je neće pojesti, a ona je njoj zauzvrat javljala kada se treba sakriti od ulješura i gdje ima hrane. Kada je kornjača dobila djecu, Aruba ih je pojela. Kornjača se naljutila, a Aruba joj je rekla da nije znala da su to njena djeca. Još je nekoliko puta Aruba pojela kornjačinu djecu govoreći da je sve to bio nesporazum. Kornjači se razljutila i napala je Arubu koja ju je ubila i pojela. Međutim, pravda je uskoro bila zadovoljena. Aruba je plivala prema površini, a tamo ju je dočekao Oroate koji je ubio Arubu i osvetio smrt oca. Deveta bajka sastoji se od nekoliko savjeta koje je Parana dao Iteu. Njih se je Iteo prisjećao kada je zapeo u neku nevolju na putu prema Waitapu. Parana ga je savjetovao da krene na put kada mjesec bude pun i rekao mu je da će putovati dvije noći i jedan dan, da uvijek uza sebe ima sjekiru i da bude vezan uz kormilo. Rekao mu je da će doploviti do puta gdje će ući u gustu maglu, nakon što prođe maglu mora pripaziti na uljušare, zmije i lignjune. Iteo je trebao pronaći Wa i Tapu te proći tjesnacem koji se nalazi između njih. Parana mu je rekao da tjesnac počinje u točki kada Tapu nadvisuje Wa. Samo u jednoj noći u godini ljudi smiju proći tjesnac i samo ih taj jedan dan ne napadaju životinje.

7. KNJIŽEVNI KRITIČARI O JOŽI HORVATU I ROMANU WAITAPU

Strahimir Primorac napisao je članak *Waitapu ili žudnja za slobodom* te navodi da su četiri Horvatova romana za djecu proistekli iz njegova iskustva plovidbe svjetskim morima. Ti romani su: *Operacija Stonoga*, *Waitapu*, *Dupin Dirk* i *Lijena kobila* te *Svjetionik*.¹²⁸ *Waitapu* uspoređuje s klasicima hrvatske književnosti za djecu kao što su *Čudnovate zgode šegrta Hlapića* Ivane Brlić-Mažuranić te svjetskim kao što je *Mali princ* Antoniea de Saint-Exuperyja. Primorac uspoređuje glavnog junaka Itea s moreplovcima koji su prelazili crte, granice i zabrane otkrivajući novi svijet baš kao što je to učinio i Iteo. Iteo je imao san koji je ostvario i zbog toga je odlučan i hrabar dječak. Roman ima dvije forme odnosno dva stila. Jedan od njih je svijet nestvarnog, a drugi stvarnog. U svijet nestvarnog pripadaju nekoliko samostalnih kraćih bajki, a u svijet zbilje dječak Iteo koji je ostvario svoj san.¹²⁹ Primorac navodi da je autor relativizirao dimenzije prostora i vremena kako bi izbjegao sudar realnog i fantastičnoga svijeta.¹³⁰ Zbog toga se radnja odvija na neimenovanome kopnu u neodređeno vrijeme. Svi bajkoviti elementi imaju svoju funkciju i logično su raspoređeni u službi razvoja radnje.¹³¹ Na kraju Primorac zaključuje da je *Waitapu* jedan od najneobičnijih i najljepših hrvatskih knjiga jer spaja životno iskustvo, osobnu tragediju i ljubav prema moru.

Branimir Donat piše *Waitapu ili mitska priča protiv zabrana i granica* u kojoj navodi da je Horvatovo djelo poetska bajka koja i elemente legende.¹³² U romanu se prepliće mitsko vrijeme i prostor koje se nadopunjuje stvarnim i nestvarnim likovima ljudi, bogova i životinja. Dječak Iteo shvaća da se društveni autoritet povezuje s moći i da je istina najčešće u rukama onih koji su jači i dominantniji.¹³³ Donat ističe da već i posveta Horvatovu sinu ima snažnu poruku i značaj. Roman uspoređuje s *Malim princem*, *Galebom Jonathanom Livingstonim*, *Čudnovatim zgodama šegrta Hlapića*.¹³⁴ Uspoređuje Itea sa šegrtom Hlapićem koji uči od starog Parane. Horvata pak smješta bok uz najvažnijih autora bajki kao što su Perrault, braća Grimm, Afanasjev.¹³⁵

Mirjana Jurišić u kritici navodi da je Joža Horvat jedan od ponajboljih modernih

¹²⁸ Strahimir Primorac: *Waitapu ili žudnja za slobodom* (unutar romana *Waitapu*), str. 178.

¹²⁹ O. c., str. 181.

¹³⁰ O. c.

¹³¹ O. c., str. 182.

¹³² Donat, Branimir: *Waitapu ili mitska priča protiv zabrana i granica*, str. 183.

¹³³ O. c., str. 184.

¹³⁴ O. c., str. 186.

¹³⁵ O. c., str. 187.

hrvatskih bajkopisaca.¹³⁶ *Waitapu* je spoj romana, eseja i putopisa, a progovara o čovjekovoj želji za znanjem i razmicanjem granica spoznaje.

Miroslav Šicel u članku *Izazivanje života ili književno djelo Jože Horvata* navodi da je autor ponajviše propitivao egzistencijalni smisao čovjekova postojanja i njegove slobode.¹³⁷ Horvat se služio različitim literarnim postupcima. Izmjenjivao je lirske i epske elemente, stvarnost i fikciju, mit i bajku te legendu. Šicel tvrdi da je *Waitapu* zapravo sažetak filozofije života kako ga shvaća Horvat.¹³⁸ Roman obuhvaća autorovo životno iskustvo plovidbe morem i suživot s prirodom.

Denis Derk u kritici *Posveta slobodi* navodi da se Joža Horvat oduvijek opirao autoritetima. Njegov roman *Waitapu* posveta je slobodnom izboru životnog puta i slobode.¹³⁹ Slobodu često sputavaju religijski i ideološki tabui koji su prikazani na bajkovit način u romanu.

Hrvojka Mihanović Salopek u članku *Ususret bezdanu mora i ljepoti prijateljstva* piše da je more jedno od temeljnih motiva Horvatova književna opusa. Sudbinski dodir mora i čovjeka prisutan je u svim Horvatovim djelima o moru. Djela o moru su: *Besa*, *Operacija Stonoga*, *Waitapu*, *Molitva prije plovidbe*, *Dupin Dirk i Lijena kobila*, *Svjetionik*.¹⁴⁰ Vidljivo je da autor u svojim djelima o moru plovidbu uspoređuje s ljudskim životom koji ima svoj početak i kraj jednako kao i plovidba. Horvatovi likovi željni su avanture, radoznali su, hrabri i ruše postojeće granice.¹⁴¹

Irma Kovačić u kritici *Neka druga stvarnost* piše da je *Waitapu* razmeđe između sna i jave, poezije i proze, stvarnosti i mašte.¹⁴² Navodi da roman ima elemente bajke, ali i da sadrži bajke koje protagonistu Iteu prepričavaju drugi likovi. Izdvaja bajku o prelijepoj i miloj Wa koja je zvijezda Južnoga neba i sjajnoj zvijezdi Tapu koja se nalazi na Sjevernome nebu.

¹³⁶ Jurišić, Mirjana: *Waitapu – put do tajne*, str. 188.

¹³⁷ Miroslav Šicel: *Izazivanje života ili književno djelo Jože Horvata*, str. 190.

¹³⁸ O. c.

¹³⁹ Derk, Denis: *Posveta slobodi*, str. 191.

¹⁴⁰ Hrvojka Mihanović Salopek u članku *Ususret bezdanu mora i ljepoti prijateljstva*, str. 192.

¹⁴¹ O. c., str. 194.

¹⁴² Irma Kovačić u kritici *Neka druga stvarnost*, str. 195.

8. KRISTIAN NOVAK

Kristian Novak hrvatski je književnik, sportaš i profesor na Filozofskome fakultetu u Rijeci. Rođen je u Baden-Badenu u Njemačkoj 14. svibnja 1979. godine. Živio je u Njemačkoj sve do očeve smrti. Nakon očeve smrti preselio se u selo Vrhovljan u Međimurskoj županiji zajedno sa sestrom i majkom. Osnovnu školu pohađao je u Svetom Martinu na Muri, a kasnije je upisao opći smjer gimnazije u Čakovcu koja danas nosi naziv Gimnazija Josipa Slavenskoga. Hrvatski jezik predavao mu je profesor Ivan Pranjić koji je Kristiana Novaka upoznao sa svijetom književnosti i pisanjem proze.¹⁴³ Nakon srednje škole Novak je upisao Pravni fakultet u Zagrebu no ubrzo je shvatio da ga to ne zanima. Godinu dana kasnije upisao je Filozofski fakultet u Zagrebu smjer hrvatski jezik i književnost te njemački jezik i književnost.¹⁴⁴

Za vrijeme studija počeo je pisati prvi roman *Obješeni* 2005. godine. Iste godine diplomirao je na Filozofskome fakultetu s temom *Njemačko-hrvatski code-switching u drami Gospoda Glembajevi Miroslava Krležje*.¹⁴⁵ Rad je doradio i proširio s mentorom Velimirom Piškorcem i izložio na međunarodnoj germanističkoj konferenciji u Opatiji.¹⁴⁶ Poslijediplomski doktorski studij lingvistike upisao je 2007. godine na Filozofskome fakultetu u Zagrebu. Doktorirao je 2011. godine, a naslov doktorskoga rada je *Rekonstrukcija jezičnih biografija pripadnika ilirskoga pokreta. Prilog povijesnoj sociolingvistici hrvatsko-njemačkih jezičnih dodira*.¹⁴⁷

Nakon toga radio je na Filozofskome fakultetu u Zagrebu kao znanstveni novak. Predavao je studentima kolegije na Katedri za njemački jezik. Sudjelovao je na projektu *Hrvatsko-njemački jezični dodiri* kojeg je vodila profesorica Zrinjka Glovacki-Bernardi.¹⁴⁸ Godine 2011. postao je viši asistent i prestao je raditi na Filozofskome fakultetu u Zagrebu. Zaposlio se na Filozofskome fakultetu u Rijeci gdje predaje na Odsjeku za kroatistiku kolegije vezane uz morfologiju, tvorbu riječi i psiholingvistiku. Član je Hrvatskog društva književnika i znanstvenoga časopisa *Suvremena lingvistika*. Područje njegova znanstvena interesa su: dodirno jezikoslovlje, višejezičnost, sociolingvistika, hrvatsko-njemačko jezični dodiri.¹⁴⁹

¹⁴³ Kristian Novak: *Tko sam*, , <http://crnamatizemla.com/kristian-novak-2/tko-sam/>

¹⁴⁴ Hrvatsko društvo pisaca: *Kristian Novak*, <http://www.hrvatskodrustvopisaca.hr/hr/clan/kristian-novak-265>

¹⁴⁵ O. c.

¹⁴⁶ O. c.

¹⁴⁷ O. c.

¹⁴⁸ O. c.

¹⁴⁹ O. c.

Književnošću se počeo baviti još u srednjoj školi. Njegovi mladenački radovi objavljeni su u *Antologiji međimurske mlade lirike*.¹⁵⁰ Godine 2012. godine objavio je studiju sa skupinom autora koja nosi naslov *Višejezičnost i kolektivni identiteti iliraca*.¹⁵¹ Sljedeće godine (2013.) napisao je drugi roman *Črna mati zemla*, a 2016. godine objavio je treći roman *Ciganin, ali najljepši*.

Črna mati zemla nagrađena je Tportalovom nagradom za najbolji roman 2013. godine. Povjerenstvo Tportala sačinjavali su Katarina Luketić, Jadranka Pintarić i Miroslav Mićanović.¹⁵² Istu nagradu primio je za najbolji roman 2016. godine djelom *Ciganin, ali najljepši*. Povjerenstvo su sačinjavali Miroslav Mićanović, Katarina Luketić, Jadranka Pintarić, Ursula Burger i Ivica Buljan.¹⁵³ Mario Jembrih, predsjednik udruge Kajkavska renesansa, pohvalio je Kristiana Novaka zbog promicanja i očuvanja kajkavskoga narječja kojega Novak često upotrebljava u svojim romanima. Na taj način širok krug čitatelja upoznaje s kajkavskim narječjem odnosno međimurskim dijalektom. Krešimir Bagić u *Uvodu u suvremenu hrvatsku književnost 1970. – 2010.* navodi Kristiana Novaka kao jednog od autora čija su djela pridonijela bogatstvu hrvatske suvremene književnosti.¹⁵⁴ Bagić prvi spominje Kristiana Novaka kao hrvatskoga književnika. U *Uvodu* navodi da je Kristian Novak prozaik i književni znanstvenik.

Osim što je profesor na fakultetu i književnik, Kristian Novak bavio se i sportom. Bio je standardni reprezentativac Republike Hrvatske u karateu i član Hrvatskog olimpijskog odbora.¹⁵⁵ Oženjen je i ima dvije djevojčice. Suprugu Mirnu Šenjugu upoznao je na natjecanju u karateu. Ona se isto kao i Novak profesionalno bavila karateom. Zajedno žive i rade u Zagrebu.

¹⁵⁰ O. c.

¹⁵¹ O. c.

¹⁵² Tportal.hr: *Kristian Novak dobitnik književne nagrade Tportala*, <https://www.tportal.hr/kultura/clanak/kristian-novak-dobitnik-je-književne-nagrade-tportala-20141029>, preuzeto s interneta 5. travnja 2017.

¹⁵³ Tportal.hr: *Kristian Novak dobitnik desete po redu književne nagrade Tportala za roman Ciganin ali najljepši*, <http://www.mvinfo.hr/clanak/kristian-novak-dobitnik-desete-po-redu-književne-nagrade-tportala-za-roman-ciganin-ali-najljepši>, preuzeto s interneta 10. srpnja 2017.

¹⁵⁴ Bagić, Krešimir: *Uvod u suvremenu hrvatsku književnost 1970. – 2010.*, str. 196.

¹⁵⁵ O. c.

9. SAŽETAK ROMANA ČRNA MATI ZEMLA

Roman započinje proslavom. Čitatelji u proslavu saznaju da su se u gornjem Međimurju 1991. godine u dva mjeseca dogodila osam samoubojstva. Ona su postala predmet jednog znanstvenog istraživanja. Znanstvenici su htjeli utvrditi na koji način su stanovnici sela stvarali smislenu objašnjenja za samoubojstva koja su se dogodila u kratkome roku. Na kraju proslova iznose se podaci ispitanika i rezultati istraživanja.

Prvo poglavlje nosi naslov *Sakupljači sekundarnog otpada*. Naslov poglavlja je značajan jer je Matija nakon prekida s Dinom promatrao sakupljače sekundarnog otpada. Razmišljao je o tome kako ne želio biti poput njih. Mrzio je Pajdu, sakupljača sekundarnog otpada, koji je bio prijateljski nastrojen prema svima. Dvije godine kasnije sreli su se u krčmi Lord gdje su se zajedno napili. Prvo poglavlje sastoji se od jedanaest potpoglavlja. U njima čitatelji saznaju o Matijinom privatnom i poslovnom životu. Opisuje se njegova ljubavna veza s Dinom, njihov zajednički život, problemi koji ih muče. Matija je radio u državnoj agenciji i uspješan je književnik. Često je maštao kako je slavan i kako ga ljudi zaustavljaju na ulici te se dive njegovim romanima, a njegovo prezime stoji uz najveća prezimena svjetske književnosti. Matija je prekinuo s Dinom jer nije s njom podijelio sjećanja iz djetinjstva. Ona nije mogla biti s njim zbog toga jer je stalno izmišljavao priče iz prošlosti. Sestra ga je savjetovala da popriča s psihologom nakon prekida s Dinom. Podsjetila ga je zašto su se odselili iz Međimurja u Zagreb. Matija se je nakon razgovora s psihologom počeo prisjećati očeva sprovoda, a na policiji je pronašao izvješće o samoubojstvima.

Drugo poglavlje nosi naslov *Kako nacrtati ućomas* i ima petnaest potpoglavlja. Zapčinje legendom o Međimurju, kraju, u kojem se odvija glavna radnja. Matija se prisjeća očeve smrti i sprovoda. Mislio je da je on ubio oca jer je bio ljut na njega. U to vrijeme kada mu je umro otac Matija je išao u predškolu. Imao je jednog prijatelja kojemu je ime bilo Dejan. Dejan i Matija su zajedno otišli na policiju jer je Matija mislio kako su policajci priveli njegova oca zbog vikendice koju je sagradio. Policajci su im objasnili da to nije istina. Ipak Matija nije stao na tome. Nagovorio je Dejana da zajedno odu do Mure gdje će se Dejan zamijeniti s Matijinim mrtvim ocem kako bi on mogao popričati s njim. U tome naumu ih je prekinuo Dejanov otac koji je pozvao Matijinu majku i ispričao joj što se dogodilo. Matijina majka više nije znala što da učini s njim pa ga je poslala k baki. U kokošinju kod bake Matija je vidio Hešta i Pujta koji su se zabavljali s njime. Matija je bio sretan jer je imao zabavne prijatelje no ubrzo je shvatio da oni

nisu toliko zabavni kada su poklali bakine kokoši, a njemu zaprijetili. Loši odnosi s Heštom i Pujtom su se nastavljali pa su oni ubili susjedove mačiće i napravili da izgleda kako je to učinio Matija. Matiju je ujak odveo na nogometnu utakmicu, ali ni tamo nije imao predaha od dvojice neprijatelja. Kada ga je ujak ostavio kod kuće, Hešto i Pujto su ga napali, a Matija se je sakrio u susjedovo dvorište. Ugušio je susjedovog psa jer je lajao i izdao bi ga gdje se sakrio. Susjed Tonči je Matijini mami ispričao kako je siguran da je Matija ubio njegova dva mačića i psa. Matija je nacrtao nekoliko crteža koje je ostavio na očevu grobu. Socijalni radnici došli su ispitati Matiju. Pitali su ga je li volio svoga oca, voli li njega majka nakon očeve smrti manje i zašto se ne druži s vršnjacima. Matija je lagao jer je znao ako će govoriti istinu da će ga socijalni radnici odvesti. Hešto i Pujto ubili su Naca (najjačeg čovjeka u selu), a Matija je sve to vidio. Kada se je vratio kući iz škole, majka mu je rekla da je baka imala moždani udar. Zbog svega što se dogodilo Matija je odlučio otići kod svjećara kako bi pronašao svoga oca. Hešto i Pujto su mu rekli da se njegov otac nalazi kod svjećara pa je Matija jedne zimske noći otišao u potragu za ocem. Probudio se u bolnici, a baka mu je rekla da su mu odrezali dva nožna prsta i da je imao upalu pluća. Posjetila ga je i socijalna radnica kojoj je rekao da je mjesečario, ali i svećenik s kojim je pričao o životu i smrti.

Treće poglavlje zove se *Kutije za bijes* i ima trinaest potpoglavlja. Matija je porastao i shvaća promjene oko sebe. Svjestan je da živi u novoj državi koja sa sobom donosi dobre i loše promjene. Ujak ga je odveo na nogometno igralište NK Rudara da se upiše u pionire. Tamo se je Matija sprijateljio s Franjom. Franjo je bio dječak iz siromašne obitelji i imao je nemarne roditelje. Matiji se ubrzo prestajalo sviđati na treningu jer su ga stariji muškarci zadirkivali zbog očeve smrti, a slična situacija bila je i u školi gdje mu je netko stavio izmet u tenisicu. Selom je odjeknula vijest da je samoubojstvo počinio Marijo Brezovec. Objesio se, a Hešto i Pujto su Matiji ispričali kako se je povjerio bratu koji nije reagirao na njegov poziv upomoć jer je potajno priželjkivao bratovljevu smrt. Nakon Marija se je objesio Zdravko Tenodij. On je počinio samoubojstvo jer ga je varala žena i nije se više mogao nositi s tom činjenicom. Dva samoubojstva uzrujala su seljane pa je Matiju majka poslala da pomogne Zvonku Horvatu Demokraciji počistiti tavan. Nakon toga Matija je otišao na igru s Franjom, a kada se je vratio kući više nije bilo njegove kutije za bijes. U tu crnu drvenu kutiju je stavio crveni jastuk i to je bila njegova kutija za bijes jer je vikao u crveni jastuk kada je bio ljut. Sestra je jastuk bacila, a u kutiju je stavila šminke. Matiju je to jako uznemirilo i bio je ljut što više nema kutiju za bijes.

Njegov bijes zbog kutije ubrzo je nestao kada je shvatio da je Mladen Horvat naučio njegovu prijatelju Franji. Mladen je seksualno zlostavljao Franju pa se zbog toga ubila njegova supruga Milica. Hešto i Pujto su ispričali Matiji da je ona znala što njen suprug čini dječacima, ali nije bila dovoljno jaka da se suoči s mužem i njegovim bolesnim činovima. Sljedeći je samoubojstvo počinio Imbro Perčić. On je bio glavni električar u selu i posao mu je cvjetao iako je bio nepristojan i skup. Kada se je pojavio novi električar koji je bio pristojan i jeftini, nitko više nije zvao Imbru. Seljani su organizirali seosku zabavu ne bi li skrenuli misli s nekoliko samoubojstava koja su se dogodila u njihovu selu. Matija je pokušao spriječiti Mladena da ponovo napastuje i iskoristi jadnog Franju, ali nije uspio. Otišao je kod Zvonka da zaboravi na sve ružne stvari koje su se ili će se dogoditi oko njega. Kada je završio s igrom, pronašao je obješenog Zvonka. Hešto i Pujto su mu ispričali da se je Zvonko objesio jer je bio teško bolestan i nije želio da ga ljudi žale. Matiju je ispitivao policajac Stankec jer je on bio glavni svjedok. Matija je Stankecu ispričao sve ono o čemu je šutio majci, vršnjacima i socijalnim radnicima. Stankec je slušao Matiju i rekao mu je da ga razumije. Dao mu je policijsku kapu i prsluk pa su se s Matijom družila *popularna* djeca. Kada je Franjo došao tužan na igralište, Matija je poželio da nestane i bio je bezobrazan prema njemu. Franjo se je od očaja i tuge bacio na tlo i trpao je u usta crnu zemlju, a Matija ga je pitao hoće li se ubiti. Sutradan je u školu stigla vijest da se je Franjo bacio u rijeku Muru. Svi su prstom upirali u Matiju jer mu je on savjetovao da digne ruku na sebe. Hešto i Pujto su mu ispričali da je Franjo želio otići na mjesto gdje mu više nitko ne može nauditi. Ispričali su Matiji da je on potomak divljaka koji su davno živjeli na ovim prostorima te ga zbog toga ljudi ne prihvaćaju i razumiju. Matiju je majka obavijestila da će se odseliti u Zagreb.

Roman završava epilogom. Matija i Dina su se ponovo sreli jer je Matija Dini napisao pismo u kojem joj objašnjava svoje ponašanje i u detalje joj opisuje događaje iz djetinjstva. Matija se je nadao da će biti zajedno sada kada Dina zna cijelu priču njegova života. Dina je negirala tu činjenicu i poželjela mu je sretan povratak u rodni kraj. Matija je na putu za Međimurje razmišljao o ljudima koji su živjeli i koji žive tamo.

10. KRISTIAN NOVAK O ČRNOJ MATI ZEMLI

Kristian Novak imao je tri motiva koji su mu pomogli da napiše roman. Motivi su nastali u različitim životnim razdobljima i uvelike su utjecali na njegov život. Prvi motiv vezan je uz smrt oca. Novak je roman *Črna mati zemla* posvetio ocu i sjećanju na njega. Njegov je otac umro kada je on bio dijete i zbog toga je smatrao da sve što odrasli ljudi govore lažu.¹⁵⁶ Vjerovao je da su izmislili priču kako je njegov otac mrtav. Na sličan način razvija se i radnja u romanu. Dječaku Matiji umire otac i on otada više nije isto dijete. Počinje se čudno ponašati i svome ocu piše pisma koja ostavlja na njegovu grobu.

Drugi motiv su samoubojstva. Kada je Novak pohađao osnovnu školu, dogodilo se nekoliko samoubojstva koje su mu ostale u ružnome sjećanju. Osim toga, sjeća se i da su seljani ta samoubojstva tumačili kao nešto prokleta odnosno ukleto što je zadesilo njihovo selo. Na sličan način taj motiv Novak upotrebljava u romanu. Roman započinje podacima o samoubojstvima. U kratkom razdoblju dogodilo se osam samoubojstva. Matija je bio povezan sa svih osam samoubojstava. Zbog toga su ga mnogi počeli izbjegavati vjerujući da će im se nešto loše dogoditi ako budu u njegovoj blizini.

Treći motiv javio mu se za vrijeme studija. Kada je Kristian Novak bio student, pitao se u kolikoj je mjeri sjećanje kao zadržavanje elementa stvarnoga iskustva zapravo moguće.¹⁵⁷ Taj motiv prisutan je u romanu kada Matija odraste i potisne sva sjećanja iz djetinjstva. Kada zbog toga prekine s djevojkom, počinje se prisjećati događaja i loših uspomena iz djetinjstva.

Osim tri motiva, nadahnuće je tražio u uspomena iz djetinjstva. Prisjećao se škole, slušao je glazbu koja je svirala na radiopostajama kada je on bio dijete, jeo je slatkiše, gledao stare fotografije te je crtao crteže koje je opisivao u romanu.¹⁵⁸ Čitatelji imaju dojam kao da je pripovjedač doista dijete jer je Novak odlično predočio način na koji razmišljaju djeca: *Jedan je šutljivi dječak s naočalama dobio nadimak Kušnivrit. Nisam znao što je Kušnivrit, ali sam zamišljao da bi to mogla biti osoba koja iz nekog razloga ljubi vlastitu, a možda čak i tuđu guzu. Tada sam mislio da ću, kad odrastem, ljubiti tuđu guzu, i da će mi biti jako fino.*¹⁵⁹ U pisanju romana pomogla mu je njegova obitelj, prijatelji iz osnovne i srednje škole te fakulteta. Prijatelji su mu pomogli u povijesnom dijelu gornjega Međimurja koje mu je bilo važno da istraži za

¹⁵⁶ O. c.

¹⁵⁷ Kristian Novak: *O nastanku romana*, <http://crnamatizemla.com/crna-mati-zemla-2/o-nastanku-romana/>

¹⁵⁸ O. c.

¹⁵⁹ Novak, Kristian: *Črna mati zemla*, str. 123.

roman.

Radnja romana odvija se u jednome selu u Međimurje i Novakova prijateljica detaljno je istražila povijest toga sela, geografske i demografske podatke o tome selu.¹⁶⁰ Jedna druga kolegica pomogla mu je da roman ima notu mističnosti te ga je savjetovala kako da piše mistično, a da bude uvjerljivo. Naslov romana napisao je na samome kraju. Cijeli roman već je bio dovršen i samo je trebao osmisliti naslov. *Črna mati zemla* je sintagma koju je Matiji govorila majka kada je bila ljuta na njega. Isto to je govorila i Novaku majka kada je bio nemiran dječak. Rekla mu je da će ga stući u črnu mati zemlu: *Ve buš mi reko kaj je tau bilo, ili bum te stukla v črno mater zemlo.*¹⁶¹ U romanu se nekoliko puta spominje naslov. U selu u kojemu je živio Matija kao dječak bila je posebno crna. Simbolika crne mati zemlje je zapravo ta da kada čovjek umre zakopaju ga pod zemlju. Tamo čovjekovo tijelo propada, a crna zemlja je majka koja je s čovjekom nakon što on napusti ovaj svijet.

Kristian Novak imao je nekoliko verzija naslova: *Zloba zaboravljenih stvari, Tamo gdje ti se izgubio trag, Kako nacrtati učomas.*¹⁶² Odlučio je da *Kako nacrtati učomas* bude jedan od podnaslova jer ne bi svi shvatili da je ovdje riječ o šatrovačkome govoru. Presudilo je da naslov romana bude *Črna mati zemla* odnosno da naslov bude napisan kajkavskim narječjem. Osim naslova, kajkavskim narječjem odnosno međimurskim dijalektom napisani su i neki dijelovi u romanu. Novak je smatrao da bi zbog uvjerljivosti radnje koja se događa u Međimurju pojedini dijelovi romana trebali biti napisani na međimurskome dijalektu. Ipak, nije želio da veći dio romana bude napisan kajkavskim narječjem jer tada ne bi bio razumljiv širom krugu čitatelja.

¹⁶⁰ O. c.

¹⁶¹ O. c., str. 149.

¹⁶² O. c.

11. ANALIZA ROMANA ČRNA MATI ZEMLA

Drugi roman Kristiana Novaka je *Črna mati zemla*. Posvetio ga je ocu. Roman je izdan 2013. godine u Zagrebu. Nakladnik je Algoritam, a urednik je Kruno Lokotar. Prema romanu napravljena je i istoimena predstava, a slovenski redatelj Rok Biček zajedno s producentom Danijelom Pekom radi na filmskoj verziji *Črne mati zemle*.¹⁶³ Roman ima 299. stranica, a sastoji se od prologa i poglavlja sakupljači sekundarnog otpada, kako nacrtati učomas, kutije za bijes te epiloga i rječnika kajkavskih izraza i frazema. Godine 2016. izašlo je mađarsko izdanje *Črne mati zemle*, a prevoditelj je Antal Bogнар.¹⁶⁴

Tema romana je prisjećanje bolnoga djetinjstva Matije Dolenčeca. Prvi dio romana odvija se u sadašnjosti odnosno radnja slijedi priču o odraslome Matiji koji prekida vezu s Dinom jer joj se ne može emotivno otvoriti i podijeliti s njome svoju prošlost. Drugi dio romana čitatelje vodi u prošlost odnosno u Matijino djetinjstvo. Čitatelji saznaju da je Matiji umro otac, da su u selu ljudi činili samoubojstva te da su zbog toga Matiju smatrali krivim. On je imao teško djetinjstvo jer je bio drugačiji od drugih. Zbog toga je ovo vrsta socijalnoga romana. Čitatelji u romanu čitaju o društvenim nepravdama, nejednakostima i suživotu seljana u gornjem Međimurju. Osim što je socijalni roman *Črnu mati zemlu* mogli bismo svrstati i u ljubavni roman jer prati ljubavnu priču Matije i Dine, ali i kriminalističku jer se opisuju osam samoubojstava.

Kompozicija se sastoji od početka radnje, zapleta, vrhunca, raspleta i završetka. Početak radnje su statistički podaci o osam samoubojstava koja su se dogodila u gornjem Međimurju od svibnja do lipnja 1991. godine. Zaplet radnje je priča o životu protagonista Matije Dolenčeca. On je književnik koji živi u Zagrebu s djevojkom Dinom. Vrhunac radnje je kada Matiju ostavlja Dina jer je emocionalno *začepljen*. On se tada prisjeća prošlosti i svih događaja koji su se dogodili prije nego li se s majkom i sestrom preselio u Zagreb. Rasplet radnje je kada se je Matija prisjetio svih događaja iz prošlosti. Roman završava susretom Dine i Matije. Matija je Dini ispričao cijeli svoj život i vratio se u rodno Međimurje.

Novak humor upotrebljava u napetim, bizarnim i tragičnim situacijama kako bi razbio ozbiljnost situacije i ublažio tragičnost događaja: *Ušao sam u razred, blatnjav, poderane jakne, lica umrljana od suza, zemlje i krvi. Sva su djeca zanijemjela, drugarica je rekla „Isuse“, ali se*

¹⁶³ Telegram: *Gledao sam Črnu mati zemlu*, <http://www.telegram.hr/kultura/gledao-sam-crnu-mati-zemlu-i-iz-zkm-a-izasao-u-suzama-konacno-se-pojavila-predstava-o-kojoj-razmisljas-danima/>, preuzeto s interneta 5. travnja 2017.

¹⁶⁴ Novak, Kristian: *Črna mati zemla*, <http://crnamatizemla.com/izaslo-madarsko-izdanje/>

valjda sjetila da one ne vjeruje u te stvari, pa je dodala „ljudi moji“.¹⁶⁵ Dejanovi roditelji su doduše komunisti i nisu išli u crkvu, ali mi je on već rekao da vjeruje u Boga i u duhove. Rekao mi je da nije kršten, ali je zato bio cijepljen dok je bio mali, a to je kao krštenje za komuniste.¹⁶⁶ Osim toga humor upotrebljava i kada želi ironizirati i kritizirati događaje te kada prikazuje stavove i razmišljanja seljaka: *Nepoznati hrvatski pjevač Toni Spalato s pjesmom u kojoj moli Boga da mu ostavi neku žensku. Bio je obučen u haljinu kakve fratri nose. Neki su se šalili da je lijepo što je pop priznao da voli žene, a drugi su govorili: - Lejpo, bauk i bogme, vidiš ka su nej svi popi pederi.*¹⁶⁷

11. 1. Pripovjedači

Ima više pripovjedača u romanu. Jedan od njih je objektivni pripovjedač koji prepričava događaje, osjećaje likova, pojašnjava situacije. On je najvećim dijelom prisutan u prvom dijelu romana odnosno kada je Matija odrastao. Objektivni pripovjedač čitateljima iznosi Matijine unutarnje misli, želje, ambicije, stavove, strahove: *Dok je iskrcaavao velike četvrtaste papirnate vrećice iz prtljažnika kod Gitinog stana, stegnulo ga je u prsima jer je znao da će se ubrzo vratiti u svoj stan gdje će mu društvo praviti jedino pomisao da više nikada u životu neće napisati ništa dobro i ona neobična slutnja koja je treperila u njegovu trbuhu od kad mu se u životu pojavila Dina, slutnja da duboko u njemu postoji nešto strašno što se polako sprema izići na svjetlo dana.*¹⁶⁸

Drugi pripovjedač je Matija kao odrastao čovjek. Taj pripovjedač javlja se samo na početku poglavlja *Kako nacrtati učomas* i on nas uvodi u priču svoga djetinjstva: *Odrastao sam i zaboravio sve, pa sam često mislio da mala djeca nemaju strpljenja i da ne mogu dugo zadržati pažnju na nečemu što nije šareno i čarobno i zato ih smatramo bezobzirnima. Sada se sjećam svega i znam da tome nije tako.*¹⁶⁹ (...) *Nemoguće je ispričati priču o neobičnom, dijelom i doista jezivim događajima moga djetinjstva, a ne početi s legendom koja je preživjela među stanovnicima gornjega Međimurja.*¹⁷⁰

Treći pripovjedač je Matija kao dječak: *Drugarica je živčano natezala tamnocrveni*

¹⁶⁵ O. c. , str. 161.

¹⁶⁶ O. c., str. 125.

¹⁶⁷ O. c., str. 198.

¹⁶⁸ O. c., str. 30.

¹⁶⁹ O. c., str. 130.

¹⁷⁰ O. c., str. 101.

pulover prema dolje dok je s dosta zamuckivanja i nakašljavanja mami govorila o tome kako sam ja dobar dječak, ali sam zbunjen i smeten u zadnje vrijeme. Obje su govorile kao da me nema tamo. Sva su djeca već ušla u razred i ja sam iz hodnika čuo da divljaju, no nešto mi je govorilo da to nije razlog zašto je drugarica napeta.¹⁷¹ On razmišlja kao dijete i ponaša se tako. Komentira situacije i ljude oko sebe s dječje perspektive, a Novak je sjajno pomoću njega prikazao dječje stavove i razmišljanja: Kad me nitko nije vidio, žlicom sam jeo Cedevitu i Kraš ekspres. Na misi sam prebrojao sve ljude koji su imali kapute, pa onda sve koji su imali brkove i tako mi je prošlo vrijeme. Za ručak sam tek uspio srknuti malo juhe, i već me potjeralo na tvrdo i bolno kakanje od kojega sam se Cedevitu i Kraš ekspres.¹⁷²

¹⁷¹ O. c., str. 163.

¹⁷² O. c., str. 130.

11. 2. Prožimanje stilova hrvatskoga standardnog jezika u romanu Črna mati zemla

U romanu se isprepliće književnoumjetnički stil koji je specifičan za svako književno djelo i razgovorni stil pomoću kojeg autor dočarava razgovor između Dine i Matije. Osim što su njihovi dijalozi napisani tako da podsjećaju na razgovorni stil, autor ih je još više dočarao pomoću kajkavskoga narječja: - *Kaj ti je?/- Nikaj./- Nikaj? Zakaj me onda nisi pogledala u zadnja dva sata?/- Zato jer te nemrem vidjeti trenutno. Umorna sam. Hoću ići spavat. Sutra se dižem u sedam, a Miljac stvarno zna ubit u pojam kad se napije.*¹⁷³ Na sličan način odvija se i dijalog između Matije i ostalih likova iz romana. Njegov razgovor s Gitom podsjeća na razgovor između dva iskrena prijatelja: - *Znaš kaj, ovo novo kaj si pisao, pusti nek odleži, nek se slegne. Posveti se neko vrijeme nečem drugom. Ne daj se jebat u zdrav mozak. Onda još jednom pogledaj i prepisi.*¹⁷⁴ Pomoću sinestezijskoga glasovnog simbolizma autor čitateljima približava glasove i neobične zvukove koje ispuštaju likovi: *Govorio je toliko dubokim glasom da se svaka druga riječ gubila u životinjskom mumljanju. – MNHMMNJkaeburatorMMHNAOMNdamupejzdaMNOA.*¹⁷⁵

Književnoumjetnički stil prožima se i sa znanstvenim stilom. U proslavu romana iznosi se detaljan prikaz znanstvenoga istraživanja dr. sc. Tene Miholjek-Lazanin i doc. dr. Dubravke Perković. One su istraživale način na koji su stanovnici sela na razini javne komunikacije stvarali smislena objašnjenja za neobjašnjene pojave vezane uz samoubojstva koja su se događala u selu. Proslav podsjeća na opširan znanstveni članak u kojem se iznose znanstveni podaci i činjenice: *Do svibnja 2011. godine ispitano je 108 stanovnika sela iz triju različitih generacija: 37 tadašnjih polaznica i polaznika trećih i četvrtih razreda osnovne škole, 28 tadašnjih polaznica i polaznika završnih razreda srednjih škola te 43 osobe koje su u vrijeme događaja imale između 27 i 35 godina. Samo je petero ispitanika izjavio da izvanredni događaj nije ostavio nikakav dojam na njih, dok sedamdeset i dvoje ispitanika izvještava o značajnoj uznemirenosti koja se zbog samoubojstava pojavila u njihovoj neposrednoj okolini.*¹⁷⁶ Završava objašnjenjem da je M. D. poslao opsežan rukopis doc. dr. Dubravki Perković u kojem joj objašnjava što je navelo svaku od osoba da počini suicid. Preuzima odgovornost za samoubojstvo Franje Klanca. Samoubojstva su jedna od glavnih motiva za radnju romana i pomoću njih čitatelji upoznaju protagonista

¹⁷³ O. c. str. 46.

¹⁷⁴ O. c., str. 26.

¹⁷⁵ O. c., str. 131.

¹⁷⁶ O. c., str. 13.

Matiju.

Prvo poglavlje *Sakupljači sekundarnog otpada* započinje razgovorom između Matije i Gite. Nakon toga pripovjedač obavještava čitatelja da je *kasno poslijepodne jednoga od prvih dana siječnja 2011. godine*. Zatim u detalje čitateljima opisuje vijesti iz svijeta i Hrvatske, a ostavlja dojam kao da prepričava vijesti koje je prethodno pročitao. Taj dio podsjeća na novinarsko-publicistički stil u kojem autor teksta iznosi sve važne podatke za priču o kojoj obavještava veći broj ljudi: *U nekoj trgovačkoj školi u Bjelovaru u kratkom je roku zatrudnjelo osam učenica, a jedna je baka u Gorskom kotaru naplatila dug od pogrebnog poduzeća u stečaju tako što je uzela mrtvački sanduk i stavila ga tamo gdje je jedino imala mjesta za njega, u spavaću sobu. Prekrila ga je stolnjakom i stavila na njega vazu s cvijećem i tanjur sa suhim kolačima ne bi li ju prestao podsjećati da će jednoga dana morati leći u njega.*¹⁷⁷

¹⁷⁷ O. c., str. 22.

11. 3. Protagonist Matija Dolenčec

Matija je misteriozna osoba i on je potisnuo sjećanja iz djetinjstva i prošlosti. Živio je s majkom i sestrom u međimurskom selu, a 1991. godine obitelj Dolenčec se preselila u Zagreb. Čitatelji najprije saznaju o Matiji kao odraslome čovjeku, a nakon toga o njegovome životu u djetinjstvu, njegovim strahovima i problemima. Matija je književnik koji radi i u Državnoj agenciji. Mašta o slavi i uspješnoj karijeri književnika: *Prvo izdanje Dolenčecova romana rasprodano u tek nekoliko tjedana. Riječ je o potresnoj priči u kojoj su prikazane sve razine mržnje prema Drugom i Drugačijem u tranzicijskoj Hrvatskoj.*¹⁷⁸

U vezi je s Dinom Gajski i njihov odnos se naizgled savršen, ali Dinu muči činjenica da joj Matija iznosi netočne ili štute činjenice o svojoj prošlosti i djetinjstvu. Ne može se pomiriti sa činjenicom kako zapravo ne zna ništa o njemu. Ona je s njim podijelila sve svoje nepodopštine kao na primjer kada je bila djevojčica nije voljela brisati guzu jer joj se to gadilo. Dina i Matija su se upoznali na gala-večeri povodom proslave dana ženske bolesti 2008. godine i od tada su postali nerazdvojni. Njihova ljubav bila je naizgled savršena. Čitatelji su saznali da žive zajedno, da se vole zabavljati, da podržavaju jedan drugoga. Oni su različitim predmetima smišljali smiješna i uvrjedljiva imena: *Peglu su otada zvali Glupa Krava. Dinin službeni auto bio je Konj Glupi. Daljinac u Matijinu stanu bio je Šupak.*¹⁷⁹ Njihovu idilu prekinuli su Matijini snovi. Matija se često budio noću i sanjao je ružne snove o svojoj prošlosti te o tome nije želio pričati s Dinom. Dina je željela popraviti njihov odnos, ali nije uspjela pa je prekinula s Matijom.

Matija je imao nekoliko dobrih prijatelja, a u djetinjstvu je često bio usamljen bez ijednog prijatelja. U djetinjstvu se najprije družio s Dejanom, a kasnije s Franjom. Dejan Kunčec bio je Matijin prijatelj iz vrtića. Počeli su se družiti nakon što se je Dejan pokakao u gaće pa su ga svi ismijavali i nitko se osim Matije nije želio družiti s njim. Dejan je upao u brojne nevolje jer je bio Matijin prijatelj. Matija ga je uvjerio da je njegov otac živ pa su otišli autobusom u Čakovec u policijsku stanicu kako bi pitali policajce gdje je Matijin otac. Nakon toga Matija je zamolio Dejana da uđe u Muru i da se nakratko zamijeni s njegovim mrtvim ocem kako bi on mogao popričati s njim. U tome činu prekinuo ih je Dejanov otac koji je pozvao Matijinu majku i ispričao joj što se dogodilo. Nakon toga Dejan se je prestao družiti s Matijom pa je on postao usamljen. Ubrzo se je počeo družiti s Franjom Klancem. Franjo je bio nekoliko godina stariji od Matije, a njegova obitelj bila je siromašna. Roditelji su ga često tukli pa je Franjo puno vremena

¹⁷⁸ O. c., str. 24.

¹⁷⁹ O. c., str. 37.

provodio na nogometnome igralištu. Osim u nogometu, Franjo je bio dobar i u govorenju riječi naopako: *Činilo mi se da je malo glup, ali je mnogo i brzo pričao i puno ponavljao riječi i rečenice, pa sam to počeo raditi i ja. Specijalnost mu je bila riječi govoriti naopako. Time se jako ponosio jer ni on ni ja nismo poznavali nikoga tko bi u tome bio toliko dobar kao on.*¹⁸⁰ Franju je osim roditelja, koji su ga zlostavljali fizički, zlostavljao i Mladen Horvat. Mladen je Franju seksualno zlostavljao, a Matija je to znao. Matiji je bilo žao Franje, ali mu nije znao kako pomoći. Bio mu je velika podrška i pravi prijatelj jer Franjo osim Matije nije imao prijatelje. Međutim kada se je Matija družio s popularnim dječacima izdao je Franju. Matija je želio da Franjo nestane u tome trenutku jer se je prvi puta u životu osjećao prihvaćenim u društvu. Franjin dolazak mu je pokvario druženje s vršnjacima pa mu je Matija u šali rekao neka se ubije. Franjo je bio razočaran u svoga prijatelja, obitelj i život. Prezirao je zlostavljanja koja je trpio te se je sljedeći dan bacio u Muru. Ljudi iz sela smatrali su da je Matija odgovoran za njegovu smrt, a i on se sam osjećao odgovornim što je napisao i u pismu znanstvenicima koji su istraživali fenomen samoubojstava u selu: *M. D. je međutim izričito preuzeo punu odgovornost za smrt posljednje žrtve, dječaka Franje Klanca.*¹⁸¹ Franjina sudbina bila je vrlo nesretna i on je najtragičniji lik u romanu. Novak je kroz lik Franje upozorio na teme pedofilije i obiteljskoga nasilja. One su često tabu teme o kojima se rijetko priča, a ipak su dio našega društva i nečije svakodnevice. Autor piše o ovim tabu temama kako bi osvijestio važnost pravovremenoga reagiranja kako bi se spriječile tragedije. Svi su u selu znali da Franju roditelji fizički zlostavljaju i da redovito konzumiraju alkohol, ali nikoga nije bilo briga za to. Međutim kada se je Matija počeo čudno ponašati i kada je učiteljica primijetila modrice po njegovu tijelu, zvala je socijalnu službu koja je sumnjala da ga majka zlostavlja. Zasiurno je modrice po tijelu imao i Franjo, ali nitko nije mario za to jer je njegova obitelj bila poznata kao siromašna i problematična. Osim što je čitatelje upozorio na moguće posljedice zlostavljanja djece, Novak je i prikazao dvoličnost društva. Matijini su roditelji bili brižni, majka i sestra su se brinule o njemu nakon očeve smrti. Učiteljica je odmah prijavila socijalnoj službi moguće zlostavljanje. Franjina obitelj bila je disfunkcionalna i nitko nije mario da prijavi socijalnoj službi fizičko zlostavljanje koje je on svakodnevno trpio, a kasnije ni seksualno zbog kojeg je počinio samoubojstvo.

Matijina majka ostala je rano udovica. Kristianu Novaku je umro otac kad je bio dijete pa

¹⁸⁰ O. c., str. 202.

¹⁸¹ O. c., str. 18.

postoji veza između lika Matije i autora romana. Možemo prepoznati autobiografske elemente u romanu jer je Novakov otac baš kao i Matijin radio u Njemačkoj, Kristian Novak imao je nekoliko godina stariju sestru kao i Matija, živio je u mladosti u Međimurju, a sada kada je odrastao živi u Zagrebu baš kao i Matija. Matijina majka brinula se o njemu i njegovoj sestri najbolje što je mogla i znala s obzirom na situaciju. U tome joj je pomagala njena majka i brat. Primijetila je da Matiji nedostaje muški uzor pa je zamolila brata da odvede Matiju na nogometnu utakmicu, a kasnije i na trening. Željela je da Matija shvati i vrijednost rada te važnost pomaganja drugima pa ga je zato poslala da pomogne Zvonu Horvatu Demokraciji u poslovima oko kuće. Matija je bio problematično dijete pa majka nije uspijevala spriječiti da ne upadne u raznorazne nevolje i probleme. Iako je ponekad bila na rubu živaca, voljela ga je i preselila se u Zagreb kako bi njemu bilo bolje. Ona se na početku romana ne spominje pa čitatelji ne znaju što se dogodilo s njom nakon što je Matija odrastao. Međutim čitatelji saznaju da je Matijina sestra ostala živjeti u Zagrebu, da se je udala te da se i dalje brine o Matiji. Ona je radila kao medicinska sestra i Matiji je dogovorila razgovor s psihijatrom. Primijetila je kako je Matija psihički loše nakon prekida s Dinom te ga je podsjetila na događaje iz djetinjstva. Nakon razgovora sa sestrom, Matija je tražio policijsko izvješće o samoubojstvima koja su se dogodila u međimurskome selu 1991. godine. U djetinjstvu se je sestra brinula o Matiji iako ju je često puta plašio svojim čudnim ponašanjem. Uzimala je s očeva groba pisma koja je pisao da ga seljani ne bi osuđivali i ismijavali.

Matija je bio vrlo neobičan dječak. Seljani su bili uvjereni da je on razlog zbog kojeg su se ljudi ubijali. Svi su mislili da donosi zlo i da je problematično dijete pa ga je većina ljudi osuđivala. Kada je izgubio prijatelje, počeo se je družiti s dvojicom demona. Demoni su se zvali Hešto i Pujto. Oni su najprije bili njegovi prijatelji, a kasnije su mu zagorčali život. Radili su raznorazne nepodopštine za koje je krivac bio Matija. Oni su kamenjem gađali starca, uznemiravali su susjedovu kujicu Lejdi, ubili su mačiće, napravili su nered u Matijinoj sobi. Matija ih se nikako nije mogao riješiti jer su stalno bili uz njega. Jedino ga nisu uznemiravali kada je bio u crkvi i školi. Oni su Matiju toliko plašili i uznemiravali da ih je počeo ignorirati i praviti se da ih ne vidi i ne čuje. Zbog njih se je bojavao spavati sam u krevetu i ostajati sam u kući, a počeo je i mokriti u krevet jer su ga cijele noći plašili. Majka je često bila ljuta na njega jer su joj se susjedi žalili da je napravio neki kvar u kući, a krivci su bili Hešto i Pujto. Kada su se počela događati samoubojstva, oni su Matiji su objasnili zbog čega su ljudi dizali ruku na sebe.

Ispričali su Matiji zbog čega se je tko od seljana ubio, kakav je život imao te na koji način je izvršio samoubojstvo: *Bila je to žena, tužnim je glasom pričao Hešto, koja je sve više nestajala iz života svojega sina i unuka i činilo joj se da je suvišna na više razina. Nisu odgovarali na njezina pitanja, ponekad bi prošli pokraj nje kao da je nema. U glavi joj je sve glasnije zvonio neobičan strah od nevidljivosti, ponekad je i sanjala da nestaje, dio po dio.*¹⁸² Hešto i Pujto su bili Matijini imaginarni prijatelji. Djeca od treće do devete godine često imaju imaginarne prijatelje ako su usamljeni ili/i dožive neki traumatičan događaj.¹⁸³ Matiji je umro otac i nije imao ni jednog prijatelja kada *su se pojavili* Hešto i Pujto. Prvi puta vidio ih je u bakinu dvorištu, a to je bilo dan nakon što se prestao družiti s Dejanom: *Što se mene tiče, čeznuo sam za prijateljstvom i možda samim time da otvorio džep u koji se ono moglo upisati, samo sebe obećati. Tih sam dana naime stekao dva zaista neobična poznanstva, onakva kakva obilježje život. Prvi sam ih puta ugledao jedne od onih kasnih zimskih večeri koje ponekad znaju zalutati u kasnu jesen, kada se više ništa ne vidi sasvim jasno i kada sam kao i uvijek pratio kako baka tjera kokoši na spavanje.*¹⁸⁴ Djeca zamišljaju onakva bića i karaktere kakvi bi oni željeli biti.¹⁸⁵ Matija je vjerojatno želio biti nevidljiv i opasan kao što su bili Hešto i Pujto. Imali su neobičan oblik tijela i lica: *(...) iskoči stvor ne mnogo veći od psa, hodao je na dvije noge i oslanjao se jednom šakom o zemlju. Drugom je rukom neprestano popravljao preveliki kaput čiji su mu rukavi prekrivali ruke i vukli se po zemlji. (...) a na licu je, koliko sam tada mogao vidjeti, bio nalik dobrohotnoj svinji. Sitnim je očima neprestano naizmjenice namigivao, slinave nosnice skupljale su se i otvarale.*¹⁸⁶ Matija je shvatio da ih nitko osim njega ne može vidjeti. Oni su imali miris po trulome drvetu i vlažnome lišću. Djeca koja su doživjela neku traumu ili nemaju prijatelje svoje nezadovoljstvo prenose na papir odnosno crtaju ono o čemu razmišljaju. Na taj način je i Matija pokazivao svoje najdublje osjećaje. Najprije je svoje crteže nosio na očev grob, a kasnije je crtao ljude koji su počinili samoubojstva. Na taj način je izbacivao bijes i ružne misli iz sebe. Hešto i Pujto su mi ispričali zašto ga seljani izbjegavaju i zašto misle da je on odgovoran za samoubojstva koja su se dogodila. Matija je njihov potomak odnosno potomak svečara. Svečari su u prošlosti dijelili zemlje s došljacima i učili su ih kako izraditi šarene lonce, kako se koristiti mlinovima, kako izrađivati opeke, svijeće i keramičke peći. Došljaci su bili divlje naravi pa su ubili svečare i

¹⁸² O. c., str. 234.

¹⁸³ Berk, Laura: *Psihologija cjeloživotnog razvoja*, str. 217.

¹⁸⁴ O. c., str. 152.

¹⁸⁵ O. c., str. 219.

¹⁸⁶ O. c., str. 152.

njihove leševe su bavili u rijeku. Zatim su se došljaci preobratali i prihvatili su vjeru u jednoga Boga, a on im je podario plodnu zemlju. Bacili su svoje kipove poganskoga božanstva u rijeku gdje ti kipovi zovu preživjele da pođu za njima. Tada je Matija shvatio da mu Hešto i Pujto pokušavaju ispričati da su oni zadnji preživjeli svečari i da je on jedan od njih.

11. 4. Politika i vjera

U romanu je prisutna i tema politike odnosno Novak pomoću sporednih događaja iz Matijina života komentira razlike između Jugoslavije i Hrvatske. Kada je Matija bio dječak živio je za vrijeme Jugoslavije, i u vrtiću mu nije bilo jasno kako treba imenovati koji predmet: *Jednom sam rekao da trebam „hartiju“ pa me učiteljica ispravila i rekla „papir“.* Onda mi više ništa nije bilo jasno.¹⁸⁷ Poglavlje *Kutije za bijes* počinje Matijinim komentiranjem novonastale države. On navodi da se sjeća kako je jednog proljetnog dana 1990. godine na izborima pobijedila stranaka HDZ. Ljudi koji su radili u Sloveniji ostali su bez posla od kada se je raspala Jugoslavija. Njih su poslodavci zamijenili s radnicima iz Slovenije pa su se ljudi koji su ostali bez posla morali baviti poljoprivredom. U selo je došao debeo čovjek koji je hvalio Međimurje i Međimurce, a Matija je primijetio da ono što taj čovjek priča uznemiruje učitelja povijesti. Seljani su često raspravljali o tome tko je pravi Hrvat i tko više voli Hrvatsku te su komentirali kako je bilo za vrijeme komunizma. S osnivanjem Republike Hrvatske promijenili su se i odnosi s crkvom, a to je primijetio i Matija: *U školi su nam govorili da više ne moramo pozdravljati sa zdravo nego s dobar dan i da su drugarice sada učiteljice a drugovi učitelji. Znao sam da se nešto značajno promijenilo kada je župnik došao na školsku predstavu i sjeo s direktorom škole u prvi red, a poslije je išao s učiteljima u zbornicu na kavu i kolače.*¹⁸⁸ Baka je Matiji govorila da komunisti ne vjeruju u Boga i da će zbog toga ići u pakao isto kao i oni koji krađu i rade nedjeljom. Ona je Matiju vodila u crkvu, učila da vjeruje u Boga i da bude dobar jer samo dobri ljudi idu u raj.

¹⁸⁷ O. c., str. 123.

¹⁸⁸ O. c., str. 198.

11. 5. Međimurska kultura i život seljana u romanu

Poglavlje *Kako nacrtati učomas* započinje pričom odnosno legendom o Međimurju. Dio legende zapravo je *pastiš*¹⁸⁹ iz pjesme Gusti Draksara *Fala Božek za Međimurje*. Gusti Draksar napisao je prvi dio, a drugi dio pjesme je preuzeo i uglazbio. Uglazbio je pjesmu Ignaca Mihalica *Šest let mi je minulo*.¹⁹⁰ Novak je preuzeo dio u kojem piše kako je Bog djeci podijelio zemlju i odlučio se malo odmoriti. San su mu prekinuli najmarljiviji i najmanji ljudi te su zamolili da i njima da komad zemlje. Bog im je odlučio dati zemlju koju je za sebe namijenio. Marljivi ljudi su tu sebi stvorili dom i zemlju koju nikada nisu napustili već su ju obrađivali, orali i kopali. Novak u romanu nadalje piše da su idilu marljivih ljudi uništili divljaci sa sjevera koji su bili bez domovine pa su se doselili u Međimurje. Pjesma Gusti Draksara pjeva o čovjeku koji je iz Međimurja otišao u Rusiju i kada se je vratio kući odlučio je da više nikada neće otići iz rodnoga kraja.

Osim što se prikazuju stavovi i razmišljanja seljana, čitatelji saznaju i o njihovim načinima komuniciranja, perspektivama, običajima. Ljudi u selu su često govorili *kapa kapa kapa* i svi su znali da tu sintagmu trebaju nadopuniti sa *se kurči* ili *glumi majmuna*, a *daj, daj, daj* su nastavljali s *naj ga srati*.¹⁹¹ U romanu se među ostalim problematizira tema samoubojstava pa su sprovodi bili česta okupljanja ljudi. Muškarci su nakon sprovoda pričali o politici i krumpiru, a žene o pokojniku: *Žene na ulici prigušeno su pričale kako je strašno što netko tako mlad digne ruku na sebe, a neke su se još prigušenije pitale kako to da su uzeli krizanteme, a ne karanfile. Muškarci su pričali o Tuđmanu, Srbima, referendumu, krumpiru i vodovodu. Netko je pripomenuo da ne zna kako je moguće tako mladom čovjeku staviti crveni, a ne bijeli lampaš na grob*.¹⁹² Seljani su prikazani kao primitivni ljudi koji vjeruju da je dječak Matija odgovoran za samoubojstva nekoliko ljudi. Već u proslovu romana prikazuje se način na koji razmišljaju seljani. Oni vjeruju da su podzemne vode i magla utjecali na to da ljudi počine samoubojstva, a osim toga navodili su kao moguće razloge da je nepoznata osoba obilazila mještane i nagovarala ih da počine samoubojstvo. U selu su ljudi najčešće pričali o politici, nogometu, hrani i samoubojstvima. Mnogi ljudi su radili u stranim zemljama, kao na primjer Sloveniji, Austriji,

¹⁸⁹Pastiš je pojam koji predstavlja korištenje fraza, motiva, slika, epizoda preuzetih iz djela jednog ili više autora. Definicija je preuzeta iz Teorije književnosti Zdenka Lešića.

¹⁹⁰ Podijeli.info: *Fala Božek za Međimurje i Šest let mi je minulo*, <http://www.podijeli.info/tekstovi/gusti-draksar/fala-bozek-za-medjimurje-i-sest-let-je-minulo/15136>

¹⁹¹ O. c. , str. 200.

¹⁹² O. c. , str. 220.

Njemačkoj i njih su seljani smatrali drugačijima od onih koji žive i rade u Hrvatskoj. Često su ih ismijavali ili im govorili da je njima puno bolje jer *rade vani*. Matijin otac je radio u Njemačkoj i kada je Matija Franji prepričavao gdje je sve njegov otac igrao nogomet i kakve je automobile vozio stariji muškarci su ga ismijavali.

12. KRITIKE ROMANA ČRNA MATI ZEMLA

Alis Marić je napisala kritiku romana na internetskoj stranici *Čitaj knjigu*. Autorici kritike najviše se sviđao Novakov opis ljubavi između Matije i Dine. Ona navodi da je to prema njenome izboru *jedna od najljepših suvremenih hrvatskih ljubavnih priča*.¹⁹³ Piše da roman ima elemente napetoga krimića baš kao i *Ciganin, ali najljepši* te da autor ovim djelom preispituje društvo, malograđansko licemjerje, vršnjačko nasilje. Izdvaja likove Hešta i Pujta te piše da autor vješto ubacuje elemente bajke i horora.¹⁹⁴ Osim toga pohvaljuje i Novakov odabir da dio romana napiše međimurskim dijalektom te da priču dodatno začini starim legendama i tradicijom.

Tanja Tolić piše recenziju pod naslovom *Potresan i izniman roman o dječaku koji je odbio povjerovati da mu je umro otac*. Autorica piše da roman na početku podsjeća na krimić jer opisuje osam samoubojstva koja su se dogodila u jednome međimurskom selu. Smatra da je Novak to selo toliko dobro opisao da se čitateljima može učiniti kako se radi o stvarnome selu. Uspoređuje *Črnu mati zemlu* s kineskim kutijama i navodi da najprije *upoznajemo pisca u kojem živi ljubavnik, a zatim ljubavnika u kojem živi zaboravljeno dijete*.¹⁹⁵ Od ostalih likova izdvaja Dinu koja je jedna od likova koji su nositelji radnje. Pomoću Dine i njezinoga zanimanja za Matijinu prošlost čitatelji saznaju Matijine traume iz djetinjstva i događaje koji su se odvijali u međimurskome selu devedesetih godina 20. stoljeća. Autorica smatra da je poglavlje *Kako nacrtati učomas* lako čitljivo iako je najvećim dijelom napisano međimurskim dijalektom. Protagonist Matija nije imao prijatelje pa se je počeo družiti s nevidljivim demonima, a kasnije je i on sam postao nevidljiv. Autorica ističe da je Matija zapravo lik heroja iako je neshvaćen i odbačen iz seoske sredine. On je dječak koji pati od samoće i nikako nije mogao prihvatiti činjenicu da je njegov otac mrtav.

¹⁹³ Čitaj knjigu: Kristian Novak – Črna mati zemla „Sindrom potisnutog sjećanja“, <http://citajknjigu.com/kristian-novak-crna-mati-zemla-sindrom-potisnutog-sjecanja/>

¹⁹⁴ O. c.

¹⁹⁵ Najbolje knjige: Tanja Tolić – Potresan i izniman roman o dječaku koji je odbio povjerovati da mu je umro otac, <http://www.najboljeknjige.com/content/knjiga.aspx?BookID=1885&tab=2>

13. PREDSTAVA ČRNA MATI ZEMLA

Na temelju romana izvedena je praizvedba predstave u Zagrebačkom kazalištu mladih 1. travnja 2017. godine.¹⁹⁶ Redateljica predstave je Dora Ruždjak Podolski, a dramaturg i autor dramatizacije je Tomislav Zajec.¹⁹⁷ Predstava traje dva sata i četrdeset minuta. Glumci govore standardnim hrvatskim jezikom i međimurskim dijalektom kako je napisano i u romanu. Radnja započinje iznošenjem podataka dvojice znanstvenika koji govore o istraživanju nerazriješenih samoubojstava u međimurskome selu.¹⁹⁸ Baš kao i u romanu, tako i u predstavi izmjenjuju se događaji koji su se dogodili u sadašnjosti i prošlosti.

Prikazuju se tri razine – intimistička, društvena i politička.¹⁹⁹ Intimistička razina prikazuje protagonista pisaca Matiju Dolenčeca koji je potisnuo događaje iz djetinjstva. Društvena razina prikazuje neimenovano međimursko selo te stvarne i nestvarne likove. Politička razina prikazuje posljedice promjene vlasti i stvaranje nove države. Večernji list, Jutarnji list, Hina i Novi list hvale predstavu i ocjenjuju ju kao najbolju predstavu koja je održava ove godine. Osim predstave pohvaljuju i književnika Kristiana Novaka koji je napisao kompleksan i zanimljiv roman na temelju kojeg se izvodi istoimena predstava. Boris Homovec napisao je kritiku za predstavu *Črna mati zemla*. Napisao je da je to kazališni događaj sezone.²⁰⁰ Pohvalio je redateljicu Doru Ruždjak Podolski i smatra da je to njen najzreliji redateljski dramski projekt.²⁰¹ Osim nje pohvalio je i dramaturga Tomislava Zajeca te glumce, a istaknuo je Adriana Pezdirca koji je utjelovio lik Matije Dolenčeca. Istaknuo je da je Novakov roman jedan od ponajboljih naslova koji su se pojavili u hrvatskoj književnosti u zadnjih nekoliko godina.²⁰²

¹⁹⁶ Nacional.hr: *Črna mati zemla u ZKM-u predstava koja nadilazi kategorizacije*, <https://www.nacional.hr/crna-mati-zemla-u-zkm-u-predstava-koja-nadilazi-kategorizacije/> preuzeto s interneta 5. travnja 2017.

¹⁹⁷ Zagrebačko kazalište mladih, <http://www.zekaem.hr/predstave/crna-mati-zemla/> preuzeto s interneta 5. travnja 2017.

¹⁹⁸ Tportal.hr: *Briljantna predstava koja će mnoge rasplakati i zamisliti*, <https://www.tportal.hr/kultura/clanak/briljantna-predstava-koja-ce-mnoge-rasplakati-i-zamisliti-20170402> preuzeto s interneta, 5. travnja 2017.

¹⁹⁹ O. c.

²⁰⁰ O. c.

²⁰¹ O. c.

²⁰² O. c.

14. ZAVIČAJNOST U DJELIMA WAITAPU, ČRNA MATI ZEMLA, ZBIRKAMA PJESAMA VINKA KOSA

Sva trojica književnika živjeli su u Međimurju sa svojim roditeljima koji su bili porijeklom iz Međimurja. Horvat i Kos rođeni su u Međimurju, a Novak u njemačkome gradu Baden-Baden, ali je djetinjstvo proveo u Međimurju. U romanu *Črna mati zemla* i pjesmama Vinka Kosa prisutno je kajkavsko narječje odnosno međimurski dijalekt. *Waitapu* je roman koji je napisan štokavskim narječjem, a riječ je o izmišljenome selu u kojem vladaju oni koji provode pravila koja vrijeđe. Osim dijalekta, u romanu Kristiana Novaka zavičajne su i pjesma te legenda o Međimurju. Kos i Novak obrađuju sličnu tematiku koja se tiče međimurskih ljudi. Teme koje su prisutne u pjesmama Vinka Kosa i Novakovu romanu su: ljubav prema rodnome kraju, važnost obitelji i vjere, ljudi iz Međimurja rade u inozemstvu kako bi prehranili svoje obitelji, primitivnost seljaka. Sva trojica autora živjeli su u Međimurju i u međimurskim osnovnim školama stekli su osnovno obrazovanje. Školovanje su nastavili u Zagrebu gdje je Novak kao i Kos studirao hrvatski i njemački jezik na Filozofskome fakultetu, a Horvat je studirao na Filozofskome fakultetu pedagošku grupu predmeta. Ona se je sastojala od pedagogije, psihologije, logike, estetike te hrvatskoga jezika i književnosti. Joža Horvat je zavičajni književnik po tome što je rođen u Međimurju, ali i zato što je upotrebljavao kajkavsko narječje u nekoliko djela te što je spominjao svoj rodni kraj u djelima i autobiografiji. Vinko Kos je zavičajni književnik zbog toga što rođen u Međimurju i zato što je pisao pjesme s tematikom koja je usko povezana s njegovim rodnim krajem, ljudima sa sela u kojem je živio, prirodom i životinjama koje su ga okruživale. Osim toga u pjesmama je opjevao težak život seljaka, prolaznost vremena, ali i ljepote krajolika kojega je svakodnevno promatrao. Kristijan Novak je zavičajni književnik jer je djetinjstvo i dio mladenaštva proveo u Međimurju i zbog toga što u svim svojim romanima upotrebljava osim standardnoga hrvatskoga jezika i kajkavsko narječje odnosno međimurski dijalekt. U svojim djelima često piše o Međimurju, koristi motive koji su povezani uz njegov rodni kraj, radnje svojih romana smješta u Međimurje, likovi su mu najčešće iz izmišljenoga međimurskog sela. Sva trojica autora nalaze se na popisima zavičajnih književnika u knjižnicama Međimurske županije.²⁰³

²⁰³ U katalogu središnje knjižnice međimurske županije *Nikola Zrinski* Čakovec nalaze se Vinko Kos sa zbirkom pjesama, Joža Horvat s romanom *Waitapu* i Kristian Novak s romanom *Črna mati zemla* na popisu zavičajne književnosti Međimurja.

15. PROJEKTNA NASTAVA

Projektna nastava je suvremen oblik nastave. Ona je problemski i istraživački usmjerena nastava u kojoj učenici i nastavnici zajednički rješavaju problem. Osim termina projektna nastava upotrebljavaju se još i: samostalni istraživački rad, mini-projekti, suradničko učenje, autentični sadržaji, stvaralačka nastava.²⁰⁴ Tradicionalna nastava prakticira verbalne metode koje iznosi nastavnik, a učenici su uglavnom u pasivnoj poziciji.²⁰⁵ Američki pedagog John Dewey bio je začetnik ideje projektne nastave.²⁰⁶ Smatrao je da djeca u tradicionalnoj nastavi nemaju zadovoljna četiri osnovna prirodna interesa. Ti prirodni interesi su: interes za razgovor i kontakt s ljudima, interes za istraživanje, interes za stvaranje i građenje te interes za umjetničko izražavanje.²⁰⁷ Mnogi nastavnici smatraju da je projektna nastava bolja od tradicionalne jer potiče radoznalost učenika te oni uče s razumijevanjem. Učenici u projektnoj nastavi uče istraživati, komunicirati s ostalim suučenicima kako bi zajednički riješili zadani problem, ali uče i kritizirati svoje i tuđe rezultate rada. Usvajaju vještine znanstveno-istraživačkoga rada, a potiče ih se i na interdisciplinarni rad.²⁰⁸ Projektna nastava može se provesti prema vremenu trajanja istraživanja, prema broju uključenih subjekata i prema metodama rada. Prema vremenu trajanja istraživanja može biti dnevna, mjesečna, tijekom polugodišta ili cijele školske godine. Prema broju uključenih subjekata može biti individualna, u paru, u skupini, razredna ili školska. Prema metodama rada je teorijska ili eksperimentalna.²⁰⁹ Učenici i nastavnici imaju različite uloge u projektnoj nastavi. Nastavnici postavljaju ciljeve i zadatke odabrane teme, potiču učenike na stvaralačko istraživanje, pomažu učenicima u njihovu radu, vode proces planiranja, potiču socijalizaciju učenika te kritički vrednuju dobivene rezultate.²¹⁰ Učenici predlažu temu i način realizacije projektne nastave sukladno svojim interesima i sposobnostima, aktivno planiraju sve etape i tijek rada, traže rješenja problema te sudjeluju u ocjenjivanju, vrednovanju i kritici rezultata rada.²¹¹ Tijek projektne nastave razlikuje se te ovisi o cilju i temi, a može biti sljedeći: 1. motivacija i najava teme, 2. upute i priprema za rad, 3. metode i oblici rada, 4. istraživanje, 5. objedinjavanje i razvrstavanje građe, 6. izrada prezentacije i projekta, 7. prezentacija projekta, 8.

²⁰⁴ Fabijanić, Vesna: *Projektna nastava: primjena u izradi istraživačkih radova učenika*, str. 90.

²⁰⁵ Crnković, Nosić, Vesna: *Projekt u nastavi hrvatskoga jezika*, str. 57.

²⁰⁶ O. c., str. 58.

²⁰⁷ O. c.

²⁰⁸ O. c., str. 90.

²⁰⁹ O. c., str. 91.

²¹⁰ O.c.

²¹¹ O.c.

ocjenjivanje projekta. Hrvatski školski sustav uveo je u osnovne škole program HNOS (Hrvatski nacionalni obrazovni standard). Cilj uvođenja HNOS-a bio je da osuvremeni nastavni proces.²¹² Prema tome učenici bi aktivno sudjelovali u nastavnome procesu, a nastavnici bi bili koordinatori nastavnoga procesa.

16. ZAVIČAJNOST U NASTAVI HRVATSKOGA JEZIKA

Stjepko Težak naglasio dva važna vida dijalektalnih sadržaja u nastavnim programima. Prvi je kulturološki i on podrazumijeva važnost narječja u hrvatskoj kulturi, a drugi je didaktički i on proizlazi iz potrebe da se mjesni govor učenika iskoristi za uspješno svladavanje standardnoga jezika.²¹³ Osim toga Težak je u knjizi *Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika 1* pisao o važnosti iskorištavanja učenikove imanentne gramatike. Imanentna gramatika je prvi jezični sustav kojeg dijete spontano nauči i bez pogreške stvara nove riječi i rečenice.²¹⁴ Učitelji bi trebali dopustiti učenicima da se izraze na svome govornome idiomu i da pomoću govornoga idioma uče standardni jezik. Na taj način bi učenici naučili analizirati sličnosti i razlike između svoga govornog idioma i standardnoga jezika, naučili bi da je hrvatski jezik slojevit jezik koji se sastoji od triju narječja i mnoštvo dijalekata i poddijalekata. Osim toga učenicima bi bilo lakše usvojiti određene nastavne cjeline kada bi polazili od svoga govornog idioma. Učitelji bi trebali iskoristiti učenikovo znanje i iskustvo zavičajnoga govora te bi od učenika trebali stvoriti dvojezičnika. Dvojezičnici su osobe koje uspješno komuniciraju na zavičajnome govoru, ali i standardnim jezikom.²¹⁵ Tamara Turza-Bogdan u knjizi *Kajkavsko narječje u nastavi hrvatskoga jezika* predstavlja opsežno istraživanje u kojemu su sudjelovali učenici i nastavnici iz Čakovca i Osijeka. Turza-Bogdan provodila je istraživanje pomoću anketnih listića, a cilj istraživanja bio je da utvrdi jesu li književni tekstovi na kajkavskome narječju jednako razumljivi i zanimljivi učenicima iz Čakovca i Osijeka. U istraživanju su sudjelovali nastavnici i učenici od prvoga do osmoga razreda dvaju osnovnih škola. Autorica je zaključila da bi nastavnici trebali više komunicirati s učenicima i ispitati njihovu zainteresiranost za tekstove na određenome narječju. Istraživanja su pokazala da nedostatak komunikacije između nastavnika i učenika dovodi do zapostavljanja izbornih sadržaja koji učenike zanimaju. Osječki nastavnici su procijenili da

²¹² Ljubešić, Marko: *Interkulturalizam u nastavi istarske zavičajne književnosti*, str. 9.

²¹³ O. c., str. 31.

²¹⁴ Težak, Stjepko: *Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika 1*, str. 418.

²¹⁵ O. c., str. 407.

njihove učenike književni tekstovi na kajkavskome narječju ne zanimaju dok su učenici pokazali zanimanje za takve tekstove.²¹⁶ Osim toga autorica predlaže kako bi osim nastavnikove interpretacije trebalo uvesti i zvučne snimke gdje bi učenici slušali izvorne govornike pojedinih dijalekata i poddijalekata. Učenici osječkih osnovnih škola slabije su razumjeli pjesme i tekstove na kajkavskome narječju. Unatoč tome uspjeli su jednako uspješno ili malo manje uspješno analizirati temu, motive, stilska sredstva i pjesničke slike kao i učenici čakovečke škole. Dobrom motivacijom nastavnici mogu potaknuti učenike i zainteresirati ih za tekstove koji su napisani na narječju koje njima nije blisko. Osječki učenici su najbolje razumjeli i analizirali basnu. Turza-Bogdan kao razlog tome navodi činjenicu da basna ima svoju određenu strukturu i ako ju učenici poznaju mogu lakše analizirati takav tekst nego li pjesmu na dijalektu koji njima nije blizak. U rezultatima istraživanja razlikuju se stavovi osječkih učitelja i profesora prema kajkavskome narječju. Osječki učitelji su pozitivno konotirali kajkavsko narječje, ali puno manje nego li su to konotirali osječki profesori.²¹⁷ Tamara Turza-Bogdan tumači da dobiveni rezultati dokazuju kako se obrazovanjem stječe stav o narječju. U izobrazbi profesora uspješnije je realiziran stav o narječju. Bitan je stav nastavnika o narječjima jer on svoja znanja i stavove o narječjima prenosi na svoje učenike. Prema tome nastavnici koji imaju predrasude i negativne stavove prema narječjima čiji govornici oni nisu jednake predrasude i stavove prenose i na svoje učenike. U knjizi navodi pet različitih pristupa narječjima u osnovnoj školi. Prvi pristup je usmjeren na usvajanje jezičnoga standarda, drugi na osvješćivanje razlike između standardnoga jezika i zavičajnih idioma, treći je upoznavanje hrvatskoga jezika kao jezika s tri narječja, četvrti je jezično izražavanje na zavičajnome idiomu i standardu i peti je upoznavanje knjiženih djela na trima narječjima.²¹⁸ U nastavi hrvatskoga jezika zavičajnost se realizira kroz zavičajni govor, zavičajne pisce i zavičajnu književnost.²¹⁹ Stjepko Težak predložio je uporabu školske razlikovne gramatike koju bi napisali nastavnici hrvatskoga jezika. Tamara Turza-Bogdan smatra da bi razlikovna gramatika uz kreativnost nastavnika učenicima pružala zanimljivije i jednostavnije učenje jezika, ali i stvaranje pozitivnih stavova prema narječjima i standardnome jeziku. Učenici koje su nastavnici ispravljali kada su govorili na svome idiomu, često su zamrzili standardni oblik i učenje jezičnoga gradiva. Kada bi pomoću školske razlikovne gramatike

²¹⁶ O. c., str. 131.

²¹⁷ O. c., str. 134.

²¹⁸ O. c.

²¹⁹ O. c.

učenici učili standardni hrvatski jezik, lakše bi usvajali jezično gradivo jer bi uspoređivali sličnosti i razlike standardnoga jezika sa svojim govornim idiomom. Stjepko Težak je napisao od čega bi se sastojala školska razlikovna gramatika. Ona bi se sastojala od uvoda, glasovnog sustava i glasovnih promjena, naglasaka, oblika, sintakse i ilustrativnoga teksta, a na kraju bi imala razlikovni rječnik.²²⁰ Iako bi učenici lakše usvajali gradivo iz jezika pomoću razlikovne gramatike, rijetko koja škola ima razlikovnu gramatiku. Postoji nekoliko problema zbog kojih ona nije proširena na svim školama u Republici Hrvatskoj. Nastavnici smatraju da će previše vremena izgubiti na prikupljanje građe i sastavljanje razlikovne gramatike, u urbanijim sredinama trebalo bi napisati više razlikovnih gramatika, neki nastavnici nisu govornici istoga idioma kao i učenici za koje bi trebali sastaviti razlikovnu gramatiku, itd. Ipak u nekim školama postoje razlikovne gramatike koje su sastavili nastavnici. Kada bi se provela istraživanja koja bi dokazala da pomoću razlikovne gramatike učenici brže i lakše svladaju jezično gradivo, možda bi se više nastavnika i škola odlučilo na pisanje razlikovne gramatike.

²²⁰ O. c., str. 422.

16. 1. Projektna nastava zbirke pjesama Vinka Kosa

KORELACIJA S OSTALIM PREDMETIMA: povijest, glazbena kultura, vjeronauk, geografija

UNUTARPREDMETNA KORELACIJA: jezično izražavanje, jezik, književnost, medijska kultura

METODE: pisanja, čitanja, analiziranja, govorenja, slušanja, pokazivanja, gledanja, istraživanja, izlaganja, razmišljanja, zamišljanja, demonstracije, razgovora, objašnjavanja, uspoređivanja, zaključivanja

OBLICI: rad u skupinama, individualni oblik rada

PROVEDBA PROJEKTA *PJESME VINKA KOSA*:

1. izbor teme
2. formiranje ciljeva
3. pripreme za rad
4. istraživanje
5. ocjenjivanje projekta
6. zaključak
7. literatura

1. IZBOR TEME: Učiteljica bi učenicima zadala za domaću zadaću da istraže postoje li književnici koji su u njihovome selu. Oni učenici koji bi pronašli da u njihovome selu postoji književnik, pričali bi o odabranome književniku, i trebali bi uvjeriti ostale učenike da je baš njegov književnik najzanimljiviji i najbolji. Nakon toga bi učenici glasali koji je književnik najzanimljiviji i čije je izlaganje bilo najbolje te bi taj učenik bio nagrađen odličnom ocjenom, a književnik bi bio odabran kao tema projektne nastave. Učenici bi odlučili da je najzanimljiviji književnik Vinko Kos iz Vučetinca.

2. FORMIRANJE CILJEVA: upoznavanje učenika sa zavičajnim književnicima, posjet rodnome selu Vinka Kosa, istraživanje biografije Vinka Kosa, izrada plakata o biografiji Vinka Kosa,

pisanje pjesama u čast Vinku Kosu, čitanje kritika i rukopisnih književnih djela Vinka Kosa, slušanje koncerta Lade Kos, prepoznavanje sličnosti između glazbe i poezije, razmišljanje o ratu i njegovome mjestu u književnosti, pisanje poezije

3. PRIPREME ZA RAD: Projektna nastava održala bi se u 8. C. razredu I. osnovne škole Čakovec. Započela bi u školskoj godini 2017. / 2018. i trajala bi od mjeseca rujna do prosinca 2017. godine. Učenici bi jednom mjesečno učili, istraživali, održavali radionice vezane uz život i djelo književnika Vinka Kosa.

4. ISTRAŽIVANJE: Prvi mjesec učenici bi posjetili rodno selo Vinka Kosa – Vučetinec. Tamo bi razgledali njegovu rodnu kuću i spomen-ploču koju su dali izgraditi mještani sela njemu u čast. Učenici bi trebali što više podataka prikupiti o biografiji Vinka Kosa na način da bi ispitivali mještane sela o tome književniku, tražili bi podatke o Kosu u knjigama, kritikama, internetu, knjižnicama. Nakon toga bi svaki učenik ispričao što je pronašao o biografiji Vinka Kosa pa bi raspravljali o tome koji su podaci o njemu točni, a koji su izmišljeni. Učiteljica bi pitala učenike što misle zbog čega su pronašli netočne podatke o književniku i po čemu su zaključili da su ti podaci netočni. Pitala bi ih što misle gdje mogu provjeriti točnu biografiju Vinka Kosa, ali i ostalih književnika, znanstvenika, političara, povjesničara. Učenici bi se podijelili u skupine i svaka skupina bi napravila plakat na kojemu bi napisala najvažnije podatke iz biografije Vinka Kosa. Zatim bi svaka skupina izložila ono što su napravili. Nakon toga bi raspravljali o tome kako je svaka skupina napisala drugačije podatke na plakatu i da je svakoj skupini bilo važno napisati drugačije činjenice iz života književnika Kosa.

Drugi mjesec bi učiteljica zadala učenicima da napišu pjesmu u čast Vinku Kosu. Ispričala bi im da je Kos imao dobročinitelja koji mu je financirao školovanje. Kos je njemu u znak zahvalnosti napisao nekoliko pjesama koje mu je posvetio. Učenici bi napisala pjesmu u čast književniku i svaki bi ju pročitao. Zatim bi odabrali dvije najljepše pjesme, a nakon toga bi učiteljica pustila snimku glazbe koju svira Lada Kos. Pitala bi učenike sviđa li im se ono što čuju i tražila bi obrazloženje za dogovore da i ne. Nakon toga bi učiteljica ispričala učenicima da tu glazbu svira Lada Kos. Zatim bi Lada Kos gostovala u školi i pričala bi s učenicima o glazbi, ocu, književnosti. Učenici bi joj postavljali pitanja vezana uz glazbu, njenoga oca, djetinjstvo, školovanje i planove za budućnost. Ona bi donijela nekoliko rukopisnih književnih djela svoga oca i bilježnicu u kojoj je zapisivao kritike o svojim djelima. Učenici bi listali njegova rukopisna

djela i čitali kritike. Nakon toga bi ona odsvirala nekoliko skladbi i pročitala nekoliko očevih pjesama. Učenici bi joj pokazali plakate koje su izradili o njenome ocu i pročitali bi dvije pjesama koje su napisali njemu u čast. Učiteljica bi se zahvalila Ladi Kos na gostovanju u školi i poželjela bi joj sreću u daljnjem radu i životu, a Lada Kos bi pozvala učenike na koncert koji bi održala u Vučetincu za mjesec dana. Učenici i učiteljica bi išli na koncert Lade Kos.

Treći mjesec bi učenici pogledali dokumentarac *Neprijatelji naroda* u kojemu se spominje i Vinko Kos. Nakon dokumentarca bi raspravljali o štetnostima rata, o žrtvama ratnih razaranja i njihovih obitelji. Učenici bi tražili pjesme Vinka Kosa koje imaju proturatnu tematiku. Nakon toga bi učiteljica zadala učenicima zadatak da pronađu književno ili povijesno djelo koje ratnu ili proturatnu tematiku. Svaki tjedan bi po troje učenika predstavilo djelo koje su odabrali i predstavljali bi ga ostalim na način da bi objasnili gdje su i kako pronašli to djelo, je li im se sviđalo, što ih je iznenadilo i što su novo naučili.

Četvrti mjesec bi učiteljica podijelila učenike u skupine i svaka skupina bi dobila po jednu pjesmu Vinka Kosa. Njihov zadatak bi bio da odgovore na sljedeća pitanja: *Kojim je narječjem napisana pjesma? Koji su motivi u pjesmi? Koja je tema? Tko je lirski subjekt? Koje su vizualne, a koje akustične pjesničke slike? Koliko strofa ima pjesma? Kakav je stih? Je li stih slobodan ili vezan? Koja je ovo vrsta lirske pjesme?* Učiteljica bi im rekla da uzmu u obzir sve što su dosad naučili o Vinku Kosu kada budu odgovarali na pitanja. Nakon toga bi učenici otišli sjesti u školsko dvorište i pokušali napisati pjesmu na kajkavskome narječju, a zatim i na standardnome hrvatskom jeziku. Raspravljali bi i komentirali je li im bilo lakše napisati pjesmu na kajkavskome narječju ili standardnome jeziku. Oni učenici koji bi napisali najljepše pjesme njihovi radovi bi bili objavljeni u školskome listu.

5. OCJENIVANJE POJEKTA: Učenici bi komentirali je li im se sviđala projektna nastava na temu Vinko Kos. Pojasnili bi što im se je sviđalo, a što nije. Predložili bi na koji način bi se mogla poboljšati projektna nastava i kako bi se mogla učiniti još zanimljivijom i korisnijom. Osim toga učenici bi usporedili i dobre te loše razlike između projektne nastave i klasičnoga oblika nastave.

6. ZAKLJUČAK: Učenicima bi se sviđao projektni oblik nastave. Voljeli bi iz više predmeta učiti na taj način. Jasnija im je povezanost između književnosti, povijesti i glazbe nakon provođenja projektnoga oblika nastave. Predložili bi kako bi bilo bolje da uče o više zavičajnih

književnika u jednoj školskoj godini, ali i da više uče o kajkavskome narječju i međimurskome dijalektu. Pokazali bi zanimanje za terensku nastavu i gostovanje značajnih međimurskih umjetnika i književnika u njihovoj školi.

7. LITERATURA

Bartolić, Zvonimir: *Sjevernohrvatske teme V.*, Matica hrvatska, Zrinski, Čakovec, 1989.

Bartolić, Zvonimir: *Sjevernohrvatske teme V.*, Matica hrvatska, Zrinski, Čakovec, 1998.

Hranjec, Stjepan: *Zbornik radova Vinko Kos*, Matica hrvatska, Čakovec, 2014.

16. 2. Projektna nastava romana Waitapu

KORELACIJA S OSTALIM PREDMETIMA: povijest, likovna kultura, glazbena kultura, vjeronauk, geografija, tehnička kultura

UNUTARPREDMETNA KORELACIJA: jezično izražavanje, jezik, književnost, medijska kultura

METODE: pisanja, čitanja, analiziranja, govorenja, slušanja, pokazivanja, gledanja, istraživanja, izlaganja, razmišljanja, zamišljanja, demonstracije, razgovora, objašnjavanja, uspoređivanja, zaključivanja

OBLICI: rad u skupinama, individualni oblik rada

PROVEDBA PROJEKTA WAITAPU

1. izbor teme
2. formiranje ciljeva
3. pripreme za rad
4. istraživanje
5. ocjenjivanje projekta
6. zaključak

7. literatura

1. IZBOR TEME: Temu projektne nastave predložila bi učiteljica. Ona bi učenicima ispričala o književniku koji je rođen u Kotoribi, a preplovio je cijeli svijet na svome jedrenjaku. Učenici bi se složili da žele više čuti i učiti o njemu. Birali bi za temu projektne nastave između njegovih romana *Sedmi be* i *Waitapu*. Većina učenika bi odlučila da će tema biti pustolovni roman *Waitapu* jer im je bio zanimljiviji za čitanje, a i nalazi se na popisu izborne lektire.

2. FORMIRANJE CILJEVA: upoznavanje učenika s književnikom i moreplovцем Jožom Horvatom; učenje o pojmu humora i humorističnih autora te viceva; pisanje viceva i šaljivih priča; izrada kostima i piroge, odabir glazbe za scenu, pisanje scenarija za predstavu *Waitapu*; usporedba romana i serije *Waitapu*; kreativno pisanje s promjenom završetka romana *Waitapu*; analiza romana

3. PRIPREME ZA RAD: Projektna nastava održala bi se u 6. A. razredu u I. osnovnoj školi Čakovec. Provođenje projektne nastave započela bi u školskoj godini 2017. / 2018. u mjesecu siječnju, a trajala bi do mjeseca svibnja 2018. godine.

4. ISTRAŽIVANJE: Učenici bi učili da je Joža Horvat bio humorističan pisac. Učiteljica bi im ispričala koje su odlike dobrog humora i na koji način se humor može postići u romanu. Zatim bi raspravljali o humorističnim književnim djelima koje su pročitali. Otišli bi u gradsku knjižnicu gdje bi uzeli sve knjige koje su vezane uz humor i čitali bi viceve. Kada bi se vratili u školu, svaki učenik bi pokušao napisati jedan vic. Učiteljica bi objasnila da je pisanje viceva težak posao i da nije baš lako kvalitetno nasmijati ljude. Učili bi da je humor odlika inteligencije i da je humor bio vrlo cijenjen u doba renesanse. Učenici bi se podijelili u četiri skupine i svaka skupina bi smislila i napisala jednu šaljivu priču, a zatim bi jedan učenik iz svake skupine pročitao priču i svi bi zajedno donijeli odluku čija priča je najbolja. Odluku bi donijeli tako da bi komentirali što je u kojoj priči najsmješnije, što je najzanimljivije, a što je nerazumljivo ili koji dio je suvišan.

Učenici bi se podijelili u četiri skupine s obzirom na to koja ih aktivnost najviše zanima. Jedna skupina bi izrađivala pirogu, druga kostime, treća bi pisala scenarij, a četvrta bi osmišljavala glazbu koja bi bila prigodna za *Waitapu*. Učitelj tehničke kulture bi s jednom skupinom učenika napravio nacrt piroge, a zatim bi pokušali izraditi pirogu od drveta i platna. Učiteljica likovne kulture bi s drugom skupinom učenika izrađivala prirodu, more i kolibu u

izmišljenome selu iz romana. Učiteljica hrvatskoga jezika bi s trećom skupinom pisala scenarij za predstavu *Waitapu*. Učenici bi naučili na koji način se iz romana može napraviti predstava, kako odabrati najzanimljivije dijelove za predstavu, kako prikazati osjećaje i prirodu na scenu, i tako dalje. Četvrta skupina bi s učiteljicom glazbene kulture odabirala glazbu za scenu. Učili bi na koji način je koja glazba prigodna da izrazi određene osjećaje, poveća napetost događaja na sceni. Učiteljica bi predložila učenicima da izvedu predstavu *Waitapu* koja bi trajala pola sata na rođendan Jože Horvata pred učenicima Osnovne škole Jože Horvata u Kotoribi. Učenici bi se složili s tom idejom pa bi zajednički s učiteljima tehničke kulture, glazbene kulture i likovne kulture izradili kostime, scenu i izabrali glazbu koju bi puštali na sceni. Probe bi imali dva puta tjedno, a 10. ožujka bi predstavu izveli u Kotoribi. U Kotoribu bi doputovali vlakom. Predstave bi izveli u školi, a nakon toga bi se učenici međusobno družili. Zatim bi posjetili rodnu kuću Jože Horvata, a nakon toga i knjižnicu u Kotoribi. U knjižnici bi slušali predavanje o Joži Horvatu i njegovu uzbudljivu životu. Predavanje bi im održali poznanici Jože Horvata, a učenici bi od njih saznali kakav je Joža Horvat bio kao dijete, kakav je bio u školi, što je najviše volio čitati, kada je krenuo na put oko svijeta, koja njegova djela su nagrađivana, koja njegova djela su prevedena na svjetske jezike, i tako dalje. Nakon toga bi u čast na rođendan književnika i moreplovca pojeli tortu i vratili bi se u Čakovec vlakom.

Učiteljica bi učenicima zadala zadatak da pronađu sve tko i što nosi ime *Waitapu*. Učenici bi pronašli da se tako zove glazbena grupa, pivo, serija, predstava, i tako dalje. Raspravljali bi o simboličkim imenima *Waitapu* i poslušali bi pjesme grupe *Waitapu* te bi pogledali seriju. Usporedili bi razlike između romana i serije. Nakon toga bi učiteljica pročitala posljednje poglavlje romana, a učenici bi trebali izmijeniti završetak romana.

Učiteljica bi učenicima sastavila sljedeća pitanja: *Tko je mudri Ocean? Na koga vas on podsjeća? Tko su seoski vođe? Što je Waitapu? Što je govorila baka Iteu za Waitapu, a što Parana? Slažu li se baka i Parana sa shvaćanjem Waitapa? Nabroji pet životinja koje se spominju u romanu i probaj ih nacrtati. Što se dogodilo s Iteovim roditeljima? Kako izgleda Waitapu? Je li se Iteo bojao putovanja? Nacrtaj pirogu. Što je Iteo vidio kada je prešao crtu? Škime se je Iteo družio na kraju romana?* Svaki učenik bi izvukao jedno od pitanja koje je učiteljica sastavila te bi svi koji su izvukli ista pitanja zajednički odgovorili na to pitanje. Nakon toga bi jedan učenik iz svake skupine pročitao pitanje, a drugi učenik bi pročitao odgovor. Svi

učenici koji nisu iz te skupine mogli bi nadopuniti ili izmijeniti odgovor ako se s njime ne bi slagali, a učenici iz skupine koji su odgovarali na pitanje bi morali obraniti svoj stav i tvrdnje.

5. OCJENJIVANJE PROJEKTA: Učenici bi ocijenili projektnu nastavu. Naveli bi što im se sviđalo, a što nije u ovakvome obliku nastavnoga rada. Predložili bi učiteljici što je trebala drugačije napraviti kako bi projektna nastava bila još bolja, korisnija i zanimljivija. Usporedili bi sličnosti i razlike projektne nastave i klasičnoga oblika nastave. Nabrojili bi teme o kojima bi željeli učiti pomoću provođenja projektne nastave.

6. ZAKLJUČAK: Učenicima bi se sviđao ovakav način rada. Najzanimljivije bi im bilo druženje s učenicima iz druge osnovne škole. Kritika projektne nastave bi bila što je prekratko trajala. Učenici bi predložili da projektna nastava traje tijekom cijele školske godine. Zanimljivo bi im bilo učiti na način da sami istražuju o određenoj temi i da dobivaju informacije iz više izvora, a da to nije školska čitanka ili / i udžbenik. Željeli bi da se projektna nastava održava i u drugim školskim godinama i nastavnim predmetima. Lakše povezuju i razumiju poveznicu između predmeta i gradiva koje uče iz različitih predmeta.

7. LITERATURA

Crnković, Milan; Težak, Dubravka: *Povijest hrvatske dječje književnosti: od početaka do 1955. godine*, Znanje, Zagreb, 2002.

Hadžić, Fadil: *Antologija hrvatskog humora*, VBZ, Zagreb, 1999.

Horvat, Joža: *Waitapu*, Nervetva, Zagreb, 2003.

Hranjec, Stjepan: *Književno djelo Jože Horvata*, Zrinski, Čakovec, 1989.

Jeličić, Živko (urednik): *Pet stoljeća hrvatske književnosti – Joža Horvat*, Matica hrvatska, Zagreb, 1977.

16. 3. Projektna nastava Črna mati zemla

KORELACIJA S OSTALIM PREDMETIMA: povijest, likovna kultura, glazbena kultura, politika i gospodarstvo, psihologija, sociologija, vjeronauk, geografija

PROVEDBA PROJEKTA *ČRNA MATI ZEMLA*:

1. izbor teme
2. formiranje ciljeva
3. pripreme za rad
4. istraživanje
5. ocjenjivanje projekta
6. zaključak
7. literatura

UNUTARPREDMETNA KORELACIJA: jezično izražavanje, jezik, književnost, medijska kultura

METODE: pisanja, čitanja, analiziranja, govorenja, slušanja, pokazivanja, gledanja, istraživanja, izlaganja, razmišljanja, zamišljanja, demonstracije, razgovora, objašnjavanja, uspoređivanja, zaključivanja

OBLICI: rad u skupinama, individualni oblik rada

1. IZBOR TEME: Učenici su sami odabrali temu projektne nastave. Zanimali su se za čitanje čitanje romana *Črna mati zemla* i *Ciganin, ali najljepši* koji su nagrađeni T-portalovom nagradom knjiga godine. Osim toga zanimalo ih je i književnik Kristian Novak koji je rodom iz Međimurja i koji je pohađao istu srednju školu koju pohađaju i oni. Uz savjete profesorice učenici su se odlučili za roman *Črna mati zemla* jer im je bio dostupniji za čitanje zbog toga što imaju nekoliko primjeraka romana i u školskoj knjižnici.

2. FORMIRANJE CILJEVA: upoznavanje učenika s zavičajnim i suvremenim književnikom Kristianom Novakom, raspravljanje na temu je li Matija Dolenčec alter ego Kristiana Novaka i

shvaćanje sličnosti autora romana te njegova protagonista, intervjuiranje likova iz romana i književnika Novaka, intervjuiranje ljudi iz sela Sveti Martin na Muri i usporedba njihova govora s govorim likova iz romana, detaljna analiza romana i protagonista Matije Dolenčeca, dramatizacija jednoga poglavlja iz romana, uspoređivanje sličnosti i razlike između romana i predstave *Črna mati zemla*, posjet gradu Zagrebu i gledanje predstave *Črna mati zemla*, poticanje učenika da čitaju nova djela iz hrvatske književnosti

3. PRIPREMA ZA RAD: Projektna nastava održat će se u 4. F. razredu Gimnazije Josipa Slavenskoga u Čakovcu. S projektnom nastavom započet će se u školskoj godini 2017. / 2018. od mjeseca rujna do prosinca 2017. godine.

4. ISTRAŽIVANJE: Učenici će pročitati roman *Črna mati zemla* i svu dostupnu literaturu vezanu uz književnika Kristiana Novaka kao i kritike njegova romana. Zatim će učenici raspravljati o tome je li Matija Dolenčec zapravo alter ego Kristiana Novaka. Podijelit će se u dvije skupine od kojih će jedna braniti stav da je Matija Novakov alter ego, a druga da nije. Troje učenika će zajedno s profesoricom biti u komisiji i odlučivat će o tome koja je skupina bolje obranila svoj stav pomoću argumenata.

Dana 29. 9. 2017. učenici će ići u Zagreb u Zagrebačko kazalište mladih kako bi pogledali predstavu *Črna mati zemla*. Nakon pogledane predstave učenici bi raspravljali o sličnostima i razlikama između romana i predstave. Profesorica bi podijelila učenike u četiri skupine. Prva skupina bi analizirala govor glumaca i likova, druga skupina bi analizirala sličnosti između romana i predstave. Treća skupina bi analizirala razlike između romana i predstave, a četvrta bi analizirala na koji način su napete i šaljive situacije opisane u romanu, a na koji način su izvođene na sceni. Svaka skupina bi izložila ono što su napravili pa bi svi zajedno komentirali dobivene rezultate. Nakon toga bi ponovili tipične elemente knjige odnosno romana kao medija te predstave kao medija. Profesorica bi predložila da sami osmisle isječak predstave na temelju romana *Črna mati zemla*. Učenici bi se dogovorili da će dramatizirati poglavlje *Kako nacrtati učomas*. Profesorica bi zajedno s nekoliko učenika koji bi se dobrovoljno javili osmislili scenarij, a glumce bi birali troje profesora hrvatskoga jezika. Oni bi bili komisija koja bi odlučivala o tome koji je učenik najbolji za koju ulogu. Učenici bi se javljali za one uloge koje bi htjeli glumiti, a izvodili bi sljedeće uloge: pripovjedač, Matija, Goran Brezovec, Dejan Kunčec, Dejanov otac, Matijina majka, Matijina sestra, Matijina baka, teta iz vrtića (drugarica), Dragec i

Milena (policajci), Hešto, Pujto, muškarac i žena iz socijalne službe, svećenik, djeca iz vrtića i bolničke sobe. Učenici bi najprije imali nekoliko predavanja, a zatim bi započeli s probama. Prvo predavanje održala bi im Nika Levak mlada glumica i bivša učenica Gimnazije Josipa Slavenskog. Ona bi im dala korisne savjete vezane uz glumu, ali i odabira fakulteta, studentskoga načina života i slično. Drugo predavanje bi im održao profesor likovne kulture jer bi učenici sami izrađivali kostime i osmišljavali scenu. Treće predavanje bi im održao profesor glazbene kulture i on bi učenicima savjetovao koju glazbu odabrati za predstavu, na koji način pomoću glazbe pojačati doživljaj određene scene i slično. Dramske vježbe bi imali tri puta tjedno, a na satu razrednika bi izrađivali kostime i dogovarali bi detalje oko izvođenja predstave.

Učenici bi detaljno analizirali protagonistu Matiju Dolenčeca te njegov odnos s drugim likovima, a to bi učiniti kao izmišljeni intervju s Matijom. Raspravljali bi na koji način je očeva smrt utjecala na Matiju i njegov odnos s bližnjima, tko su zapravo Hešto i Pujto, zašto je Matija potisnuo sjećanja iz djetinjstva, kakav je njegov odnos s majkom, sestrom i bakom, zbog čega je izdao jedinog prijatelja Franju. Jedan učenik bi glumio Matiju, a njemu bi se pridružile učenice od kojih bi jedna glumila Dinu, a druga voditeljicu. Voditeljica bi ispitivala Matiju i Dinu pitanja vezana uz njihov ljubavni odnos i prekid veze. Ostali učenici bi bili ostali likovi iz romana te bi oni zajedno s voditeljicom, Dinom i Matijom sudjelovali u razgovoru. Razgovor bi bio otvoren i svatko bi mogao Matiji postaviti pitanja koja bi želio ili bi mogao reći ono što misli o njemu.

Zatim bi učenici i profesorica posjetili rodno selo Kristiana Novaka – Sveti Martin na Muri. Osim što je u tome mjesto Novak živio i proveo svoje djetinjstvo, ono se nalazi uz rijeku Muru pa podsjeća na neimenovano selo u kojem se odvija većinski dio radnje iz romana. Učenici bi razgledali rodnu kuću Kristiana Novaka, fotografirali bi kuće, prirodu i rijeku koja ih podsjeća na opis kuće, prirode i rijeke iz romana. Ispitivali bi lokalno stanovništvo o njihovim običajima, načinu života i poznaju li Kristiana Novaka, a razgovore bi snimili. Nakon što bi se vratili u školu, preslušavali bi snimke i uspoređivali bi jesu li ljudi sa sela govorili na način na koji je to opisano u romanu. Učenici bi uspoređivali govor pomoću rječnika koji se nalazi na zadnjim stranicama romana i govora sa snimaka. Zaključili bi govore li sličnim idiomom seljani sa sela Sveti Martin na Muri i likovi iz romana izmišljenoga sela. Profesorica bi učenike podijelila u četiri skupine i svaka skupina bi trebala napraviti plakat. Prva skupina bi izradila plakat rodnoga sela i kuće te škole koju je pohađao Kristian Novak na način da bi odabrali najljepše slike koje su fotografirali. Druga skupina bi na plakatu ispisala riječi i frazeme koje upotrebljavaju Novakovi

likovi iz romana i seljani Svetog Martina na Muri. Treća skupina bi na plakat ispisala riječi i frazeme koje upotrebljavaju samo Novakovi likovi iz romana. Četvrta skupina bi ispisala riječi i frazeme koje upotrebljavaju samo seljani Svetog Martina na Muri. Nakon toga bi učenici međusobno komentirali svaku skupinu i raspravljali bi o tome kako kajkavskome narječju pripada međimurski dijalekt, a on se dalje dijeli na mjesne govore. Učenici bi za domaću zadaću trebali usporediti sličnosti i razlike između svoga mjesnoga govora i riječi te frazema iz romana. Na sljedećemu satu bi usporedili sličnosti i razlike te bi profesorica donijela na sat knjigu Mije Lončarića *Kajkavsko narječje* u kojem bi učenici promatrali granice narječja i dijalekata u Republici Hrvatskoj.

Učenici bi za domaću zadaću trebali proučiti koncept i izvođenje intervjua. Trebali bi i napisati pitanja koja bi postavili Kristianu Novaku da ga imaju prilike intervjuirati. Sljedeći dan bi profesorica rekla učenicima da uzmu sa sobom pitanja koja su pripremili i smjeste se u hodnik škole. Na hodniku bi ih dočekaao profesor Ivan Pranjić (nekadašnji profesor hrvatskoga jezika koji je predavao Kristianu Novaku) i književnik Kristian Novak. Učenici bi Novaku postavljali pitanja i pričali s njim o djelu, a onaj učenik koji bi najbolje intervjuirao Novaka odnosno onaj koji bi najbolje postavio pitanja i pričao s njim dobio bi kao nagradu roman *Črna mati zemla*. Nakon toga bi učenici izveli dramatizaciju poglavlja *Kako nacrtati učomas* iz romana *Črna mati zemla*. Profesorica bi zahvalila Kristianu Novaku na dolasku i najavila bi učenicima odlazak u Zagreb na premijeru predstave *Ciganin, ali najljepši*.

5. OCJENJIVANJE PROJEKTA: Učenici bi ocijenili projektnu nastavu kao dobru ili lošu te bi argumentirali svoje stavove. Objasnili bi profesorici što su bolje naučili pomoću ovakvog oblika provođenja nastave, a što su manje uspjeli usvojiti. Predložili bi profesorici što bi trebala drugačije izvesti kako bi projektna nastava bila još i bolja.

6. ZAKLJUČAK: Učenicima bi projektna nastava bila zanimljiv način obrade gradiva. Uvidjeli bi da se svi predmeti, ali i gradivo iz hrvatskoga jezika i književnosti mogu povezati na mnogobrojne načine. Neki učenici bi prepoznali svoje talente i interese za glumu, fotografiranje, književnu kritiku, analizu mjesnih govora i slično. Profesorica bi također pomoću projektne nastave uvidjela interese učenika i njihovo zanimanje za određena područja iz nastave jezika, književnosti, medijske kulture i jezičnoga izražavanja.

7. LITERATURA

Novak, Kristian: *Črna mati zemla*, Algoritam, Zagreb, 2013.

Novak, Kristian: *Tko sam*, <http://crnamatizemla.com/kristian-novak-2/tko-sam/>

Lončarić, Mijo: *Kajkavsko narječje*, Školska knjiga, Zagreb, 1996.

17. ZAKLJUČAK

U ovome diplomskome radu pisalo se o trojici međimurskih zavičajnih književnika. Odabrali smo od svakoga književnika po jedno djelo koje smo književno analizirali. Od svih djela Jože Horvata odabrali smo dječji pustolovni roman *Waitapu*, zatim smo odabrali nekoliko zbirki pjesama Vinka Kosa i roman *Črna mati zemla* Kristiana Novaka. Osim što smo analizirali njihova djela, ukratko smo napisali biografiju svakoga od trojice autora. Osvrnuli smo se i na kajkavsko narječje te njegov položaj u hrvatskome jeziku, književnosti i kulturi kroz stoljeća. Pisali smo i o najvažnijim povijesnim i suvremenim jezikoslovcima, lingvistima, povjesničarima književnosti koji su pisali članke, knjige i studije vezane uz međimurski dijalekt i književnost. Ukratko smo objasnili važnost uporabe učenikove imanentne gramatike prilikom učenja i usvajanja gradiva iz nastave jezika. Definirali smo pojam projektne nastave i napisali smo tri primjera projektne nastave u osnovnoj i srednjoj školi. Osmislili smo da bi učenici četvrtoga razreda Gimnazije Josipa Slavenskog Čakovec imali kao temu projektne nastave roman *Črna mati zemla*. Učenici bi između ostaloga i dramatizirali jedno poglavlje iz romana i upoznali književnika Kristiana Novaka. Učenici šestoga razreda I. osnovne škole Čakovec posjetili bi učenike šestoga razreda Osnovne škole Jože Horvata Kotoriba. Svi zajedno bi razgledali rodnu kuću Jože Horvata, knjižnicu u Kotoribi koja čuva njegovu književnu ostavštinu. U osmome razredu I. osnovne škole Čakovec tema projektne nastave bio bi Vinko Kos i njegove zbirke pjesama. Učenici bi istraživali podatke iz biografije književnika, čitali bi njegova rukopisna djela, upoznali Ladu Kos i slušali njen koncert, pisali pjesme na standardnome jeziku i kajkavskome narječju. Projektna nastava bi se svidjela učenicima jer bi im omogućila samostalno istraživanje, rad u skupinama, povezivanje gradiva iz hrvatskoga jezika i ostalih predmeta, učenje o temama i osobama koje ih zanimaju. Osim toga učenici bi zavoljeli čitanje kada bi sami odabirali autora i djela o kojima bi voljeli znati više. Lakše bi im bilo i kada bi učili više o zavičajnim književnicima jer bi na taj način brže usvajali podatke o biografijama književnika jer bi njihova rodna mjesta mogli posjetiti, mogli bi slušati priče o njihovim životima od poznanika i obitelji. Učenici bi naučili da njihovo narječje nije ružno ni pogrešno već se razlikuje od standardnoga oblika hrvatskoga jezika i da su obogaćeni zbog toga što znaju i govore kajkavsko narječje, ali i standardni hrvatski jezik. Naučili bi i da trebaju poštovati tuđa narječja i jezike, da imaju umjetničku slobodu izražavanja na dijalektu, narječju i jeziku kojim žele pisati. Upoznali bi uspješne književnike, glazbenike, glumce, znanstvenike te bi od njih

naučili da se sve može postići snažnom voljom i upornošću. Imali bi prilike razgovarati sa znamenitim osobama iz svoga rodnoga kraja o kojima su ranije čitali u novinama i knjigama.

Iako su književnici Joža Horvat i Vinko Kos često zaboravljeni u pregledima povijesti hrvatske književnosti, u zavičajnim zbirkama nalaze svoje mjesto. Joža Horvat često je spominjan u kontekstu humorističnoga autora, ali i prvoga hrvatskog književnika koji je napisao roman proze u trapericama. Vinko Kos je ostao zapamćen kao književnik koji piše i stvara djela za djecu, ali je osim toga pisao i za odrasle. On je svoje čitatelje poticao na promišljanje o životnim vrijednostima bilo da je tematika njegovih pjesama bila ljubavna, socijalna ili domoljubna. Kristian Novak međimurski je zavičajni književnik, ali i suvremeni hrvatski. Dobitnik je Tportalove nagrade za dva najbolja romana godine – *Črna mati zemla* i *Ciganin, ali najljepši*. Njegovi romani prevode se na brojne europske jezike, dramatiziraju se u zagrebačkim kazalištima, a planiraju se napraviti i filmske verzije. Književni i filmski kritičari predviđaju Novaku velik uspjeh na književnome planu.

Možemo zaključiti kako bi učenici najjednostavnije usvajali gradivo hrvatskoga jezika i književnosti kada bi nastavnici tumačili gradivo iz jezika i književnosti pomoću zavičajnoga književnika i zavičajnih jezikoslovaca, književnih kritičara. Na taj način bi učenici razvijali ljubav i znanje prema jeziku i književnost od zavičajnih temelja, a svoje ljubavi i znanja bi obogaćivali dalje na regionalnoj, nacionalnoj, europskoj i svjetskoj razini.

18. SAŽETAK

Prvi tekstovi na kajkavskome narječju potječu iz 16. stoljeća. Nekoliko stoljeća kasnije kajkavsko narječje gubilo je značaj zbog utjecaja štokavskoga narječja. Ponovni procvat kajkavsko narječje doživjelo je u 21. stoljeću kada je Mario Jembrih osnovao Kajkavsku renesansu. Cilj Kajkavske renesanse je očuvanje kajkavskoga narječja, identiteta, tradicije i kulture. Međimurski dijalekt pripada kajkavskome narječju, a Vinko Kos, Joža Horvat i Kristian Novak međimurski su zavičajni književnici. Sva trojica književnika proveli su djetinjstvo u Međimurju, a tamo su stekli i osnovnoškolsko obrazovanje. Vinko Kos ostao je zapamćen kao pjesnik i književnik koji je pisao djela za djecu. U svojim pjesmama opjevavao je tužne ljudske sudbine, ljepotu svoga rodnog kraja, ljubav prema domovini i obitelji. Joža Horvat spominje se u pregledima povijesti hrvatske književnosti kao humorističan pisac, ali i književnik koji je napisao prvi hrvatski roman proze u trapericama. Kristian Novak suvremeni je hrvatski književnik, znanstvenik, sportaš i sveučilišni profesor. Njegova književna djela Črna mati zemla i Ciganin, ali najljepši nagrađena su Tportalovom nagradom roman godine. U Kosovim, Horvatovim i Novakovim književnim djelima opisuju se međimurski krajevi i ljudi, a neka djela su im napisana međimurskim dijalektom. U radu se prikazuju njihova djela kao primjeri projektne nastave zavičajnih književnika. Horvatov dječji roman Waitapu osmišljen je kao projektna nastava u šestome razredu osnovne škole. Kosove zbirke pjesama tema su projektne nastave u osmome razredu osnovne škole, a Novakov roman Črna mati zemla u četvrtome razredu gimnazije. Učenici bi brže i jednostavnije upijali gradivo iz jezika i književnosti kada bi temelj njihova znanja bio zavičajni govor i zavičajni književnici. Na taj način bi učenici razvijali ljubav i znanje najprije prema zavičajnome govoru i književnicima, a zatim prema regionalnim, nacionalnim, europskim i svjetskim jezicima te književnicima.

Ključne riječi: Joža Horvat, Vinko Kos, Kristian Novak, zavičajni književnici, projektna nastava

19. SUMMARY

First texts on the Kajkavian dialect originate in the 16th century. Several centuries later, the Kajkavian dialect lost its significance due to the influence of the Stokavian dialect. The renewal of the Kajkavian dialect was experienced in the 21st century when Mario Jembrih founded the Kajkavian Renaissance. The goal of the Kajkavian Renaissance is to preserve Kajkavian dialect, identity, tradition and culture. Međimurje's dialect belongs to the kajkavian dialect, and Vinko Kos, Joža Horvat and Kristian Novak are homeland writers. All three writers spent their childhood in Međimurje, where they also completed elementary education. Vinko Kos has remained remembered as a poet and writer who write works for children. In his poems, he chanted the sad human fate, the beauty of his homeland, his love of country and family. Joža Horvat is mentioned in the reviews of the history of Croatian literature as a humorous writer, but also as a writer who wrote the first Croatian "jeans prose" novel. Kristian Novak is a contemporary Croatian writer, scientist, athlete and university professor. His literary works Črna mati zemla and Ciganin, ali najljepši were rewarded with Tportal's award for the novel of the year. In Kos, Horvat and Novak's literary works describe region and people of Međimurje, and some of their works are written in the dialect of Međimurje. The paper presents their works as examples of project teaching of homeland writers. Horvat's Children's novel Waitapu was designed as a project lesson in the sixth grade of elementary school. Kos's collection of songs is the subject of project teaching in the eighth grade of elementary school, and Novak's novel Črna mati zemlja in the fourth grade of gymnasium. Pupils would learn language and literature more quickly and simpler if the basis of their knowledge was homeland language and homeland writers. In this way, the pupils would develop love and knowledge first to the homeland language and the writers, then to the regional, national, European and world.

Keywords: Joža Horvat, Vinko Kos, Kristian Novak, homeland writers, project teaching

20. BIBLIOGRAFIJA

1. Benjak, Mirjana: *Književnost(i) u kontaktu*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka, 2001.
2. Crnković, Milan; Težak, Dubravka: *Povijest hrvatske dječje književnosti: od početaka do 1955. godine*, Znanje, Zagreb, 2002.
3. Hadžić, Fadil: *Antologija hrvatskog humora*, VBZ, Zagreb, 1999.
4. Hranjec, Stjepan: *Hrvatska kajkavska dječja književnost*, Zrinski, Čakovec, 1995.
5. Lešić, Zdenko: *Teorija književnosti*, Glasnik, Sarajevo, 2008.
6. Mićanović, Krešimir (urednik): *Povijest hrvatskoga jezika – Književne prakse sedamdesetih*, Zagrebačka slavistička škola, Zagreb, 2010.
7. Nastavni plan i program za osnovnu školu,
http://www.azoo.hr/images/AZOO/Ravnatelj/RM/Nastavni_plan_i_program_za_osnovnu_skolu_-_MZOS_2006_.pdf
8. Nastavni planovi i programi za gimnazije i strukovne škole, <https://www.ncvvo.hr/nastavni-planovi-i-programi-za-gimnazije-i-strukovne-skole/>
9. Rosandić, Dragutin: *Metodika književnog odgoja*, Školska knjiga, Zagreb, 2005.
10. Solar, Milivoj: *Teorija književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 1990.

21. LITERATURA

1. Bagić, Krešimir: *Uvod u suvremenu hrvatsku književnost 1970. – 2010.*, Školska knjiga, Zagreb, 2016.
2. Bartolić, Zvonimir: *Sjevernohrvatske teme V.*, Matica hrvatska, Zrinski, Čakovec, 1989.
3. Bartolić, Zvonimir: *Sjevernohrvatske teme V.*, Matica hrvatska, Zrinski, Čakovec, 1998.
4. Berk, Laura: *Psihologija cjeloživotnog razvoja*, Slap, Zagreb, 2008.
5. Crnković Nosić, Vesna: *Projekt u nastavi hrvatskoga jezika*, Život i škola br. 18. , 2007.
6. Croatian reggae portal, *Domaći bendovi*, <http://reggae.hr/reggae/domaci-bendovi/item/957-waitapu>, preuzeto s internet 16. lipnja 2017.
7. Čitaj knjigu (Alis Marić): *Kristian Novak – Črna mati zemla „Sindrom potisnutog sjećanja“*, <http://citajknjigu.com/kristian-novak-crna-mati-zemla-sindrom-potisnutog-sjecanja/>, preuzeto s interneta 17. lipnja 2017.
8. Društvo hrvatskih književnika: *Stjepan Hranjec*, <http://dhk.hr/clanovi-drustva/detaljnije/stjepan-hranjec> , preuzeto s interneta 25. srpnja 2017.
9. Fabijanić, Vesna: *Projektna nastava: Primjena u izradi istraživačkih radova učenika*, *Educatio Biologiae*, Br. 1., 2014.
10. Facebook: *Waitapu*, <https://www.facebook.com/waitapu.bassonic/photos/pb.161214587258659.-2207520000.1500472534./1457573167622788/?type=3&theater>, preuzeto s interneta 19. srpnja 2017.
11. Frančić, Anđela: *Hrvatski jezik u 17. i 18. stoljeću*, zbornik radova *Povijest hrvatskoga jezika*, Zagrebačka slavistička škola, Zagreb, 2010.
12. Gradsko kazalište Žar ptica, *Waitapu*, <http://zar-ptica.hr/repertoar/waitapu/>, preuzeto s interneta 21. Svibnja 2017.

13. Horvat, Joža: *Waitapu*, Neretva, Zagreb, 2015.
14. Hrčak, Đuro Blažeka: *Zvonimir Bartolić*,
<file:///C:/Users/KORISNIK/Downloads/38bartolic.pdf>, preuzeto s interneta 17. ožujka 2017.
15. Hrčak: *Časopis Kaj*, <http://hrcak.srce.hr/kaj>, preuzeto s interneta 14. ožujka 2017.
16. Hrvatska znanstvena bibliografija: *Đuro Blažeka*, <https://bib.irb.hr/lista-radova?autor=244126>, preuzeto s interneta 13. ožujka 2017.
17. Hrvatsko društvo pisaca: *Kristian Novak*,
<http://www.hrvatskodrustvopisaca.hr/hr/clan/kristian-novak-265>, preuzeto s interneta 12. ožujka 2017.
18. Hrvatski povijesni portal: *Šest let mi je minulo*, <http://povijest.net/sest-let-mi-je-minulo/>, preuzeto s interneta 14. srpnja 2017.
19. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje: Ines Virč, <http://ihjj.hr/istrazivac/ines-virc/39/>, preuzeto s interneta 1. kolovoza 2017.
20. Jutarnji list: *Kajkavski je književni jezik, a ne dijalekt*;
<http://www.jutarnji.hr/kultura/knjizevnost/kajkavski-je-knjizevni-jezik-a-ne-dijalekt/482884/>, preuzeto s interneta 14. srpnja 2017.
21. Kos, Vinko: *Sabrana djela*, Matica hrvatska, Čakovec, 1997.
22. Leksikografski zavod Miroslav Krleža: *Hranjec, Stjepan*,
<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=68119>, preuzeto s interneta 20. srpnja 2017.
23. Leksikografski zavod Miroslav Krleža: *Kos, Vinko*,
<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=33293>, preuzeto s interneta 15. ožujka 2017.

24. Ljubešić, Marko: Interkulturalizam u nastavi istarske zavičajne književnosti, Hrvatski, br. 2., Zagreb, 2011.
25. Međimurje press: *Vinko Kos hrvatski književnik, pjesnik i pisac za djecu*, <http://medjimurjepress.net/kultura-i-obrazovanje/vinko-kos-hrvatski-knjizevnik-pjesnik-pisac-djecu/>, preuzeto s interneta 15. ožujka 2017.
26. Mikulaco, Daniel: *O pjesništvu Vinka Kosa*, Bogoslovna smotra, Zagreb, 2010.
27. Milanja, Cvjetko: Hrvatsko pjesništvo 1900. – 1950., Jerkić tiskara, Zagreb, 2008.
28. Nacional.hr: „Črna mati zemla“ u ZKM-u, predstava koja nadilazi kategorizacije, <https://www.nacional.hr/crna-mati-zemla-u-zkm-u-predstava-koja-nadilazi-kategorizacije/>, preuzeto s interneta 5. travnja 2017.
29. Najbolje knjige: Tanja Tolić – *Potresan i izniman roman o dječaku koji je odbio povjerovati da mu je umro otac*, <http://www.najboljeknjige.com/content/knjiga.aspx?BookID=1885&tab=2>, preuzeto s interneta 18. lipnja 2017.
30. Narod.hr: *Film Višnje Starešine “Neprijatelj naroda” na HRT-u*, <http://narod.hr/kultura/film-visnje-staresine-neprijatelj-naroda-na-htv-u-sad-ce-se-gledatelji-moci-uvjeriti-o-kakvom-je-opasnom-filmu-rijec>, preuzeto s internet 14. ožujka 2017.
31. Novak, Kristian: *Črna mati zemla*, Algoritam, Zagreb, 2013.
32. Novak, Kristian: *Tko sam*, <http://crnamatizemla.com/kristian-novak-2/tko-sam/>, preuzeto s internet 12. ožujka 2017.
33. Otok Susak: *Priča o Susku plaže*, <http://www.otok-susak.org/hr/prica-o-susku/plaze/>, preuzeto s interneta 16. travnja 2017.
34. Pažur, Božica (urednica): *Ruožnik rieči – antologija hrvatske kajkavske proze*, Kajkavsko spravišće, Zagreb, 1999.

35. Podijeli.info: *Fala Božek za Međimurje i Šest let mi je minulo*, <http://www.podijeli.info/tekstovi/gusti-draksar/fala-bozek-za-medjimurje-i-sest-let-je-minulo/15136> , preuzeto s interneta 12. srpnja 2017.
36. Sveučilište u Zagrebu: Učiteljski fakultet, http://www.ufzg.unizg.hr/?page_id=10374&lang=hr, preuzeto s interneta 31. srpnja 2017.
37. Šicel, Miroslav: *Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća*, Školska knjiga - 2. izdanje, Zagreb, 1997.
38. Telegram: *Gledao sam Črnu mati zemlu i izašao u suzama. Konačno se pojavila predstava o kojoj razmišljaš danima*, <http://www.telegram.hr/kultura/gledao-sam-crnu-mati-zemlu-i-iz-zkma-izasao-u-suzama-konacno-se-pojavila-predstava-o-kojoj-razmisljas-danima/>, preuzeto s interneta 5. travnja 2017.
39. Težak, Stjepko: *Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika 1*, Školska knjiga, Zagreb, 1996.
40. Tportal.hr: *Briljantna predstava koja će mnoge rasplakati i zamisliti*, <https://www.tportal.hr/kultura/clanak/briljantna-predstava-koja-ce-mnoge-rasplakati-i-zamisliti-20170402> preuzeto s interneta, 5. travnja 2017.
41. Tportal: *Kristian Novak dobitnik je književne nagrade portala*, <https://www.tportal.hr/kultura/clanak/kristian-novak-dobitnik-je-knjizevne-nagrade-tportala-20141029>, preuzeto s interneta 5. travnja 2017.
42. Tportal: *Kristian Novak dobitnik je desete po redu književne nagrade tportala za roman „Ciganin, ali najljepši“* <http://www.mvinfo.hr/clanak/kristian-novak-dobitnik-desete-po-redu-knjizevne-nagrade-tportala-za-roman-ciganin-ali-najljepsi>, preuzeto s interneta 10. srpnja 2017.
43. Turza-Bogdan, Tamara: *Kajkavsko narječje u nastavi hrvatskoga jezika*, Matica hrvatska, Čakovec, 2013.
44. Videk, Nevenka: *Hrvatski biografski leksikon – Joža Horvat*, <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=79>, preuzeto s interneta 12. ožujka 2017.

45. Zagrebačko kazalište mladih, <http://www.zekaem.hr/predstave/crna-mati-zemla/> preuzeto s interneta 5. travnja 2017.

46. Župa Sveti Juraj na Bregu: *U povodu 100. obljetnice rođenja hrvatskoga pjesnika Vinka Kosa*, http://www.zupa-svetijuraj nabregu.com/index.php?option=com_content&view=article&id=445:u-povodu-100-obljetnice-roenja-hrvatskoga-pjesnika-vinka-kosa&catid=26:vinko-kos&Itemid=56, preuzeto s interneta 14. ožujka 2017.